

10/2015

ELÄKETURVAKESKUKSEN RAPORTTEJA

Yrittäjien lakisääteinen eläketurva

– työurat, työtulot ja rahoitus

Janne Salonen (toim.)

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

10/2015

ELÄKETURVAKESKUKSEN RAPORTTEJA

Yrittäjien lakisääteinen eläketurva

– työurat, työtulot ja rahoitus

Janne Salonen (toim.)

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 029 411 20 • Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon 029 411 20 • Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Telephone +358 29 411 20 • Fax +358 9 148 1172

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy

Tampere 2015

ISBN 978-951-691-231-1 (nid.)

ISBN 978-951-691-232-8 (PDF)

ISSN 1238-5948 (painettu)

ISSN 1798-7490 (verkkojulkaisu)

SAATE

Tämän raportin on tarkoitus tuottaa uutta ja ajantasaista tietoa yrittäjän eläkevakuuttamisesta käytännössä, YEL-vakuutetuista henkilöistä ja erityisesti vakuutuksen perusteena olevan työtulon käsitteestä ja tasosta. Eläketurvakeskus on julkaissut ohjeen YEL:n mukaisen työtulon määrittämisestä toimialoittain. Ohje löytyy internetistä osoitteesta www.tyoelakelakipalvelu.fi. Vuonna 2005 Seppo Pietiläinen teki yrittäjien eläkevakuutuksen synnystä kattavan selvityksen *Kun yrittänyt vakuutukseen laitettiin. Yrittäjien eläkelain synty ja varttuminen*. Lisäksi eri tutkimushankkeissa on tehty työtuloon liittyviä tarkasteluja. Kuitenkaan vastaavanlaisia, eri näkökantoja kokoavia tarkasteluja ei ole aikaisemmin tehty Eläketurvakeskuksessa tai muuallakaan. Esitetyt tiedot perustuvat rekisteri-, tilasto- ja muuhun tutkimusmateriaaliin, jota oli saatavissa vuoden 2014 loppuun mennessä.

Eläketurvakeskuksella on lukuisia lakisäätteisiä tehtäviä. Yksi tehtävä on tuottaa tutkimustietoa toimialaansa liittyvistä aiheista. Toinen tehtävä on valvoa työeläkelakien vakuuttamisvelvollisuuden noudattamista sekä ratkaista tarvittaessa se, sovelletaanko työhön työntekijän eläkelakia vai yrittäjän eläkelakia. Näiden tehtävien yhdistäminen sekä aineistojen että asiantuntemuksen osalta on omalta osaltaan tehnyt mahdolliseksi tämän raportin tuottamisen. *Yrittäjien lakisääteläinen eläketurva – työurat, työtulot ja rahoitus* on osa Eläketurvakeskuksen tutkimusohjelmaa *Eläketurvakeskuksen tutkimusohjelma 2015–2019*.

Julkaisu on tuotettu usean henkilön asiantuntemuksen pohjalta. Raportin ovat suunnitelleet ja kirjoittaneet Juha Knuuti, Jukka Lampi, Markus Palomurto, Eeva Poutiainen ja Janne Salonen. Tuula Kyyrä on tuottanut rekisteriaineistoa. Ari Kaartinen, Juha-Matti Kallinen ja Heidi Nyman ovat koonneet aihepiiriin liittyvää tilastotietoa. Julkaisun ulkoasu on Katri Saarteisen käsialaa. Kirjan taitosta kiitos kuuluu Suvi Pohjoisaholle. Kirjan toimittajana kiitän kaikkia sen tekemiseen osallistuneita hyvästä yhteistyöstä. Eläketurvakeskuksessa käsikirjoitusta ovat kommentoineet Marjukka Hietaniemi, Susan Kuivalainen, Jukka Rantala ja Sanna Tenhunen. Työeläkeyhtiö Elostä käsikirjoitusta arvioi Raija Härkönen ja Suomen Yrittäjistä Harri Hellstén ja Janne Makkula. Kiitän kaikkia hyödyllisistä kommentteista.

Janne Salonen

ABSTRAKTI

Raportti tarjoaa tietoa yrittäjien lakisääteisen eläketurvan arviointiin. Tarkastelun kohteena ovat suomalaisten yrittäjien työurat, eläkkeet, työtulo ja eläkejärjestelmän toimeenpano. Kirja koostuu viidestä itsenäisestä artikkelista.

Alussa tarjotaan perustietoa yrittäjien sosiaaliturvasta ja yrittäjien eläkelais- sa tapahtuneista muutoksista sekä taustoitetaan työurista ja eläkkeen perusteena olevasta työtulosta käytävää keskustelua. Varsinainen aineisto- ja tilastopohjainen tarkastelu aloitetaan artikkelissa, jossa arvioidaan YEL-vakuutuksen toimeenpanoa. Aineistona ovat Eläketurvakeskuksen kustannustenjaon tilastot ja rekisteritiedot. Kirjan kolmannessa artikkelissa otetaan laaja näkökulma yrittäjiin henkilöinä. Tarkastelun kohteina ovat yrittäjien piirteet ja työurat sekä lakisääteisen eläketurvan taso. Kirjan neljännessä artikkelissa arvioidaan ammatin- ja liikkeenharjoittajien eläkevakuuttamisen ajantasaisuutta. Artikkelissa tarkastellaan YEL-työtulon suhdetta yritystoiminnan muihin tuloihin. Kolmannen ja neljännen artikkelin aineistoina ovat Eläketurvakeskuksen, Verohallinnon ja eläkelaitosten rekisterit sekä Tilastokeskuksen tiedot. Kirjan päättävässä artikkelissa pohdintaan ajankohtaisia aiheita, yrittäjyyden muutosta ja eläketurvan riittävyyttä.

Asiasanat: Yrittäjä, YEL-vakuutus, eläkejärjestelmä, työtulo, työura, ammatti

ABSTRACT

This report offers information for the assessment of statutory pension provision for the self-employed in Finland. We have reviewed the working life, pensions and confirmed income of the self-employed as well as the implementation of the pension system for the self-employed. The report consists of five independent articles.

The first article offers basic information on the social security of the self-employed and entrepreneurs and amendments to the Self-employed Persons' Pensions Act. It also provides background information for the discussion on the working life of the self-employed and the confirmed income that acts as the basis for the pension. The actual review based on data and statistics begins with the second article which assesses how the insurance for the self-employed is implemented. The data consists of statistics on the division of costs and the registers of the Finnish Centre for Pensions. The third article takes a broad view on self-employed persons as individuals. It focuses on the characteristics and working life of the self-employed and on the level of their statutory pension provision. The fourth article looks at how up-to-date pension insurance for the self-employed is. It reviews the relation of the confirmed income of the self-employed to the other income of the business. The third and the fourth articles are based on register data of the Finnish Centre for Pensions, the Tax administration and the pension providers, as well as on data of Statistics Finland. The report ends with an article on current subjects, changes in self-employment and the adequacy of the pension provision for the self-employed.

Key words: Self-employed persons, the Finnish pension system, confirmed income, working life

TIIVISTELMÄ

Tämä raportti on ajantasainen katsaus keskeisimpiin kysymyksiin yrittäjän eläketurvan kannalta. Raportissa on kattavasti tietoa yrittäjän eläkevakuutuksesta, YEL-vakuutuksen toimeenpanosta, yrittäjien työuran pituudesta, yrittäjän lakisääteisen eläketurvan tasosta ja yrittäjän tulojen suhteesta työeläkevakuutuksen perusteena olevaan työtuloon.

Raportti koostuu viidestä itsenäisestä artikkelista. Jokaisessa artikkelissa tarkastellaan omia erityiskysymyksiä ja välillä myös eri henkilöryhmiä. Yhdistävänä tekijänä on YEL-vakuutus, johon pureudutaan useista näkökulmista. Ensimmäisessä artikkelissa, *Yrittäjävakuutetut politiikan ja tutkimuksen kohteena*, taustoitetaan yrittäjän työeläkevakuuttamisen historiaa, yrittäjän eläketurvaa osana sosiaaliturvan kokonaisuutta, työurien pituudesta esitettyjä tuloksia ja yrittäjyyden viimeaikaista muutosta sekä pohditaan yrittäjien tuloja.

Seuraavissa kolmessa artikkelissa kuvataan YEL-vakuutuksen toimeenpanoa sekä tuotetaan uutta tietoa yrittäjävakuutettujen piirteistä, yrittäjäurasta osana yrittäjän työuraa, yrittäjän eläketurvan tasosta sekä yritystoiminnan tuloista. Artikkelit perustuvat Eläketurvakeskuksen kokonaisaineistoon YEL-vakuutetuista. Tutkimusaineistossa on yhdistetty yrittäjän tiedot työ- ja kansaneläkejärjestelmässä, työeläkelaitoksissa, Verohallinnossa sekä toimeenpanossa. Tulokset koskevat pääasiassa vuosia 2010–2014, mutta asiayhteydestä riippuen myös pidempää aikajaksoa.

Monen yrittäjän työtulo on työttömyysturvan alarajalla

Raportin toisessa artikkelissa, *Yrittäjän eläkevakuutus käytännössä*, tarkastellaan YEL-vakuutuksen toimeenpanon keskeisiä aiheita: työtuloa, vakuuttamista ja eläkkeiden rahoitusta. Eläkelaitos vahvistaa yrittäjälle työeläkkeen perusteena olevan työtulon. Työtulon tulisi vastata yrittäjän työpanosta. Kaikkien yrittäjien keskimääräinen vahvistettu työtulo oli 23 100 euroa vuonna 2014. Työtuloon tehdään vuosittain automaattisesti palkkakertoimen muutosta vastaava korotus. Yritystoimintaa aloittavien yrittäjien alkutyötulo asettuu usein johonkin tasalukuun tai vakuuttamisvelvollisuuden tai työttömyysturvan alarajalle. Vahvistettu työtulo on noussut 2000-luvulla reaalisesti 1,9 prosenttia vuodessa, naisten työtulo hiekan miesten työtuloa enemmän.

Työeläkevakuutusmaksun joustomahdollisuutta käytetään vähän

Yrittäjä on voinut maksaa lisätyöeläkevakuutusmaksua tai pienennettyä työeläkevakuutusmaksua (ns. työeläkevakuutusmaksun jousto) vuodesta 2005 alkaen. Työeläkevakuutusmaksun joustomahdollisuuden tavoitteena on nostaa yrittäjien liian mataliksi koettuja työtuloja. Käytännössä joustaminen on ollut harvinaista: vain alle 0,5 prosenttia yrittäjistä on vuosittain hyödyntänyt joustoa. Vuosittain jousto on yhteensä nostanut keskimääräistä kokonaistyötuloa noin 0,1–0,2 prosenttia, vaikka esimerkiksi vuonna 2014 maksujen alaspäin joustaminen olikin ylöspäin joustamista yleisempää. Ylöspäin joustaminen eli ylimääräisen työeläkevakuutusmaksun maksaminen on ollut hieman yleisempää vanhempien yrittäjien keskuudessa sekä niillä, joilla on suurimmat työtulot. Alaspäin joustaminen on suunnilleen yhtä tavallista kaikilla työtulotasoilla.

Taloussuhdanteet heijastuvat yrittäjien eläkevakuuttamiseen, myös lainmuutokset näkyvät työtulojen tasoissa

Vuoden 2011 lainmuutos, joka laajensi YEL-vakuutettujen piiriä, nosti kaikkien yrittäjien keskimääräistä YEL-työtuloa edelliseen vuoteen verrattuna reaalisesti noin kolme prosenttia. Aloittavien yrittäjien alkutyötulo nousi 45 prosenttia vuonna 2011. Lainmuutoksen myötä YEL:n piiriin tulleiden uusien yrittäjien korkeampia työtuloja selittää osakeyhtiötaustaisuus sekä se, että heistä useimmilla yritystoiminta oli jo vakaalla pohjalla eivätkä he siinä mielessä olleet tavallisia aloittavia yrittäjiä.

Taloustaantumien myötä konkurssihakemusten ja ulosottovelan määrät ovat kasvaneet. Tästä huolimatta maksamattomien YEL-eläkevakuutusmaksujen suhde vakuutusmaksutuloon on pienentynyt viimeisten parin vuosikymmenen ajan. Ilmeisesti yritysten tilanne on edelleen 1990-luvun lamaa edeltävää aikaa parempi. Uusista erääntyvistä vakuutusmaksuista on viime vuosina noin 2–3 prosenttia jäänyt maksamatta. Osuus on pienentynyt hieman vuosittain. Noin 40–50 prosenttia maksamattomiksi jääneistä maksuista lopulta vanhentuu ja jää perimättä. Maksamattomat eläkevakuutusmaksut leikkaavat aikanaan eläkettä kartuttavaa työtuloa: työtuloleikkausten osuus on ollut viime aikoina noin 1,5 prosenttia työtulosummasta.

Yrittäjien määrän sekä työtulojen tason kehitys ratkaisee vakuutusmaksutulon lähiaikojen suunnan. Rahoituksen näkökulmasta YEL-vakuutuksessa vaikuttaa vakuutettuihin palkansaajiin verrattuna vino ikärakenne sekä työtulojen tasot. Odotukset työtulojen kasvusta ovat viime vuosien kehityksen perusteella maltit-

liset, kuitenkin esimerkiksi työttömyysturvaan oikeuttavan YEL-työtulon alarajan nosto vuoden 2015 alusta saattaa vaikuttaa nostavasti keskimääräisen työtulon tasoon. Valtion osuus YEL:n mukaisesta eläkemenosta oli 67 miljoonaa euroa vuonna 2014, ja Eläketurvakeskuksen ennusteiden mukaan se kasvaa lähivuosina.

Taloussuhdanteista riippumatta YEL:n mukaisessa eläkemenossa on kasvupaine, joka seuraa pääasiassa vanhuuseläkemenon kasvusta. Sen sijaan työkyvyttömyyseläkemenot ovat pienentyneet viime vuosina. Kokonaiseläkemenot tulevat Eläketurvakeskuksen ennusteiden mukaan lähiaikoina kasvamaan reaalisesti noin 3–4 prosentin vuosivauhtia.

Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden yrittäjien työurien pituus on 39 vuotta

Raportin kolmannessa artikkelissa *Yrittäjien työurat ja eläketurva* tarkastellaan työ- ja eläkeaikaa eri näkökulmista. Yrittäjien lukumäärä on lievässä kasvussa, vuoden 2014 lopussa vakuutettuja oli noin 206 900, eli 8,3 prosenttia työvoimasta. Yrittäjäura alkaa vanhempana kuin palkansaajaura. Yrittäjien keski-ikä on 46 vuotta, mikä on viisi vuotta enemmän kuin palkansaajilla. Yrittäjät ovat useimmiten miehiä: miesten osuus on kaksi kolmannesta yrittäjistä. Yrittäjät eivät ole erityisen korkeasti koulutettuja. Korkeintaan perus- ja keskiasteen koulutustaso on selvästi yleisin (65–67 prosenttia) sekä yrittäjissä kaikkiaan että äskettäin yritystoiminnan aloittaneissa. Korkea koulutus on harvinainen sekä uusien että pitkään yrittäjänä toimineiden joukoissa. Korkeintaan keskiasteen tutkinnon suorittaneita on yrittäjävakuutetuista 60 prosenttia, kun ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita on 10 prosenttia. Naiset ovat korkeammin koulutettuja kuin miehet.

YEL-vakuutettujen työurat muotoutuvat hieman yllättäen pääosin palkansaajauran varaan. Vuonna 2014 yrittäjyydestä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden työura oli mediaanilla mitattuna 38,8 vuotta. Tiiviin (YEL-vakuutettua aikaa vähintään 80 prosenttia työurasta) tehneiden työurat ovat mediaanilla mitattuna 39,0 vuotta. Ainoastaan yrittäjänä toimineiden työurien pituus on noin kaksi vuotta lyhyempi.

Palkkatyön ja yrittäjyyden yhdistäminen nostaa lakisääteisen eläketurvan kohtuulliselle tasolle

Yrittäjien lakisääteisissä eläkkeissä ilmenee sama kehityssuunta kuin eläkkeensaajilla yleensäkin. Tiedut varhaiseläkkeet ovat poistumassa. Vuonna 2014 eläkkeelle siirtyneistä 70 prosenttia siirtyi vanhuuseläkkeelle ja työkyvyttömyyseläkkeille viidennes. Myös eläkkeelle siirtymisessä on eroa: yrittäjäura jatkuu keski-

määrin puoli vuotta pidempään kuin palkansaajien työura. Matala työtulo yhdessä lyhyen yrittäjäuran kanssa merkitsee pientä eläkettä – keskimääräinen YEL:n mukainen eläke on 420 euroa. Tyypillisen yrittäjän eläketurvaan lukeutuu kuitenkin palkansaajana ansaittua eläkettä. Käytännössä yrittäjän omaan työhönsä perustuva lakisääteinen eläketurva oli keskimäärin 1 270 euroa, mikä on noin 200 euroa pienempi kuin eläkkeensaajilla kaikkiaan.

Yrittäjän työtulo on keskimäärin 70 prosenttia yritystoiminnan verotettavasta ansiotulosta. Naisten työtulo on lähempänä ansiotuloa kuin miehillä

Neljäs artikkeli *Työtulon ja yritystoiminnan verotettavien tulojen suhde ammatin- ja liikkeenharjoittajilla* pureutuu yrittäjän työtuloon vuonna 2013. Tutkimusaineisto on kattavuudeltaan noin kolmasosa kaikista YEL-vakuutetuista, ja se kuvaa vakiintuneita yrittäjiä. Tulosten mukaan YEL-työtulo vastaa keskimäärin runsasta 70 prosenttia yritystoiminnan verotettavasta ansiotulosta, joskin vaihtelu varsinkin alimmissa tuloluokissa on suurta. Tulos on yhdenmukainen aikaisempien tutkimusten kanssa. Yrittäjät ansaitsevat yritystoiminnastaan keskimäärin 27 100 euroa vuodessa. Vastaavasti työtulo on keskimäärin 18 700 euroa. Miesten työtulo suhteessa ansiotuloon on 63 prosenttia ja naisilla luku on 79 prosenttia. Naisten ansiotaso on alhaisempi, mutta työtulo on euromääräisesti hieman suurempi kuin miehillä. Yhteys työtulon ja ansiotulon välillä on sitä heikompi, mitä korkeammasta ansiotulosta on kyse. Yritystoiminnan kestolla ei todettu kovin suurta merkitystä työtulon ja ansiotulon suhteeseen.

Osa yrittäjistä tarkistaa harvoin työtuloa

YEL-työtulon tason oikeellisuutta arvioitaessa kiinnittää huomiota se, että yrittäjät eivät muuta alkutyötuloa erityisen herkästi. Artikkelin mukaan osa yrittäjistä ei muuta työtuloaan vuosiin. Noin neljännes ei ole kertaakaan muuttanut työtuloaan YEL-vakuutuksen voimassaoloaikana.

Pääomatulon merkitys jää ammatin ja -liikkeenharjoittajilla pieneksi

Pääomatulo ei muodosta mainittavaa tulolähdettä nyt tarkastelun kohteena oleville yrittäjille, ammatin- ja liikkeenharjoittajille, jotka edustavat usein perinteisiä ammattiryhmiä (esim. parturi-kampaaja, lääkäri). Tämän yrittäjäryhmän saama kokonaisansio perustuu useilla toimialoilla kokonaan yrittäjän työpanokseen.

eikä yritystoimintaan ole sitoutunut merkittävästi pääomia. Osakeyhtiömuotoisessa yritystoiminnassa pääomatulon rooli lienee keskimäärin suurempi.

SISÄLTÖ

1 Yrittäjävakuutetut politiikan ja tutkimuksen kohteena13

Janne Salonen

1.1 Yrittäjyyden monet muodot	15
1.2 Yrittäjän sosiaaliturvan kokonaisuus.....	17
1.3 Työikäisen yrittäjän tulot.....	20
1.4 Yrittäjän työura.....	25
1.5 Raportin rakenne ja keskeiset käsitteet.....	26
Lähteet.....	29
Liitteet.....	33

2 Yrittäjän eläkevakuutus käytännössä35

Eeva Poutiainen

2.1 Johdanto.....	35
2.2 Aineisto ja keskeiset käsitteet.....	38
2.3 Yrittäjän eläkelain viimeaikaiset vakuuttamiseen liittyvät muutokset.....	40
2.4 Yrittäjän eläkevakuutuksen toimeenpano käytännössä.....	41
2.5 YEL:n mukaisten eläkkeiden kustannukset ja rahoitus.....	53
2.6 Yhteenveto ja pohdintaa.....	60
Lähteet.....	64
Liitteet.....	66

3 Yrittäjien työurat ja eläketurva67

Janne Salonen ja Jukka Lampi

3.1 Johdanto.....	67
3.2 Aineisto ja keskeiset käsitteet.....	70
3.3 Yrittäjien piirteitä	71
3.4 Yrittäjien työurat.....	76
3.5 Yrittäjien eläketurva	78
3.6 Alueelliset erot.....	88
3.7 Yhteenveto ja pohdintaa.....	91
Lähteet.....	94
Liitteet.....	96

4 Työtulon ja yritystoiminnan verotettavien tulojen suhde ammatin- ja liikkeenharjoittajilla	103
<i>Juha Knuuti ja Markus Palomurto</i>	
4.1 Johdanto.....	103
4.2 Aineisto ja keskeiset käsitteet.....	109
4.3 Työtulon ja verotettavan ansiotulon suhde ammatin- ja liikkeenharjoittajilla	113
4.4 Yritystoiminnan kesto	127
4.5 Alueelliset erot.....	129
4.6 Ammatin- ja liikkeenharjoittajien kokonaistulo	130
4.7 Työtulon muuttaminen.....	135
4.8 Sivutoiminen yrittäjyys.....	137
4.9 Yhteenveto ja pohdintaa	139
Lähteet.....	143
Liitteet.....	145
5 Lopuksi.....	149
<i>Janne Salonen</i>	
Lähteet.....	155

Janne Salonen

1 Yrittäjävakuutetut politiikan ja tutkimuksen kohteena

Tämän päivän Suomessa vallitsee huolestunut mieliala, miten pärjäämme monella tapaa epävarmassa tulevaisuudessa. Ollaan huolissaan toisaalta maan talouden kokonaistilanteesta sekä toisaalta näköpiirissä olevien kipeiden valintojen vaikutuksista eri väestöryhmiin. (Ratkaisujen...) Päivittäin esitetään kysymyksiä, riittääkö työtä, miten yritykset, sekä kotimaisilla markkinoilla että globaalissa taloudessa, pärjäävät. Käytännön toimin pyritään parantamaan yrittämisen edellytyksiä ja sitä kautta työllisyyttä.

Tämän raportin tarkoituksena on luoda laaja-alainen katsaus yrittäjän eläkelain (YEL) mukaiseen eläkevakuutukseen ja YEL-vakuutuksen ottaneisiin henkilöihin, jotka pääpiirteissään muodostavat yrittäjien henkilökunnan. Vuoden 2014 lopussa YEL-vakuutettuja oli noin kahdeksan prosenttia työvoimasta. Valittu näkökulma liittyy sosiaaliturvaan, erityisesti eläkkeisiin. Yrittäjien sosiaaliturva on Suomessa pitkälle verrannollinen palkansaajien sosiaaliturvaan. Raportti täydentää ministeriöiden (ks. STM 2005; TEM 2012) ja muiden yrittäjien asioita tutkivien tahojen työtä eläketurvan kysymysten osalta.

Yrittäjien eläkelait (MYEL ja YEL) syntyivät 1960-luvun lopun poliittisen dialogin tuloksena. Tuolloin eläkepolitiikan osapuolet kiistelivät siitä, kummalla on suurempi rooli, työeläkkeellä vai kansaneläkkeellä. Yrittäjäeläkelakien perusteluna nähtiin muun muassa, että ne vähentävät pelkästään kansaneläkkeen varassa olevia. Olennainen perustelu oli myös se, että eläketurva kattaisi näin laajemman väestöpiirin. Kun yrittäjäeläkelakeihin liitettiin mukaan perhe-eläke, sen katsottiin vahvistavan työeläkettä suhteessa kansaneläkkeeseen. (Kemppainen 2000; Pietiläinen 2005; Hannikainen & Vauhkonen 2012, 130–135; Jussila 2013, 31–42.)

Vuoden 1970 alusta voimaan tulleen yrittäjien eläkelain historiaan kuuluu muutoksia, joista osa on seurannut palkansaajalakien muutoksista, osa liittyy YEL:iin erityisesti. Keskeisimmät muutokset YEL:ssä ovat seurailleet palkansaajalaeissa tehtyjä muutoksia. Eroja toki esiintyy, pääasiassa työtulon ja pal-

kansaaajan ansioiden käsitteellisistä eroista johtuen.¹ Työttömyyseläke tuli mukaan 1.7.1971, jolloin myös lapsikorotus liitettiin myös YEL:n mukaisiin vanhuus-, työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeisiin. Seuraavan vuoden alusta pientuloisten yrittäjien vakuutusmaksua alennettiin. Vuoden 1973 alusta osatyökyvyttömyyseläke tuli mukaan myös YEL:iin. Vuonna 1975 tehtiin muutoksia eläkkeen määräytymiseen ja eläkkeen karttumiseen. Muutokset paransivat yrittäjäeläkkeen tasoa. Vuoden 1977 alusta parannettiin työeläketurvaa, muun muassa työeläkeindeksiä muuttamalla ja eläkkeen karttumissääntöjä parantamalla.

Vuoden 1980 alusta eläke määräytyy pääasiassa kuten TEL:ssä. Muutoksia tehtiin myös vanhempien yrittäjien eläkkeen karttumiseen. Vuoden 1982 alusta sairausvakuutuslain mukainen päiväraha tuli ensisijaiseksi YEL-eläkkeeseen nähden. Vähimmäiseläke nousi. Varhaiseläkkeet tulivat vuoden 1986 alusta myös YEL:iin, kun yksilöllinen varhaiseläke sekä varhennettu vanhuuseläke tulivat mukaan. Osa-aikaeläke tuli vuoden 1987 alusta voimaan ja myös YEL:iin. Vuoden 1989 alusta tulevan ajan laskusääntöä muutettiin.

Vuoden 1990 alusta voimaan tullut perhe-eläkeuudistus koski myös YEL:ä. Kuntoutuusuudistus tehtiin 1.10.1991. Vuoden 1994 alusta muutettiin eläkkeen saamisen ehtoja ja eläkkeen karttumisen perusteita pääasiassa vastaavasti kuin TEL:ssä. Vuoden 1996 alusta voimaan tullut työeläkeuudistus koski pääosin myös YEL:ä. Vuoden 1998 alusta tehtiin valvontaan vaikuttavia muutoksia, kun tuli yhteys laiminlyödyistä eläkevakuutusmaksuista eläkkeeseen, sekä pakkovakuuttamisen perusteita muutettiin.

Vuoden 2000 alusta tuli voimaan pääasiassa samat muutokset kuten TEL:ssä. Vuoden 2001 alusta muutettiin työeläkevakuutusmaksun alennusta, joka koskee yrittäjätoimintaa aloittavaa henkilöä. Vuoden 2002 alusta maksuvapautussäännöstöä muutettiin. Vuoden 2003 alusta YEL:iin tehtiin samat kiristykset yksilölliseen varhaiseläkkeeseen ja osa-aikaeläkkeeseen kuin TEL:ssä. Vuoden 2004 muutokset koskien viimeisen eläkelaitoksen periaatetta ja kuntoutusta koskivat sekä TEL:ä että YEL:ä. Vuoden 2005 eläkeuudistus toteutettiin YEL:ssä soveltuvin osin samoin kuin TEL:ssä. Mutta erojakin on. Kokonaistyötulon käsite tulee mukaan, tarkoittaen sekä työtulon hetkellistä nostamista tai alentamista. Vakuuttamatta jättämisestä koskevat säännöt kumottiin. Yrittämistä vanhuuseläkkeen rinnalla ei tarvitse (eläke)vakuuttaa. Vuonna 2007 yrittäjäeläkelait kirjoitettiin uudestaan (HE 22.12.2006/1272 ja HE 22.12.2006/1273).

Vuoden 2011 alusta muutettiin osakeyhtiön johtavassa asemassa olevan hen-

1 Keskeinen ero liittyy eläkepalkan laskentaan, joka YEL:ssä on aina perustunut vuotuisen työtuloon, kun TEL:ssä sovellettiin vuoden 2004 loppuun asti loppupalkkaperiaatetta.

kilön yrittäjämääritelmää. Vuonna 2013 aloittavan yrittäjän maksualennusta heikennettiin. Työmarkkinajärjestöt neuvottelivat sopimuksen vuoden 2017 alussa voimaantulevasta eläkeuudistuksesta (Sopimus...). Sopimuksessa todetaan, että muiden eläkejärjestelmien osalta muutokset arvioidaan erikseen kolmikantaisesti. Hallituksen esityksen (HE 16/2015 vp) mukaan sovitut muutokset koskevat eläke-etuuksien määräytymisen osalta myös yrittäjiä.

Vuoden 2014 lopussa henkilöitä, joilla oli voimassa YEL:n mukainen vakuutus oli 206 900. Henkilöitä, joille maksettiin YEL:n mukaista eläkettä oli kaikkiaan 139 000, joista omaan työuraan perustuvan eläkkeen saajia noin 116 000.

1.1 Yrittäjyyden monet muodot

Yrittäjyyttä ja yrittäjiä seurataan sekä tutkitaan useista näkökulmista. Viimeisten 15 vuoden kuluessa yritysten määrä on kasvanut 50 prosenttia. Toisaalta yritysten määrän kasvusta yli 90 prosenttia tapahtui alle kaksi henkilöä työllistävässä yrityksissä (VM 2012). Pitkällä aikavälillä talouden kasvun eväät ovat pienissä yrityksissä (TEM 2015). Vuonna 2012 yrityskannassa pienyrityksiä² oli noin puolet ja liikevaihdosta niissä syntyi noin 40 prosenttia (SVT 2011). Tilastokeskuksen mukaan yksinyrittäjiä on 38 prosenttia kaikista yrittäjäkotalouksista (Okkonen 2011). Yrittäjävakuutetut ja yritykset eivät ole aivan sama asia. Tilastojen mukaan yrityskanta oli noin 356 100 vuonna 2014 (SVT 2015a). Samaan aikaan YEL-vakuutus oli voimassa 225 200 henkilöllä.³

Yhä useamman yrittäjän kohdalla nousee kysymykseksi se onko yritystoiminta päätoimista, vai täydentääkö se sivutoimena palkansaaja-ammattia. Rajanveto *pää- ja sivutoimisuuden* välillä on monen yrittäjän arkipäivää. Jos alkutuotannon toimialoilla toimivia yrityksiä ei oteta lukuun, Suomessa oli laskennallisesti arvioiden 97 000 sivutoimista tai osa-aikaista yritystä vuonna 2008, joka on yli neljännes kaikista yrityksistä Lith (2010)⁴. Päätoiminen yrittäjyys on miesvaltaista. Sen sijaan sivutoiminen yrittäjyys ei ole samaan tapaan miesvaltaista kuin päätoiminen yrittäjyys. Selityksenä lienee naisten ammatteihin liittyvät ja heidän koulutustaan vastaavat palvelutehtävät, jotka mahdollistavat sivutulot. Naiset työllisty-

2 Euroopan unionin määreet keski-suurelle yritykselle ovat: työntekijöitä alle 250 ja liikevaihto alle 50 miljoonaa euroa. Määreet pienelle ja mikroyritykselle ovat: alle 50 työntekijää ja alle 10 miljoonaa euroa sekä alle 10 työntekijää ja alle kaksi miljoonaa euroa.

3 Luvut eroavat toisaalta siksi, että kaikilla yrityksissä ei ole YEL-vakuutettua yrittäjää ja toisaalta siksi, että samalla yrittäjällä voi olla useampia yrityksiä.

4 Tutkimuksessa käytetään Tilastokeskuksen kyselyaineistoa, jossa pää- ja sivutoimisuus perustuu vastaajan omaan ilmoitukseen. Sivutyöllä tarkoitetaan sitä työtä, johon käytetään vähemmän aikaa tai josta saadaan vähemmän ansiota kuin päätyöstä.

vät miehiä useammin tilapäisissä tai osa-aikaisissa työsuhteissa, mikä mahdollistaa paremmin sivutoimisen yrittäjyyden tai jopa pakottaa sivutulojen hankkimiseen. Sivutoiminen yrittäjyys on sitä yleisempää, mitä korkeampi on koulutustaso. Lisäksi sivutoimiset yrittäjät ovat usein hyvätuloisia. (Lith 2010.)

Yksinyrittäjyys on yleinen ilmiö. Kyselytutkimuksen mukaan vuonna 2013 yksinyrittäjiä oli 170 000, eli valtaosa kaikista yrittäjistä. Käytännössä yksinyrittäjyys on päätoimista elinkeinotoimintaa. Noin 88 prosenttia yksinyrittäjistä on päätoimisia yrittäjiä. Tulojen perusteella yksinyrittäjät ovat pienituloisempia kuin palkansaajat. Noin 70 prosentilla yksinyrittäjistä tulot jäävät alle keskitulon. (Suomen Yrittäjät 2013, 8, 18.)

Eläkeläiset muodostavat kasvavan joukon sivutoimisista yrittäjistä, mikä monipuolistaa yrittäjyyden kuvaa. Senioriyrittäjillä on puolellaan määrättyjä etuja, jotka pienentävät yritystoimintaan liittyviä riskejä. Yritystoiminnasta saadut tulot voivat lisätä verotettavien tulojen progressiota, mutta eivät vähennä eläkettä. Lisäksi vanhuuseläkkeellä olevien yrittäjien ei tarvitse maksaa yrittäjäeläkemaksuja, sillä eläkevakuuttaminen on vapaaehtoista. (Lith 2010; Järnefelt 2011a.) Senioriyrittäjyyttä tukevista muista keinoista on lisää selvityksessä Kyrö ym. (2012).

Rajanveto siitä tekeekö henkilö työtä *työsuhteessa vai yrittäjänä* on noussut ajankohtaiseksi työmarkkinoiden murroksessa ja yrittäjyyden yleistyttyä. Työsuhteen erottaminen yritystoiminnasta on tärkeää sekä korvauksen maksajan että saajan velvollisuuksien kannalta. Verotuksessa työkorvauksen ja palkan välinen rajanveto on oleellinen, koska osapuolten velvollisuudet riippuvat siitä, maksetaanko palkkaa vai työkorvausta. Jos työn teettäjän ja työn tekijän välillä on työsuhde, kyse on palkasta. Jos työ tehdään toimeksiantosuhteessa, kyse on työkorvauksesta. Työsuhteen ja yrittäjyyden tunnistamisella on suuri merkitys myös henkilön sosiaaliturvan järjestämisvastuuta arvioitaessa. Jos työsuhde syntyy, työnantajan on huolehdittava työntekijän sosiaaliturvasta ja lakisääteisistä eläke- ja vakuutusmaksuista. Lisäksi työnantajan on yleensä maksettava palkkaa loman ja sairauden ajalta ja noudatettava työaikalakia. (Verohallinto 2015.) Luovien alojen kannalta työn ja yrittäjyyden rajapinnalla tasapainottelemisesta kirjoittavat Akola ym. (2007). Vuoden 2005 alusta parannettiin yrittäjien työttömyysturvaa, joka helpottaa siirtymistä yrittäjistä palkansaajaksi ja toisinpäin.

Alueelliset erot

Alueellisten tutkimusten mukaan yrittäjien suhteellinen osuus on keskuksissa matalin. Seutukunnat, joissa yrittäjien osuus työllisistä on korkein, sijaitsevat La-

pissa ja maakuntien reuna-alueilla Länsi-Suomessa. Seutukunnat, joissa yrittäjien osuus on korkea, ovat väestömäärältään pieniä. (TEM 2014, 20.) Alueellisen yrittäjyyden mittaaminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Alueen yrittäjyysaktiivisuutta ei voi tarkastella ainoastaan yrittäjien osuudella, koska alueen työmarkkinoiden koko vaikuttaa yrittäjien määrään. Ohuilla työmarkkinoilla yrittäjyys voi olla ainoa mahdollisuus työllistyä. (TEM 2014.)

Vuonna 2011 yritystiheys asukaslukuun suhteutettuna oli korkein Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla, jos alkutuotannon toimialoja ei oteta huomioon. Uudemaan sijoitus putoaa vertailussa, jos alkutuotannon toimialat otetaan tarkasteluun ja yritystiheys nousee Ahvenanmaan jälkeen suurimmaksi Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla. Yritystiheys on alhaisin Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa otettiinpa alkutuotanto huomioon tai ei. (TEM 2012.) Yrittäjän YEL-vakuutus ja yritystoiminnan aloittaminen ja lopettaminen eivät ole yhteydessä toisiinsa. Voidaan kuitenkin todeta, että yrityskannan vaihtuvuus oli vuosina 2009–2011 voimakkainta Uudellamaalla. Uudellamaalla toimintansa aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä oli keskiarvoa enemmän. Vaihtuvuus oli korkeaa myös Pirkanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Päijät-Hämeessä. (TEM 2012.)

Keski-ikältään vanhimmat yrittäjät ovat Lapissa, Etelä-Pohjanmaalla ja Etelä-Karjalassa, jos tarkastellaan vähintään 55 vuotta täyttäneiden eläkkeelle siirtyvien tai pian eläkeiän kynnyksellä olevien suhteellista osuutta kaikista yrittäjistä. Nuorten (alle 35-vuotiaat) yrittäjien osuus on korkein Pohjanmaan maakunnissa. (TEM 2012.) Yrittäjien työkyvyttömyydestä eri puolilla maata ei ole ajantasaista tietoa, mutta työkyvyttömyyden yleistä laskevaa trendiä voidaan eritellä maakunnan mukaan. Eläketurvakeskuksen rekistereiden mukaan vuonna 2014 työkyvyttömyyseläkkeensaajien korkein väestöosuus oli Kainuussa (10,7 %), Pohjois-Savossa (9,6 %) ja Etelä Savossa (9,4 %) sekä Lapissa (9,2 %) (vrt. SVT 2010, 12).

1.2 Yrittäjän sosiaaliturvan kokonaisuus

Yrittäjien sosiaaliturvan kokonaisuudesta tehdyissä selvityksissä on tunnistettu kehittämiskohteita (STM 2001; 2004; 2009; 2013). Monissa kohdin lakeja onkin uudistettu vastaamaan nykypäivän haasteita. Yrittäjyys muuttuu nopeasti ja lainsäädännön muutoksiakin edellyttäviä toimia vaaditaan.

Yrittäjän sosiaaliturva koostuu pääpiirteissään samoista vanhempain- työttömyys-, sairaus- ja eläke-etuuksista kuin palkansaajankin. Yrittäjäkassat maksavat etuuksina ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa. Työttömyysturvan saamisen ehdot ovat tiukemmat kuin palkansaajalla. Esimerkiksi työttömyysetuutta ei

saa kuin neljän kuukauden kuluttua työttömyyden alkamisesta. Lisäksi yrittäjätöiminnan pitää loppua, jotta voi saada työttömyyskorvausta. Yrittäjä voi liittyä työttömyyskassan jäseneksi, jos YEL-työtulo ylittää vuositasolla 12 325 euroa (vuonna 2015), mikä on enemmän kuin yrittäjän lakisääteisen eläkevakuutuksen alaraja (7 430 euroa).⁵ Työttömyysvakuutus eli kassan jäsenmaksu, on yrittäjälle jonkin verran kalliimpi kuin palkansaaajalle. Tiukemmat työttömyysturvan saantiehdot ovat omiaan vähentämään yrittäjien motivaatiota työttömyysturvaansa panostamiseen. Vuonna 2013 palkansaaajista noin 90 prosenttia (hieman vajaat kaksi miljoonaa) kuului työttömyyskassaan, yrittäjillä vastaava osuus oli noin viidesnes (35 100 henkilöä) (FIVA 2014).

Itsensätyöllistäjiä koskevan tutkimuksen mukaan yrittäjien tietämys sosiaaliturvan kattavuudesta on heikkoa. Yli puolet tutkimukseen vastanneista ei tiennyt mielestään kovin hyvin tai ei lainkaan sitä, millaiseen sosiaaliturvaan he olivat yrittäjinä oikeutettuja. (Pärnänen & Sutela 2014, 114.) Itsensätyöllistäjien kyselytutkimuksessa noin 21 prosenttia ilmoitti olevansa työttömyyskassan jäsen. Kysymykseen siitä, tietävätkö vastaajat, minkä tasoinen heidän työttömyyskorvauksensa olisi työttömyyden tullen, saatiin vastaukseksi hieman yllättäviä tietoja. Vain 27 prosenttia vastasi tietävänsä korvauksensa tason, mutta yli puolella (57 prosenttia) ei ollut tästä käsitystä. Lisäksi 15 prosenttia oli siinä käsityksessä, että ei saisi lainkaan työttömyyskorvausta. (Pärnänen & Sutela 2014, 116.) Neljä kymmenestä katsoi maksavansa itselleen mielestään riittävää eläketurvaa. Noin 43 prosenttia vastanneista itsensätyöllistäneistä piti maksamaansa eläketurvaa riittämättömänä, ja noin kymmenesosa ilmoitti, ettei maksa itselleen lainkaan eläkettä. (Pärnänen & Sutela 2014, 115–116.)

Palkansaaajista ja maatalousyrittäjistä poiketen yrittäjät eivät kuulu lakisääteiseen *tapaturmavakuutukseen*, koska he eivät tee työtä työsuhteessa. Heille ei ole myöskään säädetty omaa pakollista työtapaturmavakuutusta. Yrittäjät voivat kuitenkin ottaa itselleen tapaturmavakuutuslain mukaisen vapaaehtoisen tapaturmavakuutuksen, jossa korvauksetuudet määräytyvät pääsääntöisesti kuten lakisääteisessä tapaturmavakuutuksessa. Tapaturmavakuutettuja yrittäjiä oli vuonna 2014 noin 40 prosenttia. Tilastojen valossa yrittäjille tapahtuu suhteessa enemmän työtapaturmia kuin palkansaaajille. Vuonna 2013 yrittäjille tapahtui 6 300 työtapaturmaa, joista yli 90 prosenttia tapahtui työpaikalla. Osa tapaturmista johtaa eläkkeen-

5 Vuoden 2015 alusta työtulo nousi 12 325 euroon, eli 45 prosenttia edellisvuodesta. Jatkossa työtulorajaa korotetaan vuosittain palkkakertoimella.

seen. Tapaturmavakuutuslaitokset vahvistivat vuonna 2013 yhteensä 22 uutta yrittäjän tapaturmaeläketapausta⁶. (TVL 2014.)

Kelan yrittäjille tai heidän perheenjäsenilleen maksamat sosiaalietuudet perustuvat useimmiten YEL-vakuutuksessa käytettävään työtuloon. Tämä koskee erityisesti sairaus- ja vanhempainpäivärahaetuuksia. Työtulolla on siis merkitystä lukuisten sosiaalietuuksien tasoon. Työttömillä, jotka eivät täytä työssäoloehtoia tai joiden oikeus työttömyyspäivärahaan on päättynyt enimmäisajan täyttymisen jälkeen, on oikeus työmarkkinatukeen. Sairauspäivärahaa maksetaan korvauksena ansionmenetyksestä, joka johtuu sairauden aiheuttamasta työkyvyttömyydestä. Yrittäjän sairausvakuutusmaksu on 2,23 prosenttia palkasta vuonna 2015. Kuitenkin yrittäjät ovat käyttäneet vähemmän sairauspäivärahapäiviä ja hakeneet harvemmin kuntoutukseen kuin palkansaajat (Pensola & Laihiala 2010). Yrittäjän sairausajan päiväraha määräytyy yrittäjän työtulon perusteella (STM 2009; STM 2013). Sairauspäivärahaan on oikeus 16–67-vuotiaalla henkilöllä. Yrittäjällä on oikeus sairauspäivärahaan työtulon perusteella, joten yrittäjän sairausvakuutusturva eroaa jokin verran palkansaajan sairausajan turvasta lähinnä keston osalta. Sairauspäivärahoissa YEL-sairauspäivärahan rooli on pieni. Vuonna 2013 YEL-päivärahaa maksettiin kaikkiaan 18 000 henkilölle, joista miesten osuus oli 60 prosenttia (SVT 2014).

Vanhempainpäivärahaa maksetaan yrittäjille⁷ tietyin periaattein. Vanhempainpäivärahansaajia vuonna 2014 oli noin 9 500 henkilöä, joista 52 prosenttia oli naisia. Korvatuista päivistä 87 prosenttia korvattiin naisille, kun palkansaajissa vastaava osuus on kolme prosenttiyksikköä korkeampi (SVT 2015b). Yritystulon⁸ perusteella yleistä asumistukea saavia oli vuoden 2014 lopussa noin 6 200 henkilöä (SVT 2015c).

Lakisääteinen eläkejärjestelmä vakuuttaa palkansaajan jokseenkin automaattisesti, työnantajan järjestäessä työeläkevakuutuksen työntekijän puolesta. TyEL-vakuutus turvaa työntekijän niin vanhuuden, työkyvyttömyyden kuin puolison kuolemankin varalta. Vuoteen 2017 asti myönnetään myös osa-aikaeläkkeitä. Myös yrittäjä voi vakuuttaa itsensä sekä perheenjäsenensä työeläkejärjestelmän piirissä samojen riskien varalta kuin työntekijä. Yrittäjällä on kuitenkin lain sallimissa rajoissa palkansaajia laajemmat mahdollisuudet itse valita sekä turvansa koostumus että sen taso. Joka tapauksessa lakisääteinen eläke vähentää yrittä-

6 Täydet- ja osaeläkkeet.

7 Yrittäjiin lukeutuvat itsenäiset yrittäjät, ammatinharjoittajat ja yrittäjäperheen jäsenet.

8 Työtulon, jolla on oikeutettu Kelan peruspäivärahaan tai työttömyyskassan jäseneksi, on 12 325 euroa vuonna 2015.

jän tapauksessa taloudellista ja henkilökohtaista riskiä, kunhan yrittäjä pitää vakuutuksensa ajan tasalla. Yrittäjien eläketurvaa arvioitaessa on todettu, ettei laajoja ongelmia olisi (STM 2005). Kuitenkin aikaisemmista tutkimuksista ja YEL-vakuuttamisen valvonnasta nousee esiin havainto siitä, että eläketurvan perusteena oleva työtulo olisi liian matala. Vuonna 2014 YEL:n mukainen eläke oli keskimäärin 400 euroa (ETK 2014). Keskimääräisen YEL-vakuutetun kannalta eläketurvan taso ei kuitenkaan jää näin matalaksi; yrittäjän lakisääteinen omaan työuraan perustuva kokonaiseläke oli keskimäärin 1 270 euroa.

YEL-vakuutusmaksuprosentti riippuu iästä ja siitä, milloin on aloittanut yritystoiminnan. Vuonna 2015 alle 53-vuotiaan vakuutusmaksuprosentti on 23,7 prosenttia ja yli 53 vuotta täyttäneen 25,2 prosenttia. Aloittavilla yrittäjillä on lisäksi mahdollisuus vakuutusmaksun alennukseen⁹. Ero palkansaajiin ilmenee siinä, että palkansaajat maksavat työeläkevakuutusmaksustaan vain osan. Työnantaja maksaa suurimman osan palkansaajan työeläkevakuutusmaksusta. Työeläkevakuutuksen perusteena käytettävän työtulon yrittäjä voi valita 7 502,14–170 375 euron väliltä. Yrittäjän eläketurvassa on siis maksukatto.

Rekisteröidystä YEL-lisäeläketurvasta kerrotaan yksityiskohtaisesti käsikirjassa Ryynänen ym. (2015). Lisäeläketurvan rooli on jäänyt perhe-eläkkeitä lukuun ottamatta varsin vähäiseksi.

Vapaaehtoinen eläkevakuuttaminen jää tämän raportin ulkopuolelle, mutta sen rooli yrittäjille on todennäköisesti tuntuva. Yrittäjien halukkuus parantaa eläketurvaansa yksityisen eläkesäästämisen muodossa onkin todettu korkeaksi. Yrittäjistä 72 prosenttia haluaa parantaa eläketurvaansa säästämällä, kun palkansaajissa osuus jää alle puoleen (47 %). Onkin arvioitu, että noin puolella yrittäjistä on jonkintasoinen vapaaehtoinen eläkevakuutus (Hyrkkänen 2004; TELA 2010, 58; Tenhunen 2012, 35.)

1.3 Työikäisen yrittäjän tulot

Yrittäjän ja palkansaajan tulot koostuvat useasta lähteestä, karkeasti luokitellen ansiotuloista ja pääomatuloista. Useimmiten yrittäjän tulonmuodostus on monipuolisempaa kuin palkansaajalla. Yrittäjän sosiaaliturvan kannalta kiinnostavaa on kuitenkin etuuksien perusteena olevan työtulon taso ja suhde yrittäjän todellisiin ansioihin. Työtulon tasoa asetettaessa ja (vuosittain muutettaessa) tulisi kiin-

⁹ Ensimmäisen kerran yrittäjätoiminnan aloittanut saa 22 prosentin alennuksen YEL-vakuutusmaksuun ensimmäisen 48 kuukauden ajalta. Jos ensimmäinen vakuutus on alkanut vuoden 2000 jälkeen, voi alennuksen tietyn edellytyksin saada myös toiseen YEL-vakuutukseen.

nittää huomiota kohtuullisuuteen, jotta se vastaisi vastaavan ammattitaidon omaavan henkilön palkkaa. Yrittäjän eläkelain 112 §:ssä työtulosta todetaan seuraavaa:

”Eläkelaitos vahvistaa yrittäjälle vakuutuksen alkaessa yrittäjän työpanosta vastaavan vuotuisen työtulon. Työtulo on se palkka, joka kohtuudella olisi maksettava, jos hänen tässä laissa tarkoitettua yrittäjätoimintaansa suorittamaan olisi palkattava vastaavan ammattitaidon omaava henkilö, tai se korvaus, jonka muutoin voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua työtä.”

Yrittäjän työtulon määrittely ja perusteet on pitkään ollut hankala aihe, koska lain mukaan työtulon tulee perustua työpanoksen arvoon, minkä määrittely on vaikeaa, eikä toteutuneisiin ansioihin, jotka on helppo selvittää. Käytännössä, kun eläkelaitos vahvistaa työtulon vakuutuksenottajan antamiin tietoihin tukeutuen, niin toteutuneet ansiot usein vaikuttavat työtulon tasoon (myös STM 2001). Eri syistä johtuen työtulo näyttää useimmilla jäävän liian matalaksi, eli yrittäjät alivakuuttavat oman työnsä (Hyrkkänen 2003; myös Pärnänen & Sutela 2013, 116). Tällä on sekä lyhyen että pitkän aikavälin seurauksia yrittäjän sosiaaliturvaan. Esimerkiksi työttömyyden toteutuessa työttömyyskorvaus jää yrittäjän kohdalla helposti pieneksi. Pitkällä aikavälillä ilmeisenä vaarana on se, että työeläke aikanaan jää tarkoituksettoman matalaksi. Tutkimuksissa onkin arvioitu, että työtulo on 65 prosenttia yrittäjän tulot. Palkansaajiin verrattaessa työtulo on 55 prosenttia palkansaajan ansioista (Hyrkkänen 2009). Toisaalta työtulon tasoon liittyvä valinnanvapaus antaisi mahdollisuuden asettaa työtulo kohtuuttoman suureksi. Tämän takia onkin asetettu yläraja vuosittaiselle työtulolle. Yläraja toimiikin käytännössä, ja pieni ryhmä yrittäjiä vakuuttaa työnsä maksimityötulon mukaan.

Eläketurvakeskuksen yleisesti saatavilla olevat työtulo-ohjeet antavat suuruusluokan siitä, minkä tasoinen työtulo voisi olla eri ammattiteiloissa. Lopullinen valinta onkin eläkelaitoksen ja yrittäjän yhteinen päätös. On hyvä huomata, että Eläketurvakeskuksella on valvontavelvollisuus (YEL:n 143 §) siitä, että vakuuttamisvelvollisuus täytetään, ja tässä toimeenpanoroolissa yrittäjälle voidaan perustaa Eläketurvakeskuksen päätöksellä YEL-vakuutus.

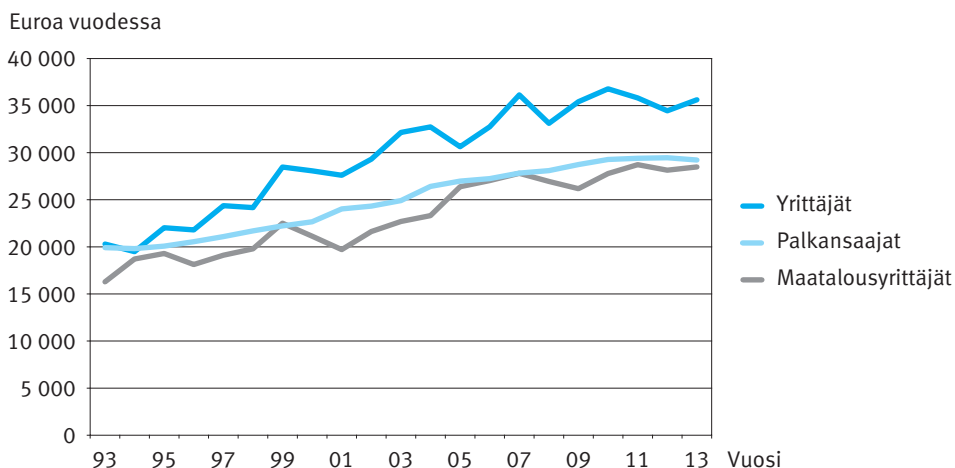
Käytännössä yrittäjien joukoissa on asianmukaista vakuuttamista sekä ääritapauksia molempiin suuntiin. Tietyissä ammattiryhmissä on yleistä, että työtulo määritellään maksimin mukaan, joka ennakoii varsin hyvätasoisia eläketurvaa eläkeaikana. Suurempi ja ammatillisesti hajanaisempi ryhmä jättää työtulon matalalle tasolle, joka on omiaan johtamaan pieniin eläkkeisiin. Yrittäjiltä kysyttäessä

noin puolet ilmoittaa, että työtulo vastaa yritystoiminnan todellisia tuloja. Runsas kolmannes (35,5 %) ilmoittaa tulon olevan todellisia tuloja pienempi, ja 13 prosenttia ilmoittaa työtulon olevan todellisia tuloja suurempi. Todellisia tuloja pienempään työtulovalintaan vaikuttavat monet syyt, yleisimpiä ovat liian suuri vakuutusmaksu, yksityinen eläkevakuutus ja se, että yrittäjä ei usko saavansa eläkevakuutusmaksua vastaavaa eläkettä. (Järnefelt 2011b.)

Tilastokeskuksen tulonjakotilastolla voidaan arvioida eri sosioekonomisessa asemassa olevien tuloja vertailukelpoisella tavalla. Tulonjakotilaston mukaan reaaliensiot ovat tarkastelujaksolla muutamia vuosia lukuun ottamatta kasvaneet kaikissa yrittäjien kannalta kiinnostavissa ryhmissä (kuvio 1.1). Kuviosta nähdään, että palkansaajien ja yrittäjien tulot ovat eriytyneet 1990-luvun alun laman jälkeen jatkuvasti. Yrittäjien joukossa työnantajayrittäjät ovat parempituloisia kuin yksinyrittäjät (Okkonen 2011). Tilastojen mukaan YEL-vakuutuksen perusteena oleva työtulo (vahvistettu työtulo) oli noin 22 700 euroa vuonna 2013. Kuviossa näkyvien rahatulojen perusteella se vastaisi noin 64 prosenttia yrittäjän käytettävissä olevasta rahatulosta.

Kuvio 1.1.

*Rahatulot sosioekonomisen ryhmän mukaan vuosina 1993–2013, vuoden 2013 hintatasossa.**

*Lähde: SVT (2013).

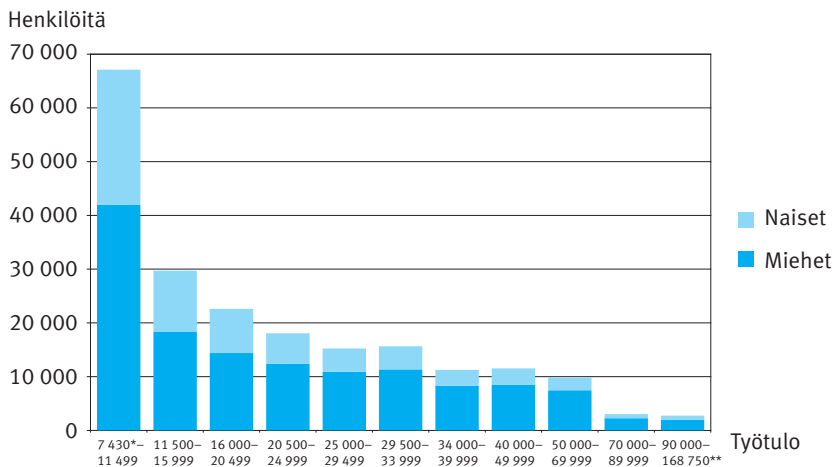
Rahatulo on tarkoituksettoman laaja tulokäsite etsittäessä oikeaa työtuloa, mutta se antaa pohjan arvioida eri sosioekonomisten ryhmien tuloeroja ja toimeentu-

loa yleisemminkin. Tämän raportin tavoitteena ei ole arvioida yrittäjien toimeentuloa kattavasti. Tutkimusten mukaan yrittäjäkotitalouksien tulotaso on keskimäärin parempi kuin kotitalouksien toimeentulo kaikkiaan – asia joka näkyy työikäisten osalta kuviossa 1.1. Tulokehitys on eriytynyt myös yrittäjäkotitalouksien kesken. Paras tulotaso on työnantajayrittäjillä. Yksinyrittäjät ovat lähellä kaikkien kotitalouksien keskiarvoa. Nykyään työnantajakotitalouksien tärkein tulonlähde ovat omaisuustulot, jotka muodostavat lähes puolet tuloista. Pienituloisuus kasautuu yrittäjien joukossa yksinyrittäjäkotitalouksiin. (Okkonen 2011.)

Vuoden 2014 lopussa voimassa olevien YEL-vakuutusten työtulo oli keskimäärin 23 100 euroa. Miesten luku oli 24 200 ja naisten 20 900. YEL-vakuutetut keskittyvät pieniin työtuloluokkiin, kuten kuviosta 1.2 nähdään. Lähes 70 000 yrittäjää on valinnut matalan työtulon (7 430–11 499) euroa. Miehet ovat jakaantuneet eri tuloluokkiin tasaisemmin kuin naiset. Naisia on enemmän alimmissa luokissa. Liitetaulukossa 1.1 on tarkempi tieto miesten ja naisten osuuksista työtulotuloluokittain.

Kuvio 1.2.

YEL-vakuutetut työtulon mukaan 31.12.2014.***

*Työtulon alaraja, **Työtulon yläraja, ***Lähde: ETK (2015).

YEL:n mukainen eläkemeno oli kaikkien eläkkeensaajien osalta vuonna 2014 noin 1 052 miljoonaa euroa¹⁰, joka on noin neljä prosenttia työeläkejärjestelmän eläkemenosta kaikkiaan. Omaeläkkeisiin perustuva YEL:n mukainen eläkemeno

10 Sisältää perus- ja lisäturvan mukaiset eläkemeno.

oli noin 965 miljoonaa euroa. Liitetaulukoissa 1.2 ja 1.3 on tieto työeläkemenosta eläkkeen maksavan eläkelaitoksen ja eläkettä kartuttaneen eläkelain mukaan. Yrittäjäeläkkeiden rahoitus perustuu puhtaasti jakojärjestelmään, eli yrittäjien työeläkevakuutusmaksuilla¹¹ rahoitetaan kuluvan vuoden eläkemeno ja valtio kustantaa puuttuvan osan. Käytännössä valtio maksaa eläkemenon, johon maksutulo ei riitä.

Keskeiset työmarkkinajärjestöt sopivat eläkeuudistuksesta, joka astuu voimaan vuonna 2017 Sopimuksen toimin palkansaajien eläkemenon kasvupainetta saadaan arvioiden mukaan hillittyä. Vuonna 2014 TyEL-eläkemeno suhteessa palkkasummaan oli 24,4 prosenttia. Tulevina vuosina TyEL-eläkemeno on kasvussa. YEL-eläkemeno oli vuonna 2014 noin 22 prosenttia työtulosummasta. Meno-osuuden odotetaan kasvavan tulevaisuudessa muutamalla prosenttiyksiköllä (Kautto & Risku (toim.) 2015, 48).

Työeläkkeiden rahoituksessa eläkevakuutusmaksuilla on keskeinen rooli varsinkin palkansaajalakien osalta. Vuonna 2014 TyEL-työeläkevakuutusmaksuprosentti oli 23,6 ja maksu on työmarkkinajärjestöjen sopimuksen perusteella mahdollista vakauttaa suunnilleen samalle tasolle myös tulevaisuudessa. YEL-vakuutusmaksut olivat 21,9 prosenttia työtulosummasta vuonna 2014, ja luvun ennustetaan lievästi nousevan. (Kautto & Risku (toim.) 2015, 47.) Valtion osuus on noin 67 miljoonaa euroa vuonna 2014.

Brittiläinen taloustieteilijä Nicholas Barr on tehnyt kattavan arvion Suomen eläkejärjestelmän nykytilasta. Pääsääntöisesti hän on tyytyväinen tapaan, jolla työntekijöiden ja yrittäjien eläketurva määräytyy, mutta hän kiinnittää huomiota palkansaajien ja yrittäjien eroon eläkkeen perusteena olevan palkan osalta. Kun työntekijöiden työhistoria ja ansiot otetaan kattavasti huomioon, niin yrittäjien maksujen tulopohja jää pienemmäksi. Yrittäjyys saa osin uusia muotoja. Barr kehottaa seuraamaan asiaa, ja varmistamaan että entistä vaihtelevammat työmarkkinoille kiinnittymisen muodot eivät vaaranna kulutuksen tasaamista eri elämänvaiheiden välillä. (Barr 2013.)

Työeläkejärjestelmän yksi periaate liittyy siihen, että eläke perustuu ansioihin ja maksuihin. Kansainvälinen arvio nostaa tähän liittyen perustavanlaatuisen kysymyksen olettamuksesta, että työntekijöillä on pitkä ja vakaa työura, jolloin kattavuus lisääntyy sitä kautta. Tämä ennuste ei ole täysin toteutunut useista syistä. Yksi syy liittyy työn luonteen muutokseen: ihmiset eivät välttämättä tee kokopäi-

11 Maksutulosta vähennetään hoitokulut. Vuonna 2014 TyEL-, MEL-, YEL- ja MYEL-hoitokulut olivat yhteensä 439 miljoonaa euroa eli 2,9 prosenttia maksetuista eläkkeistä. YEL-hoitokulu oli 67 miljoonaa euroa, eli 6,6 prosenttia maksetuista YEL-eläkkeistä (ETK 2015c).

vätyötä koko työuransa ajan. Kokopäiväisten työsuhteiden ohella heillä voi olla koulutusjaksoja, yrittäjäjaksoja, osa-aikatyötä ja jaksoja, jolloin he ovat olleet työvoiman ulkopuolella, esimerkiksi hoitaneet pieniä lapsia. Suomessa työeläke kattaa suuren osan tällaisista kausista. Monissa muissa maissa erilaisten työmarkkinoille kiinnittymisen tapojen lisääntyminen on johtanut tilanteeseen, jossa ansio- ja maksuperiaate ei enää anna samaa kattavuutta kuin aikaisemmin. (Barr 2013, 31.)

1.4 Yrittäjän työura

Työuran pituudesta on viime aikoina saatu uutta tietoa pääasiassa palkansaajan näkökulmasta (Järnefelt ym. 2013, 2014). Yrittäjätaustaisten henkilöiden työurista on kuitenkin vähän tutkimustietoa. Sosioekonomisia ryhmiä vertailevassa tutkimuksessa on selvitetty eri väestöryhmien eroja. Sosioekonomisen aseman mukaan tarkasteltuna erot työurien pituudessa ovat hieman suuremmat kuin esimerkiksi koulutuksen mukaan tarkasteltuna. Yrittäjyydestä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden työurat olivat mediaanilla mitattuna 39,6 vuotta. Luku on korkeampi kuin työntekijöillä tai palkansaajilla. (Järnefelt 2014, 47.) On kuitenkin syytä huomata, että tarkastelu koskee eläkkeelle siirtymisajankohdan sosioekonomista asemaa, ei koko työuraa.

Yrittäjäksi ryhdytään harvoin aivan nuorena, vaikka tämäkin voi olla muuttumassa. Käytännössä yrittäjäksi ryhtyvillä on karttunut työuraa palkansaajana. Nuoren on helpompi hankkia ansiotuloja palkkatyöstä. Toisaalta yrittäjät ovat perinteisesti jatkaneet työelämässä pidempään kuin palkansaajat.

Yrittäjän reitti vanhuuseläkkeelle kulkee muita väestöryhmiä useammin suoraan työstä tai osa-aikaeläkkeeltä. Ylipäätään osa-aikaeläkkeen käyttö on yleistä. (Järnefelt 2014, 42–43.) Ikääntyneen jatkuva työnteko ja sen yleistyminen todennäköisesti pidentää yrittäjien työuria jatkossakin. Käytännössä ikääntyneiden työllisten joukossa yrittäjien osuus on ollut huomattavan suuri. 65–74-vuotiaista työllisistä 80 prosenttia on ollut yrittäjiä. (Järnefelt 2011a.)

Yrittäjien työurien pidentyminen liittyy ilmeisesti vanhuuseläkeaikaisen työnteon lisääntymiseen. Eläkelainsäädännön muutokset kannustavat myös yrittäjiä jatkamaan työuriaan. Vuodesta 2007 alkaen yrittäjä on voinut jatkaa yritystoimintaansa vanhuuseläkkeen rinnalla ilman, että hänen tarvitsee maksaa työeläkevakuutusmaksua. Tämä on omiaan lisäämään toiminnan kannattavuutta. Syitä yrittäjätoiminnan jatkamiseen löytyy monia, joista yhtenä keskeisenä on eläkekattuman jääminen pieneksi. (Hyrkkänen 1997, 34; 2006, 32; TEM 2010.) Jo-

ka tapauksessa työnteon luonne on usein enemmän sivutoimista kuin päätoimista. Vanhuuseläkeikäisistä eli 63–74-vuotiaista yrittäjistä noin puolet on sivutoimisia eläkeläisyrittäjiä. (Järnefelt 2011a.)

1.5 Raportin rakenne ja keskeiset käsitteet

Tämän raportin artikkelit ovat itsenäisiä kokonaisuuksia omista teemoistaan. Raportti on luonteeltaan kuvaileva. Osa lukujen aiheista on varsin perinteisiä, joista on saatavilla tilastotietoja. Näitä teemoja tarkastellaan ja analysoidaan hieman tilastoja enemmän ja myös tulkiten. Osa artikkeleiden aiheista on sellaisia, joita eläkejärjestelmän toimeenpanossa seurataan erityisesti, ja joista ei yleisesti tiedetä työeläkejärjestelmän ulkopuolella. Täysin uutena asiana esitetään tarkasteluja yrittäjän, tarkemmin ammatin- ja liikkeen harjoittajien, työtulon ja yritystoiminnasta todellisuudessa saatavien tulojen suhteesta.

Ensimmäisessä artikkelissa kuvaillaan yrittäjän sosiaaliturvaa sekä taustoitetaan raportin eri luvuissa esiin nousevia teemoja. Luvussa määritellään eri luvuissa käytettävät termit, kuten työtulo ja yrittäjien väestöpiirit.

Toisessa artikkelissa keskitytään YEL-vakuutuksen toimeenpanon näkökulmiin. Esiin nostetaan työeläkejärjestelmän toimeenpanon kannalta keskeisiä mitareita. Näkökulmat liittyvät toisaalta YEL:n rahoitukseen yleisellä tasolla, ja toisaalta käytännönläheisiin valintatilanteisiin, joita jokainen YEL-vakuutusta ottava joutuu pohtimaan.

Kolmannessa artikkelissa tarkastellaan rekisteritietojen valossa YEL-vakuutettuja henkilöinä osana lakisääteistä eläketurvaa. Yrittäjiin otetaan kaksi näkökulmaa: sekä työuriin keskittyvä että eläkkeelle siirtymiseen liittyvä. Artikkelipuoleutuu yrittäjän omaan työhönsä ja siitä kertyvään eläkkeeseen. Yrittäjyydestä eläkkeelle siirtyneet ovat tarkastelun keskiössä. Perhe-eläkkeet on rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

Neljännessä artikkelissa tarkastellaan YEL-työtuloon ja yritystoiminnasta saataviin tuloihin liittyviä kysymyksiä eri näkökulmista. Tavoitteena on tuottaa ajantasainen tieto työtulon suhteesta ennen kaikkea yritystoiminnasta saatuaan ansiotuloon.

Artikkeleiden 2–4 tuloksia pohditaan jokaisen luvun lopussa varsin kattavasti. Viimeisessä artikkelissa arvioidaan raportin keskeisten tulosten merkitystä yleisemmällä tasolla sekä pohditaan ajankohtaisia kysymyksiä niiden valossa.

Henkilötiedot

Tarkasteluissa on aina mukana kaikenikäiset henkilöt. Ikää tarkasteltaessa tarkoitetaan ikää vuoden lopussa. Artikkeleissa vertaillaan YEL-vakuutettuja tarpeen mukaan myös palkansaajiin, TyEL-vakuutettuihin tai koko väestöön. Aluekohtaisissa tarkasteluissa käytetään henkilön asuinkuntaa vuoden 2014 lopussa. Asuinkunnan perusteella tiedetään, missä maakunnassa henkilö asuu, tai asuuko hän ulkomailla.

Henkilön ammattiin ja toimialaan liittyvät tiedot perustuvat hallinnollisissa rekistereissä oleviin tietoihin. Artikkelissa neljä käytetty toimialatieto perustuu Verohallinnon tietoon, joka ei kaikissa tapauksissa ole luotettava. Henkilön ammatti perustuu itse ilmoitettuun tietoon. Artikkelissa neljä on ryhmitelty ammattinimikkeitä niin, että ne kuvaavat samassa ammatissa olevia henkilöitä. Tässä käytetty ammattiryhmätieto ei vastaa Tilastokeskuksen ammattiluokitusta (Tilastokeskus 2011).

Yrittäjiä tarkastellaan kolmannessa ja neljännessä artikkelissa korkeimman suoritettun koulutustason mukaan. Koulutustason mukaan muodostettuja luokkia on tarkastelusta riippuen kolme tai neljä: 1) perusaste 2) keskiaste, 3) alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste, 4) ylempi korkeakouluaste ja tutkijakoulutus. Kolmannessa artikkelissa on myös mukana tieto koulutusalaista. Koulutustieto koskee vuotta 2010, ja on saatu Tilastokeskuksesta.

Yrittäjä – YEL-vakuutettu

Kirjan artikkeleissa tarkastellaan yrittäjiä eri näkökulmista. Tämä merkitsee sitä, että tarkasteltavat väestöjoukot eroavat jonkin verran. Ensimmäisessä artikkelissa puhutaan yrittäjistä kaikkiaan sekä YEL-vakuutetuista, eli henkilöistä, joilla on tai on ollut YEL-vakuutus. Toisessa artikkelissa tarkastelun kohteena ovat yksinomaan YEL-vakuutetut. Kolmannessa artikkelissa tarkastelun kohteena ovat YEL-vakuutetut ja/tai YEL-eläkettä saaneet henkilöt. Rekisteriaineiston perusteella ei ole mahdollista eritellä yrittäjiä (käytännössä ammatin- ja liikkeenharjoittajia) osakkaista tai perheenjäsenistä. Neljännen artikkelin tarkastelu rajautuu YEL-vakuutettuihin ammatin- ja liikkeenharjoittajiin. Käytännössä tarkastellut henkilöt ovat yrittäjiä sanan perinteisessä merkityksessä.

Työtulo

Vahvistetusta YEL-työtulosta ei ole Eläketurvakeskuksen käytössä olevissa rekistereissä kattavaa tietoa¹². Tämän takia YEL:n mukaisten eläkkeiden valtionosuuden ennusteen tukena käytetään eläkelaitoksilta saatuja keskiarvotietoja voimassa olevasta työtulosta. Toinen artikkeli perustuu sekä näihin keskiarvotietoihin työtuloista että kustannustenjaon tarkkoihin tilastoihin maksetusta eläkemenosta, vakuutusmaksutulosta sekä muista maksutiedoista koko järjestelmän tasolla. Neljännessä artikkelissa on eläkelaitoksilta uuden valvontasovelluksen kautta saatu tieto todellisesta YEL-työtulosta vuosilta 2012–2013.

Kirjan artikkeleissa käytetyt rahamäärät ovat bruttomääräisiä. Verotuksesta ei ole saatavilla tietoa muuten kuin työeläkevakuutusmaksuun liittyvän esimerkin avulla artikkelissa kaksi.

Keskiluvut

Rahamääriä ja työuran kestoa kuvataan mediaanilla, moodilla ja keskiarvolla. Mediaani on tarkasteltavan suureen keskimmainen havainto ja sitä käytetään yleisesti työurien pituutta kuvattaessa. Moodi on puolestaan yleisin arvo. Keskiarvo on tarkasteltavan suureen aritmeettinen keskiarvo, ja sitä käytetään yleisesti kuvaamaan eläkkeen tasoa. Keskilukujen lisäksi esitetään jakauman prosenttipisteet – P10, P25, P75 ja P90.

12 Voimassa olevan YEL-vakuutuksen vuosittainen työtulo puuttuu alkutyötuloa lukuun ottamatta. Työtulo kaikilta vakuutetuilta vuosilta rekisteröidään, kun YEL-vakuutus päättyy.

LÄHTEET

Akola, Elisa & Heinonen, Jarna & Kovalainen, Anne & Pulkkinen, Tommi & Österberg, Johanna (2007) Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? Työn ja toimeentulon rakentuminen eri ammateissa 2000-luvun Suomessa. Oikeustapauskommentti, internetjulkaisu 16.5.2007.

Barr, Nicholas (2013) Suomen eläkejärjestelmä: Riittävyys, kestävyys ja järjestelmän rakenne. Suomen eläkejärjestelmän arvio / OSA 1. Eläketurvakeskus: Helsinki.

ETK (2015) Eläketurvakeskuksen tilastotietokanta.

ETK (2014) Eläketurvakeskuksen neljännesvuositilasto.

ETKL – Laki Eläketurvakeskuksesta 19.5.2006/397.

FIVA (2014) Työttömyyskassat 2013. Finanssivalvonta: Helsinki.

HE 22.12.2006/1272. Yrittäjän eläkelaki.

HE 22.12.2006/1273. Laki yrittäjän eläkelain voimaannpanosta.

HE 16/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle työeläkejärjestelmää koskevan lainsäädännön muuttamiseksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Hannikainen, Matti & Vauhkonen, Jussi (2012) Ansioiden mukaan. Yksityisalojen työeläkkeiden historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Hyrkkänen, Raili (1997) Yrittäjien työhalukkuus eläkeaikana. Eläketurvakeskuksen raportteja 7/1997.

Hyrkkänen, Raili (2003) Uusien yrittäjien työtulon kehitys. Eläketurvakeskuksen monisteita 43/2003.

Hyrkkänen, Raili (2004) Yrittäjät ja joustavan eläkeiän mahdollisuudet. Teoksessa: Tuominen, Eila (toim.) (2004) Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jatkamisaikeet. Eläketurvakeskuksen raportteja 37. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Hyrkkänen, Raili (2006) Yrittäjien ja palkansaajien eroja eläkeiän valinnassa. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2006: 2.

Hyrkkänen, Raili (2009) Onko yrittäjien eläkevakuuttaminen kohdallaan? YEL-työtulon tasotarkastelua eri näkökulmista. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2/2009.

Jussila, Tuomas (2013) Suomen perhe-eläkejärjestelmä – katsaus historiaan. Teoksessa: Takala, Mervi (toim.) (2013) Katsaus perhe-eläkkeeseen. Eläketurvakeskuksen raportteja 03/2013: Helsinki.

Järnefelt, Noora (2011a) Ikääntyneiden yrittäjyys on lisääntynyt. Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 4/2011.

Järnefelt, Satu (2011b) Miksi yrittäjien eläkevakuuttaminen ei ole kohdallaan. Tutkimus työtulon tason valintaan vaikuttavista syistä behavioraalisen taloustieteen näkökulmasta. Topsos – Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus. Sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto.

Kautto, Mikko & Risku, Ismo (toim.) (2015) Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista. Eläketurvakeskuksen raportteja 2/2015.

Kela (2011) Aktuaariraportti. Kelan hoitama sosiaaliturva 2010–2060. Kelan aktuaarijulkaisuja 9/2011.

Kela (2012) Kelan sairausvakuutustilasto 2012.

Kemppainen, Kimmo (2000) Yrittäjien eläketurvan kehitys YEL 30 vuotta: Lappeenranta.

Kyrö, Paula & Moisala, Aarni & Nyrrinen, Sari & Levikari, Niko (2012) Kohti joustavia Senioriyrittäjyyden polkuja. Raportti Oma Projekti – Seniorina Yrittäjäksi Tutkimushankkeesta 2012. Aalto-yliopisto, Kauppa + Talous 1/2012: Helsinki.

Lith, Pekka (2010) Yrittäjäksi palkkatyön tai eläkkeen ohella. Tieto & trendit 7/2010. Tilastokeskus.

Okkonen, Kaisa-Mari (2011) Yrittäjäkotitalouksien tulot ja pienituloisuus. Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 4/2011.

OKM (2010) Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo. Selvittäjä Tarja Cronbergin raportti.

Pietiläinen, Seppo (2005) Kun yrittänyttä vakuutukseen laitettiin. Yrittäjien eläkelain synty ja varttuminen. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 1/2005: Helsinki.

Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2014) Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013. Tilastokeskus: Helsinki.

Pensola, Tiina & Laihiala, Tuomo (2010) Yrittäjien hyvinvointikilta – yrittäjien yksinäisyydestä jaksamiseen. Teoksessa: Okkonen, Eila (toim.) (2010) Yrittäjän arki areenalla – hyvinvointia kiltatoiminnalla. Yrittäjien arki areenalla. Suomen mielenterveysseura: Helsinki.

Rantala, Juha & Suoniemi, Ilpo (2010) Työstä eläkkeelle – tulokehitys ja korvaussuhteet. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:3. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

Sopimus vuoden 2017 työeläkeuudistuksesta 26.9.2014. http://www.eläkeuudistus.fi/media/linkkitiedostot/elakesopimus-2017_allekirjoitettu-versio.pdf

STM (2001) YEL-järjestelmän muutostarpeita ja YEL-työtulon käyttämistä yrittäjien sairausvakuutuslain mukaisen päivärahan perusteena selvittäneen (YEL) työryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki.

STM (2004) Yrittäjien sosiaaliturva 2004 -työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki.

STM (2009) Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvatyöryhmän raportti. Raportteja ja muistioita 2013:34. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki.

STM (2013) Yrittäjien sosiaaliturvan kehittäminen. Yrittäjät 2009 -työryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki.

SVT (2010) Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 2009. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos: Helsinki.

SVT (2011) Yritysrekisterin vuositilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6214. 2011, Katsaus yrityksiin, toimipaikkoihin ja konserneihin. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 11.3.2014]. Saantitapa: http://stat.fi/til/syr/2011/syr_2011_2012-11-26_kat_001.fi.html

SVT (2013) Tulonjakotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=1795-8121. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 26.8.2015]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/tjt/tau.html>

SVT (2014) Kelan sairausvakuutustilasto 2013. Sosiaaliturva 2014.

SVT (2015a) Aloittaneet ja lopettaneet yritykset [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-0660. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.8.2015]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/aly/index.html>

SVT (2015b) Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2014. Sosiaaliturva 2015.

SVT (2015c) Kelan asumistukitilasto 2014. Sosiaaliturva 2015.

Suomen yrittäjät (2013) Yksinyrittäjäkysely 2013. Yrittäjät: Helsinki.

TELA (2010) Työeläkeasenteet 2010.

TEM (2010) Yrittäjyyskatsaus 2010. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Työ ja yrittäjyys 60/2010.

TEM (2011) Sirpalepolitiikasta kohti luovan talouden ekosysteemiä. Loppuraportti työ ja elinkeinoministeriön Luovan talouden strategisesta hankkeesta 2008–2011. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Konserni 35/2011.

TEM (2012) Yrittäjyyskatsaus 2012. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Työ ja yrittäjyys 46/2012.

TEM (2015) Nuorten kasvavien yritysten merkitys, menestystekijät ja yritystukien rooli kasvun ajureina. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Konserni, 10/2015.

Tenhunen, Sanna (2012) Varautuminen eläkeaikaan: vapaaehtoisen säästämisen laajuus. Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2012. Eläketurvakeskus: Tampere.

Tilastokeskus (2011) Ammattiluokitus 2010. Käsikirjoja 14. Tilastokeskus: Helsinki.

Työeläkelakipalvelu. https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/document.faces?document_id=304087

Verohallinto (2015) https://www.vero.fi/fi-FI/Yritys_ja_yhteisoasiakkaat/Liikkeen_ja_ammatinharjoittaja/Palkansaaja_vai_yrittaja

VM (2012) Pääomamarkkinat ja kasvu. Valtiovarainministeriön julkaisu 10/2012, Rahoitusmarkkinat: Tampere.

LIITTEET

Liitetaulukko 1.1.

YEL-vakuutettujen osuus työtulon mukaan 31.12.2014, prosenttia.

Työtulo, €/v	Miehet	Naiset	Kaikki
0–työtulon alaraja*	0,0	0,0	0,0
7 430*–11 499	30,4	36,5	32,5
11 500–15 999	13,3	16,4	14,4
16 000–20 499	10,4	11,9	10,9
20 500–24 999	9,0	8,3	8,7
25 000–29 499	7,9	6,3	7,4
29 500–33 999	8,2	6,3	7,6
34 000–39 999	6,0	4,3	5,4
40 000–49 999	6,1	4,4	5,6
50 000–69 999	5,4	3,5	4,8
70 000–89 999	1,6	1,1	1,5
90 000–168 750	1,4	1,1	1,3
<i>Yhteensä</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

*Muutamien henkilöiden työtulo on alle alarajan 7 430,59 euroa vuodessa.

Liitetaulukko 1.2.

*Työeläkemeno 1.1.–31.12.2014 vuoden lopussa voimassa olevista eläkkeistä. Kaikki eläkkeensaajat, 1 000 euroa.**

Eläkkeen maksava laitos	Eläkettä kartuttanut eläkelaki				Yhteensä
	TyEL, MEL ja julkiset	YEL	MYEL	Palkattomat	
TyEL+MEK	12 593 263	201 985	62 700	68 406	12 926 345
YEL	636 807	817 774	30 472	1 997	1 487 050
MELA	200 326	13 577	741 451	1 384	956 739
KEVA (valtio)	4 066 619	3 495	1 914	3 569	4 075 596
KEVA (kunnat)	4 584 481	14 897	10 628	13 267	4 623 272
Muut julkiset**	340 391	1 002	1 004	669	343 066
<i>Yhteensä</i>	<i>22 421 887</i>	<i>1 052 730</i>	<i>848 169</i>	<i>89 292</i>	<i>24 412 069</i>

*Perustuu kokonaiseläkkeeseen ml. perus- ja lisäturvan eläkkeet. Lähde: ETK 2014.

**ML. Kirkko, Suomen Pankki ja Kela.

Liitetaulukko 1.3.

*Työeläkemeno 1.1.–31.12.2014 vuoden lopussa voimassa olevista eläkkeistä. Omaan työuraan perustuvaa eläkettä saavat, 1 000 euroa.**

Eläkkeen maksava laitos	Eläkettä kartuttanut eläkelaki				Yhteensä
	TyEL, MEL ja julkiset	YEL	MYEL	Palkattomat	
TyEL+MEK	11 636 129	190 272	57 670	67 460	11 951 522
YEL	600 816	734 292	27 014	1 939	1 364 062
MELA	175 587	12 361	675 909	1 355	865 212
KEVA (valtio)	3 740 899	3 434	1 885	3 517	3 749 736
KEVA (kunnat)	4 402 093	14 692	10 509	13 079	4 440 371
Muut julkiset**	323 870	994	993	665	326 524
<i>Yhteensä</i>	<i>20 879 394</i>	<i>956 045</i>	<i>773 980</i>	<i>88 015</i>	<i>22 697 426</i>

*Perustuu omaeläkkeeseen ml. perus- ja lisäturvan eläkkeet. Lähde: ETK 2014.

**Ml. Kirkko, Suomen Pankki ja Kela.

Eeva Poutiainen

2 Yrittäjän eläkevakuutus käytännössä

2.1 Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastellaan yrittäjän eläkelain (YEL) mukaista vakuuttamista ja eläkkeiden rahoitusta käytännössä. YEL-vakuuttamista tarkastellaan säädösten ja ohjeiden sekä tilastotietojen valossa. Aluksi käydään läpi YEL:ssä tapahtuneita vakuuttamiseen ja rahoitukseen liittyviä muutoksia 2000-luvun alusta nykyhetkeen. Tilastotarkastelujen pohjana ovat eläkelaitosten työeläkkeiden kustannustenjakoa ja YEL:n valtion osuuden arviointia varten toimittamat tiedot sekä työeläkejärjestelmän ansaintarekisteristä saadut tiedot.

Yrittäjän eläkevakuuttamisesta ja eläketurvan määräytymisestä säädetään yrittäjän eläkelaisissa (YEL) sekä valtioneuvoston asetuksessa yrittäjän eläkelain täytäntöönpanosta (YEA). Tarkemmin vakuuttamisen ehdot on määritelty sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamissa YEL:n mukaisen vakuutussopimuksen vakuutusehdoissa. Vakuutusmaksun määräytymisestä ja maksun laskennasta on tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamissa YEL:n mukaisen eläkevakuutuksen laskuperusteissa. Vakuutusehdot ja laskuperusteet ovat yhteiset kaikille eläkelaitoksille¹.

Pietiläinen (2005) käy kattavasti läpi yrittäjän eläkelain edeltäjän yrittäjien eläkelain syntyä ja lain muutosvaiheita 2000-luvulle asti. Pietiläisen mukaan yrittäjien eläkelaki saatettiin voimaan ikään kuin maatalousyrittäjien eläkelain siivellä. Eläke-etuudet karttuivat samoilla säännöillä kuin työntekijäin eläkelaisissa (TEL). Erona TEL:iin oli kuitenkin se, että yrittäjille eläke on karttunut lain voimaantulosta asti vakuutusmaksuja vastaavasti kunkin vuoden vahvistetusta työtulosta eikä työsuhteen viimeisten vuosien perusteella lasketusta eläkepalkasta, kuten TEL:ssä ennen vuoden 2005 uudistusta. Suurin muutos 2000-luvulla yrittäjien eläke-etuuksiin oli vuoden 2005 eläkeuudistus, jossa tuli voimaan aiemman 65 vuoden vanhuuseläkeiän tilalle joustava vanhuuseläkeikä 63–68 vuoden välille sekä muutoksia esimerkiksi eläkkeen karttumiseen. Vuoden 2005 eläkeuudistuk-

1 Säädökset ja perusteet löytyvät Internetistä Eläketurvakeskuksen Säädospalvelusta (www.saadospalvelu.fi). Säädösten soveltamisohjeet löytyvät Eläketurvakeskuksen Työeläkelakipalvelusta (www.tyoelakelakipalvelu.fi). Työeläkelakipalvelussa on myös yrittäjän työtulo-opas, jossa on ohjeita yrittäjän työtulon määrittämiseen eri ammateissa. Opas valmistellaan yhteistyössä yrittäjäjärjestöjen kanssa.

sen sekä vuonna 2017 voimaan tulevan uudistuksen tuomia muutoksia etuuksiin on käsitelty tarkemmin tämän kirjan artikkelissa yksi.

Vakuutettavan työtulon ala- ja ylärajasta

Yrittäjälle vahvistetaan vakuutuksen perustaksi työtulo, jonka tulee vastata yrittäjän työpanosta. Yrittäjän vakuuttamisvelvollisuuden määrittävä alin vakuutettava vahvistettu YEL-työtulo (jatkossa käytetään termiä YEL:n alaraja) on johdettu TEL:n vakuuttamisen alarajasta. Vuonna 1970 alaraja oli kuukausikohtainen ja sama kuin TEL:ssä. Vuonna 1973 se muutettiin kaksinkertaiseksi TEL-rajaa nähden, koska TEL-rajaa puolitettiin eli raja pysyi siten asiallisesti samana. Myöhemmin vuonna 2001 alaraja muutettiin vuositasoiseksi, mutta sisällöllistä muutosta rajaa ei tällöinkään tehty. Nykyään raja on edelleen euromääräisesti indeksikorotettuna samantasoinen kuin aiemmin ja se on kirjoitettu suoraan euromääräisenä lakiin (YEL:n 4 §). Yrittäjä saa halutessaan ottaa alarajaa pienemmällekin vahvistetulle YEL-työtulolle vapaaehtoisen YEL-vakuutuksen. Vakuuttamiselle on määritelty YEL:ssä myös yrittäjätoiminnan keston alaraja: vähintään neljä kuukautta kestänyt yrittäjätoiminta on YEL:n piirissä. Luvussa 2.4 tarkastellaan YEL:n vahvistetun työtulon ylä- tai alarajalla työpanoksensa vakuuttaneita yrittäjiä.

Vahvistettavan YEL-työtulon yläraja tuli yrittäjien eläkelakiin alun perin muun muassa siksi, että sillä haluttiin estää keinottelu lain voimaan tullessa: alkuvaiheessa eläkettä karttui osittain myös niiltä vuosilta, joilta maksua ei tarvinnut maksaa, ja tällöin olisi voinut hyvinkin pienillä maksuilla kartuttaa korkeita eläkkeitä (Pietiläinen 2005).

Ylärajasta on keskusteltu viimeksi ainakin, kun uutta vuonna 2007 voimaan tullutta yrittäjän eläkelakia kirjoitettiin. Ylärajaa korotettiin tuolloin tuntuvasti, koska koettiin, että se oli jäänyt jälkeen palkansaajien ansiokehityksestä (HE 197/2006). Yläraja kuitenkin jätettiin voimaan (YEL:n 112 §). Erityisesti valtion osuus YEL-eläkkeistä puolsi vahvistettavan YEL-työtulon ylärajaa edelleen. Muina ylärajaa puoltavina seikkoina hallituksen esityksessä HE 197/2006 nähtiin se, että YEL-työtulo on myös monien sosiaalietuuksien pohjana sekä se, että myös palkansaajille kaikki ansiot, kuten työsuhdeoptiot, eivät kartuta eläkettä.

YEL:n mukaisen työeläkevakuutusmaksun tasosta

YEL-eläkkeet rahoitetaan jakojärjestelmällä, joten eläkemenojen vaihtelun tasa-

painottamiseen ei ole käytössä rahastointimekanismia, vaan kunkin vuoden eläkemenojen sekä vakuutusten ja eläkkeiden hoidon aiheuttamat kustannukset rahoitetaan tuon kyseisen vuoden vakuutusmaksutuotoilla. Jo yrittäjien eläkelakia säädettyäessä oli tiedossa, että vakuutusmaksut eivät tule riittämään menojen kustantamiseen ja valtion kustannusosuutta² tullaan tarvitsemaan (Pietiläinen 2005). Siten myöskään rahastointiin ei olisi ollut varaa valitulla TEL:n tasoisella maksutasolla³.

Jo alkuperäinen lakia suunnitellut komitea päätti sitoa YEL:n vakuutusmaksun tason TEL-maksun tasoon (Pietiläinen 2005). Siten maksua ei ole määritetty yrittäjien ikärakenteen mukaan. Vakuutusmatemaattisin periaattein määritetty maksu olisi vanhemmille henkilöille kalliimpi kuin nuoremmille. Koska yrittäjien ikäjakaumassa vanhemmat ikäluokat painottuvat palkansaajia enemmän, palkansaajien ikärakenteen perusteella määritelty vakuutusmaksu ei riitä kattamaan YEL:n mukaisia menoja. Luvussa 2.4 tarkastellaan yrittäjien ja työntekijän eläkelain (TyEL) mukaan vakuutettujen palkansaajien ikärakenteiden eroja.

Se, että YEL:n mukaisissa menoissa valtion tarvitsee osallistua kustannuksiin, liittyy siis alkujaan palkansaajien ikärakenteen perusteella määräytyvään vakuutusmaksun tasoon. Jos maksutaso nousisi radikaalisti, yrittäjät saattaisivat laskea vahvistettua YEL-työtuloaan saadakseen maksun euromääräisen tason lähemmäs alkuperäistä maksun tasoa (Kausto 1997, 241). Jotta vakuutusmaksu olisi riittävällä tasolla YEL:n ikärakenteeseen ja eläkemenoihin nähden, pitäisi maksutasoa nopeasti korottaa useita prosenttiyksikköjä. Viime vuosina YEL:n työeläkevakuutusmaksun taso on TyEL:n vakuutusmaksun nousun myötä noussut koko ajan hitaasti (ks. liitekuvio 2.1). Myös keskimääräinen vahvistettu YEL-työtulo on kehittänyt lievästi 2000-luvulla (ks. luku 2.4). Keskimääräisen YEL-työtulon kasvu on kuitenkin selvästi jäänyt jälkeen esimerkiksi yrittäjien rahatulon kasvusta (ks. artikkelin 1 kuvio 1.1).

Yrittäjien työeläkevakuutusmaksuun tuli pienyrittäjien alennus vuonna 1972 ja myöhemmin, vuoden 1992 alussa aloittaneiden yrittäjien alennus. Alennuksen toteutustapaa on vuosien varrella muutettu. Nykyään kaikki ensimmäistä kertaa aloittavat yrittäjät saavat 22 prosentin alennuksen YEL-vakuutusmaksuun neljän vuoden ajan ja pyynnöstä vielä toiseen yrittäjätoimintaan, jos alennuskuukausia on jäljellä.

2 Valtion kustannusosuutta tarvittiin YEL:n eläkemenojen kustantamisessa ensimmäisen kerran 1979. Tuosta vuodesta alkaen valtion osallistumista on tarvittu joka vuosi lukuun ottamatta vuotta 1990 juuri ennen 1990-luvun lamaa.

3 YEL:n mukaisten eläkkeiden kustannustenjakoa ja sen historiaa on kuvattu myös Eläketurvakeskuksen käsikirjassa Työeläkkeiden kustannustenjako (2010).

Valtiontalouden tarkastusvirasto kehotti tarkastuskertomuksessaan selvittämään YEL-vakuutusmaksuprosentin korottamista siten, että se vastaisi YEL:n mukaisia eläkemenoja. Tarkastuskertomuksessa kehoitettiin myös selvittämään, voidaanko lakia muuttaa siten, että maksamatta jääneiden maksujen perusteella ei kartu eläkettä (Valtiontalouden tarkastusvirasto 1996). Säännös palautettiin YEL:iin vuodesta 1998 alkaen. Maksamatta jääneiden maksujen aiheuttamia työtulon leikkauksia tarkastellaan luvussa 2.5.

Vuoden 2017 eläkeuudistusta koskevassa sopimuksessa (Sopimus...) TyEL:n mukaisen työeläkevakuutusmaksun taso on sovittu vuoden 2017 tasolle vuoteen 2019 asti, ja Eläketurvakeskuksen vaikutusarvioiden (Reipas & Sankala 2015, 18) mukaan tämä maksun taso riittäisi nykyoletusten valossa pitkälle tulevaisuuteen. Vaikutusarvioiden mukaan eläkeuudistuksen vaikutus YEL:n valtion osuuteen on pitkällä aikavälillä kaiken kaikkiaan nykyjärjestelmään verrattuna pienentävä johtuen uudistuksen eläkemenoja pienentävästä vaikutuksesta (Kautto & Risku 2015, 48).

2.2 Aineisto ja keskeiset käsitteet

Säädösmuutosten taustoja on tutkittu tässä artikkelissa pääasiassa hallituksen esitysten avulla. Tilastotietojen pohjana ovat eläkelaitosten työeläkkeiden kustannustenjakoa ja YEL:n valtion osuuden arviointia varten toimittamat tiedot eläkemenoista, vakuutusmaksutuloista ja muista maksutiedoista sekä yrittäjien lukumääristä ja vahvistetuista YEL-työtuloista. Tarkastelujakso koko työeläkejärjestelmän osalta kattaa vuodet 1990–2014, jolloin pystytään tarkastelemaan kehitystä ajasta juuri ennen 1990-luvun lamaa nykyhetkeen asti. Vakuutettujen YEL-työtuloihin sekä aloittaviin yrittäjiin liittyvät tarkastelut tehdään pääosin 2000-luvulta, jolloin voidaan nähdä viimeisimpien lainmuutosten ja suhdanteiden vaikutukset yrittäjien lukumääriin ja työtuloihin. Työeläkevakuutusmaksun joustoja tarkastellaan joustomahdollisuuden voimaantulosta alkaen eli vuosilta 2005–2014.

Eläkelaitoksilta saadut tilastot sisältävät tiedot YEL-vakuutettujen lukumääristä ja työtuloista sekä toteutuneista lisätyöeläkevakuutusmaksuista ja pienennetyistä vakuutusmaksuista eli maksujen joustoista ylös- ja alaspäin. Tiedot on jaoteltu sukupuolen ja yksivuotisikäryhmän sekä työtulon suuruuden mukaan. Tilastoissa YEL-vakuutettu tilastovuonna on yrittäjä, jolla on voimassa oleva YEL-vakuutus kyseisen vuoden lopussa.

Vahvistettu YEL-työtulo

Aineistossa yrittäjien vahvistettu YEL-työtulo on kyseisenä vuonna voimassa olevien yrittäjille YEL:n 112 §:n mukaan vahvistettujen YEL-työtulojen keskiarvo. Koko järjestelmän keskiarvoluvut on laskettu eläkelaitosten ilmoittamien kussakin eläkelaitoksessa vakuutettujen vahvistettujen YEL-työtulojen keskiarvojen vakuutettujen lukumäärällä painotettuna keskiarvona. Vahvistettua YEL-työtuloa käsitellään pääasiassa muunnettuna kuluttajahintaindeksillä viimeisimmän tilastoidun vuoden tasoon.

YEL:n mukaisen työeläkevakuutusmaksun jousto

YEL:n työeläkevakuutusmaksun joustolla tarkoitetaan, että yrittäjä voi halutesaan maksaa lisätyöeläkevakuutusmaksua tai pienennettyä työeläkevakuutusmaksua ilman, että hänen tarvitsee muuttaa vahvistettua YEL-työtuloaan pysyvästi (YEL:n 116 §). Eläke karttuu sen työtulon mukaan, joka vastaa joustettuja vakuutusmaksuja. Tilastossa jousto ylöspäin tarkoittaa niiden YEL:n mukaan vakuutettujen yrittäjien lukumäärää, jotka ovat tilastovuonna maksaneet lisätyöeläkevakuutusmaksua. Tilastossa jousto alaspäin tarkoittaa niiden YEL:n mukaan vakuutettujen yrittäjien lukumäärää, jotka ovat tilastovuonna maksaneet pienennettyä työeläkevakuutusmaksua eli joustaneet YEL-vakuutusmaksujaan alaspäin.

Aloittaneet yrittäjät

Aloittaneiden YEL-vakuutettujen yrittäjien määriä ja ikiä sekä heidän alkutyötulojaan tarkastellaan työeläkejärjestelmän ansaintarekisteristä saatavista tiedoista. Alkutyötulo on se työtulo, joka yrittäjälle on vahvistettu vakuutuksen alkaessa. Tiettyä vuonna aloittaneeksi yrittäjäksi katsotaan henkilö, jonka kyseistä alkannutta YEL-vakuutusjaksoa ei edellä edellisenä päivänä päättynyt YEL-vakuutusjakso. Siten aloittaneeksi ei lueta esimerkiksi henkilöä, joka on vaihtanut kyseisenä vuonna YEL-vakuuttajaa, mutta aloittajalla voi kuitenkin olla aikaisempaa yrittäjätaustaa. Vuosittain muutamalle prosentille aloittaneista yrittäjistä ei löydy ansaintarekisteristä alkutyötuloa. Nämä yrittäjät ovat mukana aloittaneiden yrittäjien lukumäärissä. Ansaintarekisteristä on haettu tiedot myös työntekijän eläkelain mukaan vakuutetuista palkansaajista luvun 2.4 tarkasteluja varten.

2.3 Yrittäjän eläkelain viimeaikaiset vakuuttamiseen liittyvät muutokset

Vuodesta 2005 alkaen on ollut voimassa mahdollisuus maksaa lisätyöeläkevakuutusmaksua tai pienennettyä työeläkevakuutusmaksua eli yrittäjä on voinut joustaa vakuutusmaksuissaan (YEL:n 116 §). Lainmuutoksen tavoitteena oli hallituksen esityksen HE 261/2002 mukaan vähitellen nostaa yrittäjien kokonaistyötulojen liian matalalla olevia tasoja mahdollistamalla työtulon korottamisen pienemmällä kynnyksellä ilman vahvistetun työtulon muuttamista. Jouston avulla yrittäjä voi tilapäisesti vahvistettua työtuloaan muuttamatta vakuuttaa eläketurvansa suuremmalla tai pienemmällä työtulolla. Tällainen tarve voi tulla esimerkiksi yritys-toiminnan tuloksen vaihdellessa vuosittain työpanoksen pysyessä samalla tasolla.

Jouistetun maksun maksukautena pidetään koko kalenterivuotta. Vakuutusmaksua voi joustaa ylöspäin 10–100 prosenttia vahvistetun työtulon mukaisesta maksusta (YEL:n 116 §). Siten yrittäjä voi maksamalla lisätyöeläkevakuutusmaksua saada vahvistettuun työtuloon nähden enimmillään kaksinkertaisen eläkettä kartuttavan kokonaistyötulon kyseiselle vuodelle. Alaspäin joustoa varten yrittäjälle lasketaan pienennetty vakuutusmaksu. Vakuutusmaksua voi pienentää 10–20 prosenttia vahvistetun työtulon mukaisesta maksusta (YEL:n 116 §).

Vakuutusmaksun joustaminen ei ole sallittua kannustinkarttumaan oikeutavalla ikävälillä eli 63–67-vuotiaana eikä aloittavan yrittäjän alennuksen aikana. Sellainen yrittäjä, jolla on maksamattomia vakuutusmaksuja, ei voi joustaa. Myöskään eläkkeellä oleva yrittäjä tai työtulon alarajan alle vakuutuksen vapaaehtoisesti ottanut yrittäjä ei voi joustaa eikä sellainen yrittäjä, jonka vakuutus ei jatku koko vuotta samassa eläkelaitoksessa. (YEL:n 117 §.) Alaspäin saa joustaa seitsemästä peräkkäisestä kalenterivuodesta korkeintaan kolmena. Yhden vuoden aikana voi joustaa kerran. Jouston jälkeenkin vuosittaisen YEL-työtulon on oltava laissa määriteltyjen työtulon ylä- ja alarajojen välissä. (YEL:n 116 §.) Jouston käyttöä ja vaikutusta kokonaistyötuloihin on tarkasteltu tarkemmin luvussa 2.4.

Vuonna 2011 tuli voimaan lainmuutos, jonka jälkeen YEL kattaa laajemmin yhteisömuotoisissa olevien yritysten yrittäjien eläketurvaa. Osakeyhtiössä johtavassa asemassa työskentelevät osakkaat tai muussa yhteisössä johtavassa asemassa työskentelevät henkilöt, joiden hallussa oli yrityksestä, äänimäärästä tai määräamisvallasta vähintään 30 prosenttia ja korkeintaan 50 prosenttia, tulivat vakuutettaviksi YEL:n mukaan. Aiemmin raja YEL:n piiriin kuulumiseen oli ollut yli 50 prosentin omistusosuus. Muutoksen taustalla oli hallituksen esityksen mukaan se, että silloisia omistusosuusrajoja YEL:n piiriin kuulumiselle pidettiin liian suurina. Esimerkiksi henkilöt, jotka omistivat yrityksen puoliksi, mutta eivät asuneet

samassa taloudessa keskenään, eivät kuuluneet YEL:n piiriin ennen vuotta 2011 (HE 135/2010). Hallituksen esityksessä katsotaan, että nämä henkilöt ovat tosiasiallisesti yrittäjän asemassa ja itsekin pitävät itseään yrittäjinä.

Osa muutoksen myötä YEL:n piiriin tulleista henkilöistä ei ollut ollut lainkaan lakisääteisen työeläketurvan piirissä ja osa oli ollut vakuutettuna TEL:n seuraajan työntekijän eläkelain (TyEL) mukaan. Niiden, jotka eivät olleet olleet minkään lain piirissä vakuutettuna, tuli vakuuttaa yrittäjätoimintansa YEL:n mukaan tammikuun 2011 alusta lukien. TyEL:n mukaan jo vakuutettujen osaomistajien taas piti viimeistään vuoden 2014 alusta siirtyä YEL:n piiriin. Hallituksen esityksessä arvioitiin, että YEL-vakuutettujen lukumäärä kasvaisi vuonna 2011 noin 8 000 yrittäjällä ja että noin 10 000 TyEL-vakuutettua siirtyisi YEL-vakuutetuiksi vuonna 2014.

Vuoden 2013 alusta tuli voimaan muutos aloittavan yrittäjän vakuutusmaksun alennukseen: uusilla aloittavilla yrittäjillä alennus on nykyisin 22 prosenttia vakuutusmaksusta neljän ensimmäisen vuoden ajan aiemman 25 prosentin sijaan. Muutos liittyi YEL:n valtion osuuden säästötarpeeseen: valtioneuvosto oli kehyspäättöksessään 4.4.2012 päättänyt, että yrittäjän ja maatalousyrittäjän eläkelain mukaisista menoista säästetään yhteensä 20 miljoonaa euroa (Valtioneuvosto 2012). Tästä viisi miljoonaa euroa oli YEL:n valtion osuudesta vaadittu säästö.

Muutos aloittavan yrittäjän alennukseen tuli voimaan asteittain. Yrittäjätoiminnan ennen vuotta 2013 aloittaneilla säilyi vanha 25 prosentin vakuutusmaksun alennus. Siten muutoksen lisäys YEL:n mukaiseen vakuutusmaksutuloon ja säästövaikutus valtion osuuteen toteutui vähitellen.

2.4 Yrittäjän eläkevakuutuksen toimeenpano käytännössä

Yrittäjälle vahvistetaan vakuutuksen perustaksi työtulo, jonka perusteella karttuvat eläke-etuudet ja työeläkevakuutusmaksu määräytyvät. Työtulon tulee YEL:n 112 §:n mukaan vastata sitä ansiota, jota tulisi maksaa palkkana yrittäjän tekemästä työstä saman ammattitaidon omaavalle henkilölle. Työtulon määrittämisessä on apuna esimerkiksi Eläketurvakeskuksen ylläpitämä työtulo-opas⁴. Eläkelaitos vahvistaa työtulon saattaessaan YEL-vakuutuksen voimaan yrittäjän hakeuksen perusteella. Näin muodostuu vakuutussopimussuhde yrittäjän ja eläkelaitoksen välille. Vakuutusta voi nykyään hakea sähköisesti eläkelaitosten verkkopalvelujen kautta tai henkilökohtaisesti vakuutusten myyjän välityksellä. Vahvis-

4 www.tyoelakelakipalvelu.fi: Yrittäjän työtulo-opas.

tettua työtuloa korotetaan vuosittain automaattisesti palkkakertoimella⁵ eläkelaitoksen toimesta. Kun yritystoiminnan laajuudessa tapahtuu muutoksia, työtulon tasoa tulisi muuttaa vastaavasti.

YEL-vakuutuksen voi ottaa työeläkevakuutusyhtiöstä tai eläkekassasta, joka vakuuttaa YEL:n mukaista yrittäjätoimintaa. Vakuutuksenantajaa voi vaihtaa halutessaan kerran vuodessa. Mahdolliset vaihtoajat ovat maalisk., kesä-, syys- tai joulukuun lopussa. Työeläkevakuutusyhtiöt tarjoavat YEL-vakuutusta kaikkien toimialojen yrittäjille. Eläkekassoista Apteekkien eläkekassa ja Eläkekassa Verso vakuuttavat yrittäjiä. Molemmat ovat alakohtaisia eläkekassoja. Yrittäjän työeläkevakuutusmaksun taso ei riipu eläkelaitoksesta.

YEL-vakuutus kattaa kaiken yrittäjän YEL:n piiriin kuuluvan työskentelyn. Vakuutus tulee ottaa kuuden kuukauden kuluessa vakuutettavan yritystoiminnan alkamisesta. Takautuvasti voi vakuuttaa korkeintaan kulumassa olevan ja sitä edeltävät kolme kalenterivuotta. Tässä on ero työntekijän vakuuttamiseen: työntekijän eläketurva voidaan riidattoman näytön perusteella järjestää kymmeniä vuosiakin taaksepäin⁶. Vakuuttamisvelvollisuus päättyy, kun yrittäjä lopettaa yritystoimintansa, täyttää 68 vuotta tai ei muutoin enää ole vakuuttamisvelvollinen eli esimerkiksi yrittäjän työpanos laskee vakuuttamisen alarajan alle.

Jos yrittäjä ei vapaaehtoisesti ota YEL-vakuutusta, Eläketurvakeskus voi perustaa pakkovakuutus päätöksellä vakuutus sopimussuhteen yrittäjän ja eläkelaitoksen välille. Eläketurvakeskus valvoo muun muassa laajoilla vero- ja vakuutusrekisterivertailuilla sitä, että yrittäjät täyttävät vakuuttamisvelvollisuutensa.

Vahvistettu YEL-työtulo

Kuviossa 2.1. on kaikkien yrittäjien sekä erikseen mies- ja naisyrittäjien keskimääräinen vahvistettu YEL-työtulo vuosilta 2000–2014 vuoden 2014 hintatasossa. Yrittäjien YEL-työtulo oli vuonna 2000 keskimäärin noin 17 900 euroa vuoden 2014 tasossa, ja vuonna 2014 se oli noin 23 100 euroa. Työtulot ovat siten nousseet reaalisesti noin 29 prosenttia vuodesta 2000 vuoteen 2014, miehillä nousua on ollut 28 prosenttia ja naisilla 32 prosenttia. Vuosittainen muutos on ollut

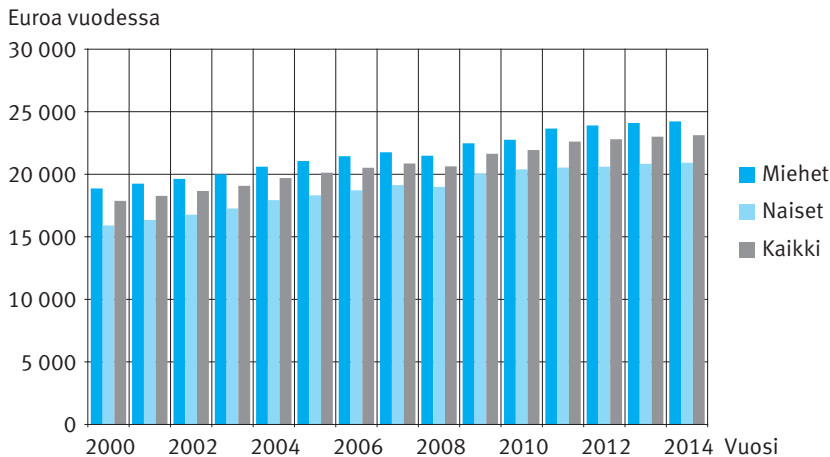
5 Palkkakerrointa käytetään eläkejärjestelmässä esimerkiksi ansiorajojen indeksitarkistamisessa sekä ansioiden korottamisessa eläkkeen alkamisvuoden tasoon eläkettä laskettaessa. Palkkakertoimen määräytymisestä on säädetty TyEL:n 97 §:ssä. Sosiaali- ja terveysministeriö antaa palkkakertoimen asetuksella vuosittain.

6 Yrittäjän takautuvien eläkevakuutusvuosien maksimimäärä liittyy yrittäjän työeläkevakuutusmaksun vanhentumisaikaan sekä siihen, että jos kovin pitkän ajan voisi vakuuttaa takautuvasti, kerralla maksettavaksi tuleva vakuutusmaksukin olisi mittava. Yrittäjä on myös itse vastuussa eläketurvansa järjestämisestä toisin kuin työntekijä, jonka osalta vastuussa on työnantaja.

viimeisen viidentoista vuoden aikana kaikkien yrittäjien osalta keskimäärin 1,9 prosenttia vuodessa. Miesten työtulot nousivat erityisesti, kun YEL-vakuutettujen piiri laajeni 30 prosentin osaomistajilla lainmuutosvuonna 2011: tällöin miesten työtulojen vuotuinen muutosprosentti oli noin neljä prosenttia. Naisten työtulot olivat noin 84 prosenttia miesten työtuloista tarkastelujakson alussa ja nousivat 90 prosenttiin vuoteen 2010 mennessä. Vuonna 2011 lainmuutoksen myötä miesten työtulot nousivat naisten työtuloja enemmän, ja viime vuosina suhdeluku on ollut noin 86 prosenttia.

Kuvio 2.1.

Vahvistettu YEL-työtulo keskimäärin vuosina 2000–2014, vuoden 2014 hintatasossa.

Edellä työtulojen muutoksia verrattiin siten, että työtulot oli indeksikorotettu vuoden 2014 tasoon kuluttajahinnoissa tapahtunein muutoksin. Suuri osa YEL-työtuoloissa vuosittain tapahtuvista muutoksista aiheutuu kuitenkin automaattisesti työeläkejärjestelmän vuosittain voimassa olevien vakuutusten työtuloihin tekemästä palkkakertoimen mukaisesta työtulokorotuksesta eivätkä siten ole yrittäjän itse tekemiä työtulokorotuksia. Jos työtulon muutosprosentit lasketaan siten, että ei huomioida tätä automaattista palkkakertoimesta⁷ aiheutuvaa muutosta, työtulojen kasvu on vähäisempää. Työtulot ovat kasvaneet 2000-luvulla kahdeksan prosenttia yli palkkakertoimen: miesten työtulot seitsemän prosenttia ja naisten 10 prosenttia. Vuosittaisten muutosten keskiarvo on ollut 0,6 prosenttia vuodessa yli palkkakertoimen.

7 Ennen vuotta 2005 käytetään TEL-puoliväli-indeksiä.

Aloittavat yrittäjät ja alkutyötulo

YEL:n mukaisen yrittäjätoiminnan aloittaneiden yrittäjien vuosittainen määrä 2000-luvun puolestavälistä alkaen oli rekisteritietojen mukaan 20 000 yrittäjän molemmin puolin ennen vuoden 2011 lainmuutosta. Vuonna 2011 YEL:n mukaan vakuutettavien yrittäjien piirin laajentumisen myötä uusia YEL-vakuutettuja oli lähes 35 000. Tämä oli noin 14 000 henkilöä edellisvuotta enemmän ja vielä vuonna 2012 aloittajia oli noin 4 000 henkilöä vuotta 2010 enemmän. Suuri osa myös ennen lainmuutosta TyEL:n mukaan vakuutetuista näytti aloittavien yrittäjien määrän muutoksen valossa siirtyneen YEL:n piiriin jo heti vuoden 2011 aikana. Aloittavien yrittäjien keski-ikä on ollut koko 2000-luvun 38–39 vuotta, paitsi vuonna 2011 se oli 40 vuotta.

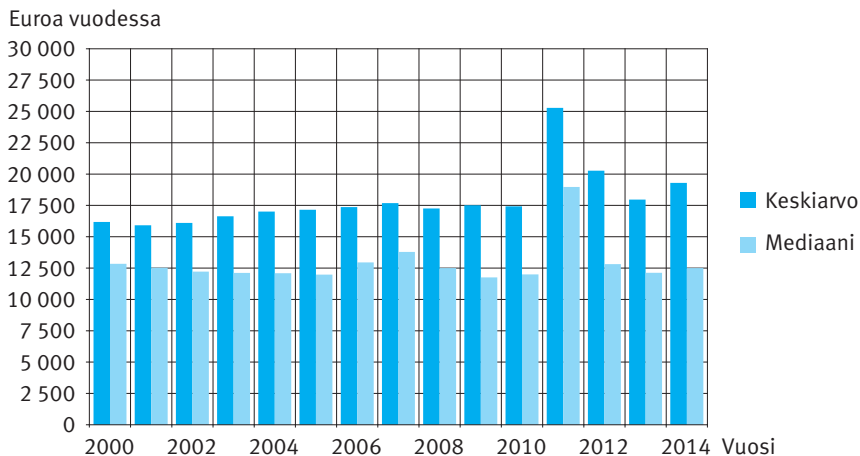
Alkutyötulon vuosittainen keskiarvo ja mediaani vuoden 2014 hintatasoon kulluttajahintaindeksillä muunnettuna näkyvät kuviossa 2.2. Alkutyötulon keskiarvo on noussut reaalisesti noin 19 prosenttia 2000-luvulla. Lainmuutosvuosi 2011 erottuu selvästi: tällöin keskimääräinen alkutyötulo kasvoi uusien osakeyhtiön omistajayrittäjien YEL:n piiriin tulon myötä noin 45 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Kun alkutyötulojen mediaania tarkastellaan kunkin kyseisen vuoden tasossa, havaitaan, että alkutyötulon mediaani asettuu yleensä jonkin tasaluvun kohdalle. Ensin 2000-luvun alussa se on ollut 60 000 markkaa, sitten 10 000 euroa ja myöhemmin 11 000–12 500 euroa paitsi vuonna 2011, jolloin se oli 18 000 euroa. Mediaanialkutyötulo absoluuttisena lukuna on siis hieman noussut; reaalisesti se on kuitenkin pienentynyt 3 prosenttia tarkastelujakson aikana.

Kun tarkastellaan aloittaneiden yrittäjien työtuloja vielä tarkemmin, havaitaan mielenkiintoinen seikka, joka selittää myös mediaanihavaintoa: vuodesta toiseen samat alkutyötulot pysyvät suosituimpina. Viime vuosina 55–70 prosenttia aloittaneista yrittäjistä on aloittanut YEL-vakuutuksensa muutaman euron tarkkuudella jollain kymmenen suosituimman alkutyötulon joukossa olevista työtuloista. Kymmenen suosituinta alkutyötuloa ovat olleet eri vuosina seuraavien joukossa: työtulon alaraja tai sitä lähinnä oleva 100 tai 1 000 euron tarkkuuteen pyöristetty euromäärä, työttömyysturvan alaraja 8 520 euroa, 10 000, 12 000, 15 000, 18 000, 20 000, 24 000, 25 000 tai 30 000 euroa. Ainoastaan vuonna 2002 alle 50 prosenttia aloittajista on valinnut työtulonsa kymmenen suosituimman joukosta. Vuosi 2002 oli euroon siirtymisen vuosi, ja se selittää alkutyötulojen suurempaa hajaantumista: vuonna 2002 suosituimpien joukossa oli sekä yllä lueteltuja euromääräisiä työtuloja että esimerkiksi 100 000 markkaa muunnettuna euroiksi. Markka-aikana suosituimpia alkutyötuloja olivat esimerkiksi 60 000, 80 000, 100 000 ja 120 000 markkaa.

Vuosina 2011–2013 myös 40 000 euroa oli kymmenen suosituimman alkutyötulon joukossa ja vuonna 2011 lisäksi myös 50 000 euroa. Tämä korkeampien työtulojen nouseminen suosituimpien listalle liittyy siihen, että vuoden 2011 lainmuutoksen myötä YEL:n piiriin tulleiden yrittäjien työtulot olivat keskimääräistä aloittavaa yrittäjää korkeampia. Alkutyötulojen yleisin arvo on ollut koko 2000-luvun työtulon alaraja paitsi vuonna 2000, jolloin se oli 60 000 markkaa, joka ylittää silloisen työttömyysturvaan oikeuttavan YEL-työtulon alarajan. Vuosittain noin 11–17 prosenttia aloittaneista yrittäjistä on aloittanut YEL-vakuuttamisen suosituimmalla alkutyötulolla. Vastaavia havaintoja työtulojen asettumisesta tasalukujen kohdalle löytyy myös tämän kirjan artikkelin 4 tarkasteluista.

Kuvio 2.2.

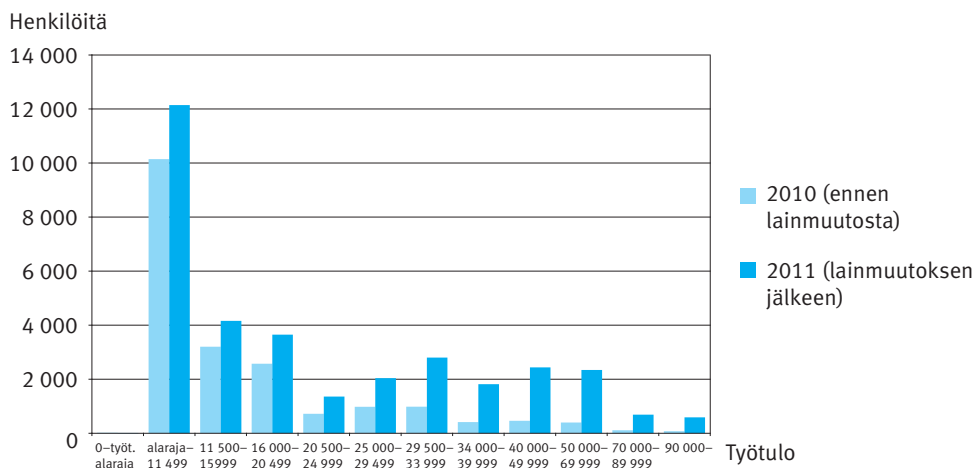
Alkutyötulo keskimäärin vuosina 2000–2014, vuoden 2014 hintatasossa.

Vuoden 2011 lainmuutoksen myötä YEL:n piiriin tulleiden vakuutettujen alkutyötulo näytti olevan keskimääräistä alkutyötuloa korkeampi: kuvion 2.3 jakaumisista vuosilta 2010 ja 2011 nähdään, että erityisesti korkeimpiin työtuloluokkiin tuli paljon uusia yrittäjiä. Rekisteritiedoista ei ole voitu erottaa, onko henkilö vuoden 2011 lainmuutoksen mukainen 30–50 prosentin osaomistaja-aloittaja vai muu uusi aloittaja. Lukujen perusteella voidaan kuitenkin tehdä teoreettinen arviolaskelma. Oletetaan, että muita kuin lainmuutoksen myötä aloittaneita uusia yrittäjiä olisi saman verran kuin vuonna 2010 ja heidän alkutyötulonsa olisi vuoden 2010 tasolla. Lainmuutoksen myötä vuonna 2011 aloittaneiden osaomistajayrittäjien alkutyötulo tämän oletuksen perusteella olisi ollut vuonna 2011 noin 36 000 euroa eli yli kaksinkertainen muiden aloittajien alkutyötuloon nähden.

Kuvio 2.3.

Aloittavat yrittäjät työtulon mukaan vuosina 2010 ja 2011, henkilöitä.

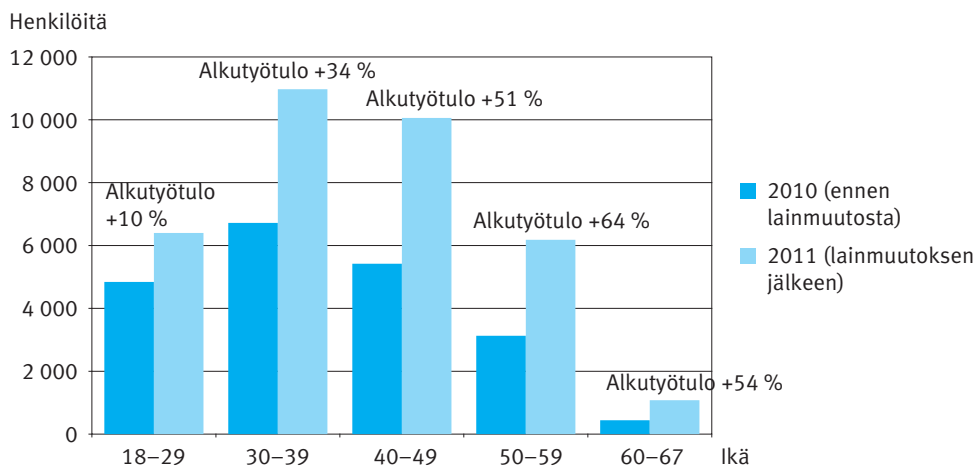

Monet näistä YEL:n piiriin vuoden 2011 lainmuutoksen vuoksi siirtyneistä henkilöistä olivat harjoittaneet yrittäjätoimintaa jo pitempään. Siten he eivät olleet verrattavissa tavalliseen yritystoimintaa aloittavaan yrittäjään, mikä selittää korkeampia alkutyötuloja. Näiden henkilöiden työtulot olivat kuitenkin myös vuoden 2011 keskimääräistä kaikkien yrittäjien YEL-työtuloa, 21 400 euroa, korkeammat, mikä voi kertoa siitä, että nämä yrittäjät olivat osakeyhtiön osakkaita, joilla on muutoinkin keskimäärin muita yrittäjiä korkeammat työtulot. Osakkaiden työtulot nostavat kaikkien yrittäjien työtulojen keskiarvoa: kaikkien YEL-yrittäjien keskimääräinen työtulo vuonna 2013 oli noin 22 800 euroa ja ammatin- ja liikkeenharjoittajien keskimääräinen työtulo noin 18 700 euroa (ks. artikkelin 4 liitetaulukko 4.1).

Kun tarkastellaan iän mukaan vuosien 2010 ja 2011 aloittajia (kuvio 2.4), nähdään, että lainmuutoksen myötä uusia aloittajia tuli eniten vanhimpiin ikäluokkiin: yli 60-vuotiaiden aloittajien määrä 2,5-kertaistui. 50–59-vuotiaiden aloittaneiden yrittäjien määrä kaksinkertaistui. Kuviossa näkyy myös alkutyötulon kasvuprosentti eri ikäluokissa. Kasvu oli suurinta vanhimmissa ikäluokissa: 50–59-vuotiaiden alkutyötuloissa oli 64 prosentin muutos vuoteen 2010 verrattuna ja 60–67-vuotiaissa alkutyötulon kasvuprosentti oli 54. Liitetaulukossa 2.1 on kuvion 2.4 tiedot tarkemmin.

Kuvio 2.4.

Aloittavat yrittäjät iän mukaan vuosina 2010 ja 2011 sekä alkutyötulon kasvuprosentti.

YEL-vakuutukset vakuuttamisvelvollisuuden ala- ja ylärajoilla

Vuonna 2007 uuden yrittäjän eläkelain säätämisen yhteydessä YEL-työtulon ylärajaa korotettiin. Eläkelaitoksilta kerättyjen tilastojen mukaan vuosina 2007–2008 noin 0,2 prosentilla yrittäjistä vahvistettu työtulo oli uudella vuonna 2007 voimaan tulleella työtulon ylärajalla⁸. Lisäksi henkilöitä, joiden työtulo ylitti aiemman, ennen vuotta 2007 voimassa olleen ylärajan⁹, oli vuosina 2007–2008 noin 0,2 prosenttia yrittäjistä. Vuonna 2006 ennen työtulon ylärajan korotusta 0,3 prosenttia yrittäjistä oli lainmuutosta edeltäneellä matalammalla ylärajalla¹⁰.

Tilastotiedoista ei voi päätellä sitä osuutta yrittäjistä, joiden työtulo on YEL:n alarajalla¹¹, mutta alimmassa työtuloluokassa (YEL:n alaraja–8 499 euroa) oli vuoden 2014 lopussa noin 16 prosenttia kaikista YEL-vakuutetuista yrittäjistä. Tämä joukko on siis vakuuttanut työpanoksensa alle työttömyysturvan tuolloisen alarajan, joka oli 8 520 euroa¹².

YEL-työtulon alarajan alla olevalla työtulolla itsensä vapaaehtoisesti vakuuttaneita yrittäjiä oli 0,04 prosenttia kaikista yrittäjistä.

⁸ Vuoden 2007 palkkakerrointasossa uusi yläraja oli 137 500 euroa.

⁹ Ennen vuotta 2007 voimassa ollut yläraja olisi vuoden 2007 palkkakerrointasossa 101 002 euroa.

¹⁰ Vuoden 2006 palkkakerrointasossa vanha yläraja oli 97 605 euroa.

¹¹ Vuoden 2014 palkkakerrointasossa YEL:n vakuuttamisvelvollisuuden alaraja oli 7 430,59 euroa.

¹² Vuoden 2015 alusta alkaen työttömyysturvaan oikeuttavan YEL-työtulon alaraja on 12 326 euroa.

Yrittäjän työeläkevakuutusmaksu

Yrittäjän YEL:n mukainen työeläkevakuutusmaksu määrätään sosiaali- ja terveysministeriön vahvistamien laskuperusteiden mukaan. YEL:n mukainen työeläkevakuutusmaksuprosentti määritellään TyEL:n mukaisen keskimääräisen vakuutusmaksun perusteella, ja sosiaali- ja terveysministeriö antaa sen asetuksella (YEL:n 114 §). YEL-työeläkevakuutusmaksuprosentti on yrittäjän 53 vuoden iän täyttämivuoden loppuun saakka TyEL:n keskimääräinen työeläkevakuutusmaksuprosentti, josta on poistettu TyEL:n maksuprosentissa oleva 53 vuotta täyttäneiden työntekijöiden korkeamman työntekijän työeläkevakuutusmaksuprosentin vaikutus. Yrittäjän 53 vuoden täyttämivuotta seuraavan vuoden alusta alkaen vakuutusmaksuprosentti on alle 53-vuotiaiden YEL-työeläkevakuutusmaksuprosentti, johon on lisätty työntekijän korkeamman ja matalamman työeläkevakuutusmaksuprosentin erotus.

Vuoden 2017 eläkeuudistuksen myötä yrittäjän työeläkevakuutusmaksuprosentti on hallituksen esityksen HE 16/2015 vp mukaan siirtymäkauden ajan korkeampi vuoden 2025 loppuun saakka niille, jotka saavat siirtymäkauden korotettua eläkekarttumaa eli 53–62-vuotiaille yrittäjille. YEL-työeläkevakuutusmaksuprosentti on siirtymäkauden ajan 1,5 prosenttiyksikköä korkeampi näille yrittäjille.

Yrittäjä voi maksaa työeläkevakuutusmaksunsa enintään 12:ssa yhtä suuressa erässä kalenterivuoden aikana. Kalenterivuosi jaetaan tämän mukaan maksukausiin ottaen huomioon se aika, jonka yrittäjä on vakuuttamisvelvollinen kyseisen kalenterivuoden aikana. Vakuutusmaksun teoreettisena eräpäivänä pidetään maksukauden keskellä olevaa päivää. Vähintään puolet maksun eräkuukausista tulee olla ennen elokuuta. Vakuutusmaksu muodostuu kertomalla yrittäjän vahvistettu YEL-työtulo työeläkevakuutusmaksuprosentilla ja mahdollisella aloittavan yrittäjän alennuskertoimella. Varsinainen maksettava työeläkevakuutusmaksu saadaan lisäämällä tai vähentämällä teoreettisen eräpäivän tasossa olevasta maksusta perustekorko jatkuvana korkona laskettuna varsinaiseen maksun eräpäivään asti. Korko vaikuttaa siten varsinaiseen yrittäjän maksamaan vakuutusmaksuun sen mukaan, ovatko maksun eräkuukaudet painottuneet alku- vai loppuvuoteen. Tarkempia ohjeita vakuutusmaksun maksamisesta löytyy Eläketurvakeskuksen Työeläkelakipalvelusta (www.tyoelakelakipalvelu.fi).

Tietolaatikko 1. YEL-vakuutusmaksuprosentti ja yrittäjän vakuutusmaksu

Seuraavat luvut ovat esimerkki yrittäjän työeläkevakuutusmaksun laskennasta ja eläkemaksusta eräillä työtuloilla. YEL:n mukainen työeläkevakuutusmaksuprosentti alle 53-vuotiaalle yrittäjälle määritellään TyEL:n mukaisen vakuutuksen keskimääräisenä työeläkevakuutusmaksuprosenttina, josta on poistettu TyEL:n 53 vuotta täyttäneiden työntekijöiden korotetun työeläkevakuutusmaksun osuus (YEL:n 114 §).

53 vuotta täyttäneen yrittäjän työeläkevakuutusmaksuprosentti on alle 53-vuotiaan yrittäjän työeläkevakuutusmaksuprosentti, johon on lisätty TyEL:n korkeamman ja matalamman työntekijän työeläkevakuutusmaksun erotus (YEL:n 114 §).

YEL-vakuutusmaksuprosentti vuosina 2013–2015.

Vuosi	TyEL-työntekijän perusmaksu, %	TyEL-työntekijän korotettu maksu, %	YEL-maksu alle 53-vuotiaille = TyEL-maksu ilman 53. v korotusta, %	YEL-maksu 53 vuotta täyttäneille, %
	A	B	C	= C + (B – A)
2013	5,15	6,50	22,50	23,85
2014	5,55	7,05	23,30	24,80
2015	5,70	7,20	23,70	25,20

Yrittäjän eläkevakuutusmaksu on kokonaan verovähennyskelpoinen. Jos yrittäjän verotettava tulo on samansuuruinen kuin YEL-työtulo, henkilö ei kuulu kirkkoon ja keskimääräinen kunnallisvero on 19,84 prosenttia, vakuutusmaksun suuruusluokka on seuraavan taulukon mukainen.

Yrittäjän työeläkevakuutusmaksu vuonna 2015 eri työtulotasoilla, euroa.

YEL-työtulo	Alle 53-vuotias yrittäjä		53 vuotta täyttänyt yrittäjä	
	Maksu €/v	Maksu €/v, ml. verovähennykset	Maksu €/v	Maksu €/v, ml. verovähennykset
7 502	1 778	1 778	1 891	1 891
12 326	2 921	2 484	3 106	2 669
20 000	4 740	3 354	5 040	3 577
40 000	9 480	5 799	10 080	6 166
80 000	18 960	10 242	20 160	10 928

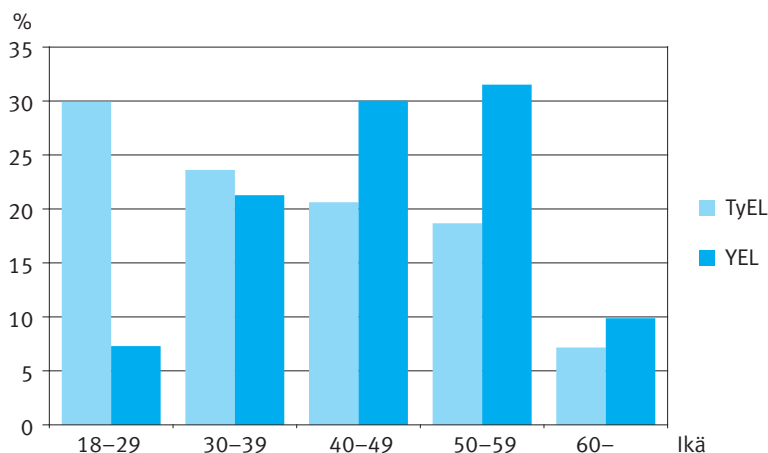
Ensimmäistä kertaa aloittava yrittäjä saa 22 prosentin alennuksen maksusta neljän vuoden ajan.

YEL:n ja TyEL:n mukaan vakuutettujen henkilöiden ikäjakaumasta

YEL:n mukaan vakuutettujen yrittäjien ikärakenne on erilainen kuin TyEL:n mukaan vakuutettujen palkansaajien. YEL-yrittäjien keski-ikä on palkansaajia korkeampi: yrittäjillä se oli vuonna 2013 noin 46 vuotta ja TyEL-palkansaajilla 39 vuotta. Yrittäjissä suurimmat ikäluokat ovat 40–59-vuotiaissa (ks. kuvio 2.5). TyEL-vakuutettujen ikäluokittaiset osuudet ovat yli 60-vuotiaita vakuutettuja lukuun ottamatta tasaisempia eri ikäluokissa, ja suurin paino on nuorimmissa ikäluokissa eli 18–39-vuotiaissa.

Kuvio 2.5.

TyEL:n ja YEL:n mukaan vakuutettujen henkilöiden ikäjakauma vuonna 2013, prosenttia.

Yrittäjän työeläkevakuutusmaksun jousto

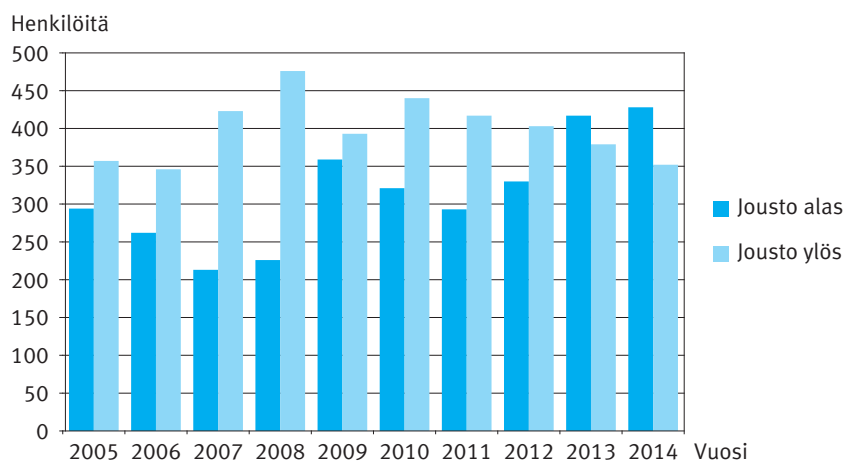
Yrittäjän on halutessaan mahdollista maksaa lisätyöeläkevakuutusmaksua eli joustaa maksuaan ylöspäin tai maksaa pienennettyä työeläkevakuutusmaksua eli joustaa alaspäin.

Kuviossa 2.6 näkyy maksuaan joustaneet yrittäjät joustomahdollisuuden voimaantulosta vuodesta 2005 vuoteen 2014 asti. Kuvioista nähdään, että maksuaan joustaneiden yhteismäärä on ollut hienoisessa kasvussa. Heidän osuutensa kaikista yrittäjistä on kuitenkin vähäinen (alle 0,5 %) koko ajanjaksolla. Vuonna 2014 vakuutusmaksuaan jousti ylöspäin noin 350 yrittäjää ja alaspäin noin 430 yrittäjää.

Joustojen käytössä voidaan havaita lievää muutosta suhdanteiden mukaan. Esimerkiksi talouden taantumavuosina 2009–2010 maksuaan alaspäin joustaneiden yrittäjien määrä lisääntyi. Ylöspäin joustaminen on ollut alaspäin joustoa suosivampaa kaikkina muina vuosina paitsi vuosien 2013–2014 huonomman suhdanetilanteen aikana.

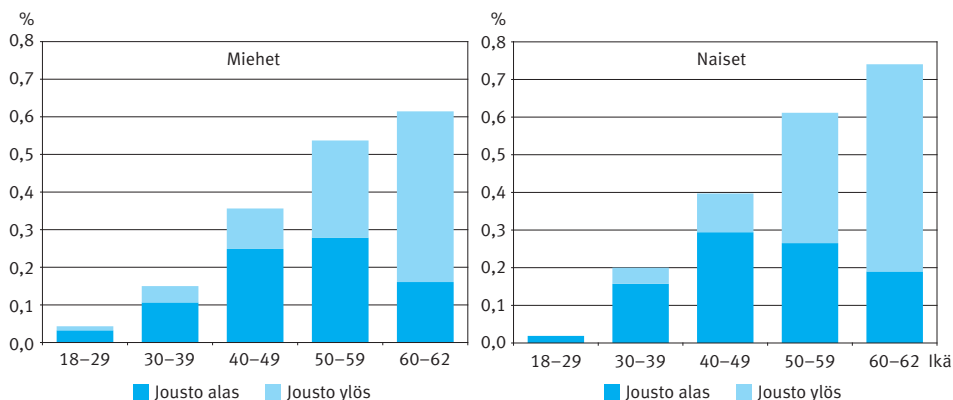
Kuvio 2.6.

Vakuutusmaksuaan joustaneet yrittäjät vuosina 2005–2014, henkilöitä.

Kuvio 2.7.

Vakuutusmaksuaan joustaneiden yrittäjien osuudet iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2014, prosenttia.

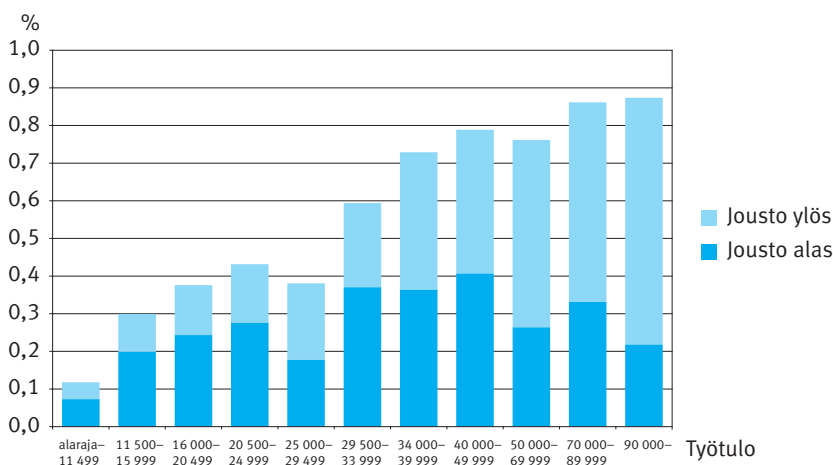
Kuviossa 2.7 vasemmalla näkyy vakuutusmaksuaan joustaneiden yrittäjien osuus kaikista yrittäjistä miesyrittäjien osalta ja oikealla vastaava kuvio naisyrittäjistä.

Naiset ovat osuuksia tarkasteltaessa joustaneet vakuutusmaksuaan hieman useammin sekä ylös- että alaspäin. Erot sukupuolten välillä ovat hyvin pieniä, mutta ne toistuvat aineistoa tutkittaessa samankaltaisina eri vuosina. Ikäluokakohtaisesti vertailtaessa havaitaan, että jousto ylöspäin on molempien sukupuolten osalta tavallisempaa vanhemmissa ikäluokissa ja jousto alaspäin on vaihtelevampaa eri ikäluokissa.

Työtulon mukaan vertailtaessa havaitaan, että maksun joustaminen ylöspäin on sitä tavallisempaa, mitä suurempi yrittäjän vahvistettu työtulo on (kuvio 2.8). Sen sijaan alaspäin joustamisen suhteen ei ole havaittavissa yhtä johdonmukaista työtuloluokittaista eroa.

Kuvio 2.8.

Vakuutusmaksuaan joustaneiden yrittäjien osuus työtulon mukaan vuonna 2014, prosenttia.

Keskiarvoihin perustuvista tilastotiedoista ei voida suoraan päätellä, mikä on ollut joustettu osuus vahvistetun työtulon mukaisesta vakuutusmaksusta yksittäisen yrittäjän kohdalla. Joustomaksut huomioon ottavaa keskimääräistä kaikkien yrittäjien kesken laskettua kokonaistyötuloa voidaan kuitenkin verrata kaikkien yrittäjien keskimääräiseen vahvistettuun työtuloon. Joustot huomioivan kokonaistyötulon keskiarvo on ollut vuosina 2005–2014 noin 0,1–0,2 prosenttia vahvistettua työtulon keskiarvoa korkeampi, eli kaikkien yrittäjien kesken tarkasteltuna joustot ovat nostaneet eläkettä kartuttavaa työtuloa. Tarkasteltaessa lukuja ikäluokittain havaitaan, että lähellä vanhuuseläkeikää jouston vaikutus nostaa työtuloja eniten:

tulevaa eläkettä halutaan korottaa joustamalla. Nuoremmissa ikäluokissa joustojen keskimääräinen vaikutus on usein tuloa pienentävä.

2.5 YEL:n mukaisten eläkkeiden kustannukset ja rahoitus

YEL:n mukaan karttuneiden eläkkeiden kustannukset kustannetaan jakojärjestelmällä: kunkin vuoden eläkemenot ja hoitokulut rahoitetaan samana vuonna kerätyillä vakuutusmaksutuloilla. Eläkkeet kustannetaan yhteisesti YEL:n mukaisesti yrittäjätoimintaa vakuuttavien eläkelaitosten kesken. YEL-eläkkeitä varten ei siten ole rahastoitu. Kuitenkin, jos saaduista vakuutusmaksutuloista jää varoja käyttämättä, ne jäävät puskurirahastoon talteen seuraavia vuosia varten. Jos taas vakuutusmaksutulot eivät riitä menojen kattamiseen, valtio kustantaa puuttuvan osan.

Mikäli eläkelaitos joutuu selvitystilaan, se ei enää hoida voimassa olevia YEL-vakuutuksia. Selvitystilan alettua vakuutukset siirretään muille YEL-vakuuttajille. Selvitystilasta huolimatta eläkkeet maksetaan näiden eläkelaitosten eläkkeensaajille normaalisti. Eläkelaitoksen mahdollisen konkurssin sattuessakin eläkkeiden maksaminen on työeläkejärjestelmässä turvattu viime kädessä eläkelaitosten yhteisvastuun (YEL 141 §) avulla.

YEL:n mukainen eläkemeno

Kuviossa 2.9 on esitetty YEL:n yhteisesti kustannettavat¹³ eläkemenot vuosina 1990–2014 vuoden 2014 hintatasossa. Vuonna 2014 eläkemeno oli 1 049 miljoonaa euroa. Luvut on saatu eläkelaitosten Eläketurvakeskukselle kustannustenjakoa varten toimittamista tiedoista. Kuviosta 2.9a nähdään, että suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymiseen liittyvä vanhuuseläkemenon kasvu aiheuttaa suurimman osan koko YEL-eläkemenon kasvusta. Vanhuuseläkemeno oli vuonna 2014 noin 839 miljoonaa euroa, joka on 80 prosenttia koko eläkemenosta. Kuvion 2.9b mukaan työkyvyttömyyseläkemeno sen sijaan on laskenut reaalisesti 1990-luvun puolivälistä alkaen viime vuosina kiihtyvällä vauhdilla. Tähän on useita syitä: esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus työeläkejärjestelmässä on pienen-

13 YEL:n peruseläketurvan mukaiset eläkemenot ovat eläkelaitosten yhteisesti kustannettavia. Ennen vuotta 2007 voimassa olleen rekisteröidyn YEL-lisäeläkejärjestelmän eläkkeet kustannettiin pääosin rahastoivalta järjestelmällä. Vaikka YEL-lisäeläkevakuutus on lopetettu, lisäeläkkeitä maksetaan edelleen tällä hetkellä noin kuusi miljoonaa euroa vuodessa. YEL-lisäeläkkeet ovat kokonaan yhteisesti kustannettavia vuodesta 2014 alkaen, ja niiden menot rahoitetaan eläkelaitosten lisäeläkkeitä varten kerätyistä varoista niin kauan kuin niitä riittää (YEL:n voima-ajanlain 30 §).

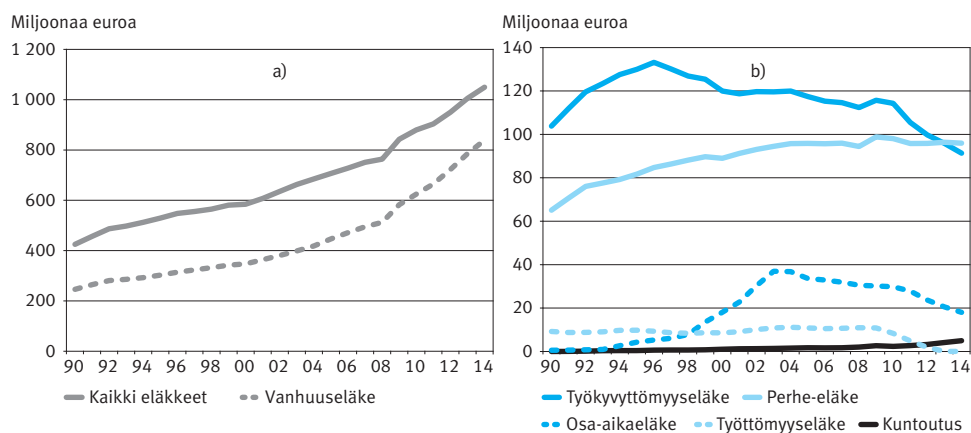
tynyt (vrt. Työeläkeindikaattorit 2015, kuvio 1.2.4) ja kaikkein suurimmat ikäluokat ovat jo vanhuuseläkeiässä (SVT 2014). Työkyvyttömyyseläkkeitä myös maksetaan lyhyempi aika johtuen siitä, että vanhuuseläkeiän alaraja on ollut 63 vuotta vuodesta 2005 alkaen. Vastaavanlainen kehitys voidaan havaita myös tarkasteltaessa kustannustenjakotiedoista esimerkiksi TyEL:n ja MEL:n mukaisia työkyvyttömyyseläkemenoja. YEL:n mukaan karttuneita työkyvyttömyyseläkkeitä maksettiin vuonna 2014 noin 91 miljoonaa euroa.

Perhe-eläkkeiden eläkemenon kehitys on ollut varsin vakaata (kuvio 2.9b). Sen sijaan osa-aikaeläkkeessä voidaan havaita lainmuutosten vaikutus: osa-aikaeläkkeen ikäraja on muutettu useasti, mikä on aiheuttanut toisaalta tilastojen mukaan osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden henkilöiden määrän lisääntymistä ennen ikärajamuutosta ja toisaalta sen, että lainmuutoksen jälkeen osa-aikaeläkkeeseen oikeutettuja ikäluokkia on vähemmän.

Kuntoutusraha tuli työeläkelakeihin vuonna 1991. Kuntoutuskulut ovat viime vuosina vuonna 2004 voimaan tulleen kuntoutuksen subjektiivisen oikeuden myötä kasvaneet merkittävästi. Niiden euromääräinen summa, noin viisi miljoonaa euroa vuonna 2014, on kuitenkin muihin etuuslajeihin verrattuna pieni. Poistuvan työttömyyseläke-etuuden eläkemenot ovat viime vuosina pienentyneet nopeasti.

Kuvio 2.9.

YEL:n mukaisten yhteisesti kustannettavien eläkkeiden ja kuntoutusetuuksien menot vuosina 1990–2014, vuoden 2014 hintatasossa. a) Vanhuuseläkemeno ja koko YEL-eläkemeno yhteensä ja b) työkyvyttömyyseläke-, perhe-eläke-, osa-aikaeläke- ja kuntoutusmeno. Huomaa kuvioden a) ja b) akselien eri skaala.

YEL:n mukaisten eläkkeiden rahoitus

Kaikkien yrittäjävakuutettujen yhteenlaskettu vakuutusmaksutulo on luvussa 2.4 määriteltyjen yrittäjäkohtaisten vakuutusmaksujen summa. Kunkin vuoden vakuutusmaksutulossa otetaan huomioon kyseisenä vuonna erääntyneet vakuutusmaksut, jotka kohdistuvat kyseiseen vuoteen tai aikaisempiin vuosiin. Vakuutusmaksutulossa huomioidaan siten sekä ne maksut, jotka yrittäjä on maksanut eläkelaitokselle, että ne maksut, jotka ovat maksamattomina eli avoimina. Maksutulo oli 1 050 miljoonaa euroa vuonna 2014 ja työtulosumma oli 4 818 miljoonaa euroa. Vuonna 2013 vastaavat luvut olivat 994 miljoonaa euroa ja 4 753 miljoonaa euroa.

Kuviossa 2.10 on YEL:n mukaisen työtulosumman ja vakuutusmaksutulon vuotuiset muutosprosentit vuosilta 1990–2014¹⁴. Prosentit on laskettu poistaen palkkakertoimen¹⁵ sekä työeläkevakuutusmaksuprosentin muutoksen vaikutus vakuutusmaksutulon muutoksista. Työtulosumman ja maksutulon muutokset eivät eri vuosina täysin vastaa toisiaan, koska maksutulon kehitykseen vaikuttaa esimerkiksi aloittavan yrittäjän maksunalennuksen¹⁶ piirissä olevien henkilöiden määrän ja heidän työtulojensa tason muutokset, takautuvien vakuutusvuosien määrä, vanhentuneiden maksujen vähentäminen vakuutusmaksutuloista sekä mahdolliset korjaukset aikaisempien vuosien vakuutusmaksuihin. 1990-luvun lama näkyy työtulosumman ja maksutulon selvänä pudotuksena. Tällöin YEL-vakuutettujen yrittäjien määrä väheni ja työtulot pienenivät. 2000-luvulla muutoksina näkyvät 2009–2010 taantuman aika, jolloin työtulojen pienenemisen myötä myös maksutulo pieneni. Vuoden 2011 lainmuutoksen myötä yrittäjien lukumäärä kasvoi ja lisäksi YEL:n piiriin tulneiden uusien osaomistajayrittäjien muita korkeammat työtulot nostivat kaikkien yrittäjien yhteenlaskettua työtulosummaa ja vakuutusmaksutuloa selvästi. Vuonna 2011 YEL-vakuutusmaksutulo nousi noin 9,7 prosenttia ja vuonna 2012 noin 3,1 prosenttia verrattuna edelliseen vuoteen. Työtulosumman vastaavat kasvuprosentit olivat 11,0 ja 3,2.

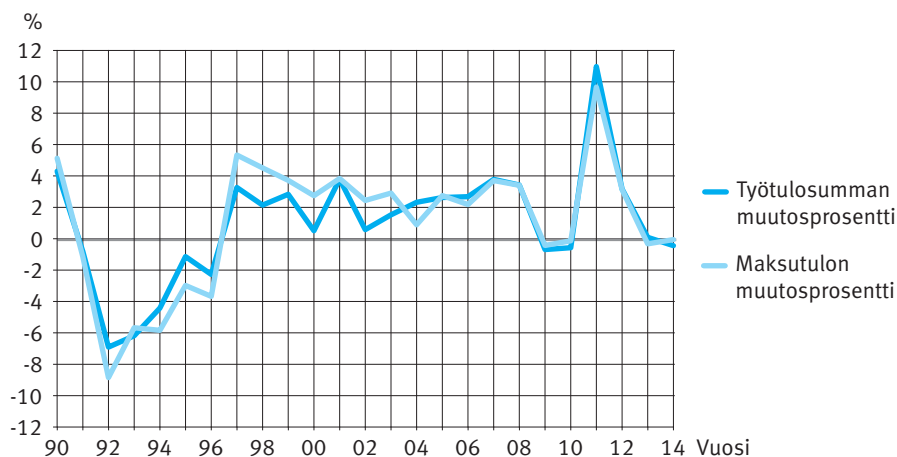
14 Vastaavia aikasarjoja vuosilta 1970–1995, katso Kausto (1997, 237–241).

15 Palkkakertoimen muutos on poistettu lasketuista muutosprosentteista, koska työtuloja korotetaan vuosittain automaattisesti palkkakertoimella. Ennen vuotta 2005 käytettiin TEL-puoliväli-indeksiä.

16 Ennen vuotta 1992 alennus oli toteutettu pienyrittäjän alennuksena: matalimmillaan vakuutusmaksu alle 3 000 markan työtuloilla (vuoden 1970 tasossa) oli 40 prosenttia vahvistetun vakuutusmaksuprosentin mukaisesta vakuutusmaksusta. Ennen vuotta 2001 alennus oli 50 prosenttia kolmen vuoden ajan alle 43-vuotiaille aloittajille. Vuodesta 2001 alkaen alennus oli neljän vuoden ajan 25 prosenttia ensimmäistä kertaa aloittaville ja vuodesta 2013 alkaen 22 prosenttia.

Kuvio 2.10.

YEL:n työtulosumman ja vakuutusmaksutulon vuotuiset muutosprosentit vuosina 1990–2014.

Maksamattomana olevat YEL-vakuutusmaksut ovat YEL:n 120 §:n mukaan suoraan ulosottokelpoisia, eli ne voi saattaa ulosottoon ilman erillistä oikeuden tuomiota tai päätöstä. Ulosotossa olevat¹⁷ maksamattomat vakuutusmaksut vähennetään eläkelaitoksen vastuulla olevista varoista eläkkeiden kustannustenjaossa. YEL:n mukaisen eläkevakuutuksen laskuperusteiden mukaisena eläkelaitoksen vakuutusmaksuvastuuna¹⁸ eläkkeiden kustannustenjaossa on edellisen vuoden lopussa ulosotossa olleet vakuutusmaksut, joihin on lisätty puolen vuoden perustekorko. Siten eläkkeiden kunkin vuoden kustannustenjakoon vaikuttaa kyseisenä vuonna ja edellisenä vuonna maksamattomina olleiden vakuutusmaksujen erotus. Kun vakuutusmaksut saadaan perittyä yrittäjältä, ne vähennetään eläkelaitoksessa maksamattomina olevien maksujen yhteissummasta. Tällöin perittyyn vakuutusmaksuun lisätään vakuutusmaksun erääntymishetkestä perimisvuoden loppuun kertynyt perustekorko.

Jos maksamatta oleva vakuutusmaksu tai sen osa vanhentuu eli tulee perintäkeltottomaksi ja jää siis lopulta perimättä, se poistetaan vanhentumisvuoden yh-

17 Eläkelaitos saa vähentää vastuustaan kustannustenjaossa ne maksamattomat maksut, jotka on jätetty ulosottotoimin perittäviksi, valvottu konkurssissa tai vahvistettu maksettaviksi yrityksen saneerauksesta annetun lain mukaisessa saneerausohjelmassa tai yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain mukaisessa maksuohjelmassa.

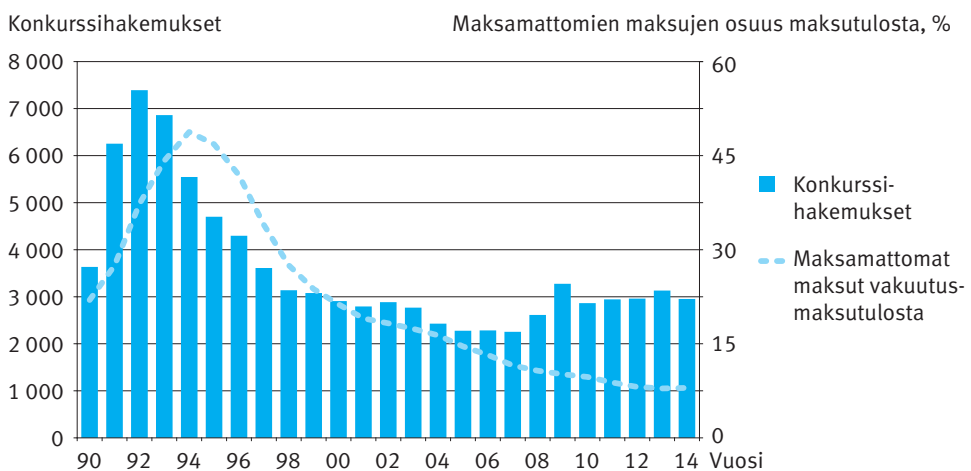
18 Koska vuosittain yrittäjiltä kerätyt vakuutusmaksutulot eivät riitä kattamaan YEL:n eläkemenoja ja hoitokuluja, YEL-eläkkeiden kustannustenjaossa ei myöskään jää rahaa säästöön. Siten eläkelaitoksen YEL:n laskuperusteiden mukainen vakuutusmaksuvastuu muodostuu ainoastaan edellisen vuoden lopussa ulosotossa olleista maksamattomista vakuutusmaksuista.

teenlasketusta YEL-vakuutusmaksutulosta. Siten se ei ole käytettävissä eläkkeiden kustantamiseen ja jää järjestelmän tappioksi. Toisaalta, koska vuodesta 1998 lähtien perimättä jääneet maksut ovat pienentäneet eläkettä kartuttavaa työtuloa, maksutappion vastapainona maksetaan tulevaisuudessa pienempää eläkemenoa. YEL:n mukainen vakuutusmaksu vanhennee maksuunpanovuotta seuraavan viidennen kalenterivuoden päättyessä (YEL:n 119 §). Myös yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain tai yrityssaneerauksesta annetun lain mukaisissa menettelyissä anteeksiannetut vakuutusmaksut ja kuolinpesän varattomuuden vuoksi saamatta jääneet vakuutusmaksut poistetaan vakuutusmaksutulosta. Maksuohjelmassa anteeksiannetut maksut eivät pienennä työtuloa.

Kuviossa 2.11 näkyy ulosotossa olevien maksamattomien maksujen prosenttiosuus kunkin vuoden maksutulosta sekä konkurssihakemusten lukumäärät. 1990-luvun lama erottuu kuviossa. Tuolloin maksamattomina oli yhteensä saman vuoden maksutuloon verrattuna lähemmäs 50 prosenttia maksuista. Ennen 1990-luvun lamaa maksuja oli avoimena 20–30 prosenttia maksutulosta. Viime vuosien taantumista huolimatta maksamattomien maksujen osuus YEL:n vakuutusmaksutulosta on pienentynyt tai pysynyt ennallaan noin kahdeksassa prosentissa, vaikka konkurssihakemusten määrä onkin noussut. Euromääräisesti maksamattomien maksujen määrä nousi viime vuonna: vuonna 2014 maksamattomana ulosotossa olevia maksuja oli yhteensä 84 miljoonaa euroa ja vuonna 2013 määrä oli 78 miljoonaa euroa.

Kuvio 2.11.

Ulosotossa olevien maksamattomien maksujen suhde YEL:n mukaiseen vakuutusmaksutuloon sekä konkurssihakemusten määrä vuosina 1990–2014.*

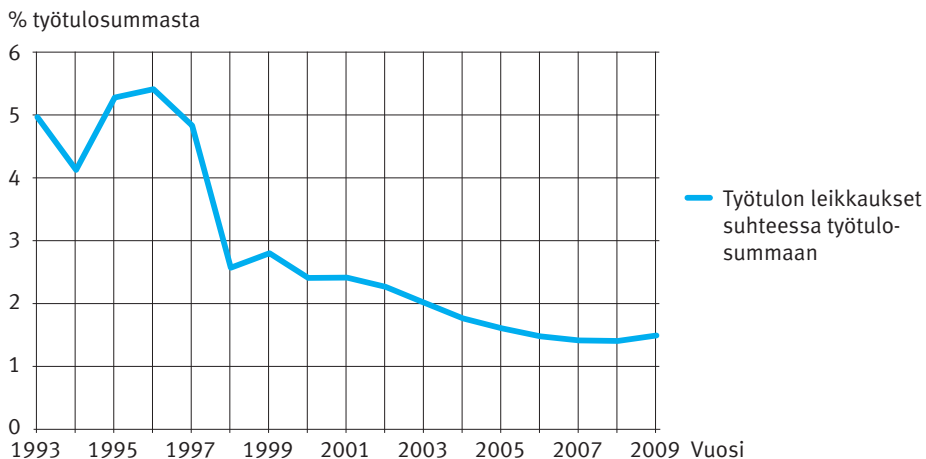

*Lähde: SVT (2015).

On huomattava, että maksamattomina olevat vakuutusmaksut näkyvät yhdestä viiteen eri vuoden maksamattomien maksujen yhteissummassa, koska maksuja peritään perustapauksessa YEL:n 119 §:n mukaisesti korkeintaan viiden vuoden ajan. Siten kunkin vuoden maksamattomien vakuutusmaksujen summa ei kuvaa sinä vuonna erääntyneitä uusia maksamatta jääneitä maksuja vaan kaikkia sillä hetkellä vielä maksamattomana olevia maksuja sisältäen myös edellisten vuosien vielä perimättä olevat maksut. Uusista vakuutusmaksuista jää tällä hetkellä vuosittain noin 2–3 prosenttia maksamatta. Myös tämä suhdeluku on laskenut viime vuosina. Kun lasketaan kunkin vuoden uusista maksamatta jääneistä maksuista se osuus, joka lopulta jää perimättä, suhdeluku on ollut viime vuosina noin 40–50 prosenttia. Käytännössä noin puolet kunkin vuoden uusista eräpäivänä maksamatta jääneistä maksuista saadaan myöhemmin perittyä ennen kuin maksu muuttuu perimiskelvottomaksi vanhentumisen takia. Viimeinen tilastotieto koskee vuotta 2009, koska tuona vuonna erääntyneiden maksujen perintä on lopetettu pääosin viiden vuoden kuluttua eli vuoden 2014 lopussa.

Kuvio 2.12.

Vanhentuneiden maksujen aiheuttamat työtulon leikkaukset.

Vuodesta 1998 alkaen vanhentumisen takia perimättä jääneet maksut ovat vaikuttaneet yrittäjän eläkkeeseen siten, että eläkettä kartuttavaa työtuloa on leikattu perimättä jääneitä maksuja vastaavasti. Ennen vuotta 1998 eläke siis karttui myös sellaisesta työtulosta, josta ei ollut saatu perittyä maksuja. Kuvioista 2.12 nähdään, mikä osuus vakuutusmaksuista lopulta jäi perimättä ja siten leikkasi eläkettä kartuttavaa työtuloa. Kuviossa 2.12 on esitetty eri vuosina tehdyt työtulon leikkauk-

set yhteensä suhteutettuna leikkauksen kohdevuoden työtulosummaan. Työtulon leikkausten summaa verrataan viiden vuoden takaiseen työtulosummaan, johon leikkaukset pääosin kohdistuvat. Kuviossa vuosi on leikkauksen kohdevuosi. Ensimmäisen kerran työtuloja voitiin leikata vuoden 1998 jälkeen, jolloin leikkaus kohdistui vuoden 1993 työtuloihin. Kuviossa tätä vastaa vuosi 1993. Leikkaukset ovat vähentyneet työtulosummaan suhteutettuna maksamattomien maksujen vähentymisen myötä. Työtulon leikkauksen uhka lieenee lisännyt maksujen maksamista. Vähentyminen on kuitenkin pysähtynyt viime vuosina. Suurimmat työtulon leikkaukset kohdistuivat 1990-luvun lamavuosiin.

Valtion kustannusosuus maksetuista YEL-eläkkeistä

Valtio kustantaa kunakin vuonna sen osan eläkkeensaajille maksetuista YEL:n mukaisista eläkkeistä, johon yrittäjiltä kerätyt työeläkevakuutusmaksut eivät riitä (YEL:n 140 §). Valtion kustannusosuus muodostuu YEL:n mukaisen eläkemenon ja sen kustantamiseen käytettävissä olevien varojen erotuksena. Varat muodostuvat vakuutusmaksutulosta, josta on vähennetty laskuperusteiden mukaiset hoitokulut. Eläkelaitos vastaa eläkkeiden kustannustenjaossa myös edellisen vuoden lopussa ulosotossa olleista vakuutusmaksuista lisättynä puolen vuoden korolla ja varoista taas vähennetään kyseisenä vuonna ulosotossa olevat maksamattomat vakuutusmaksut¹⁹.

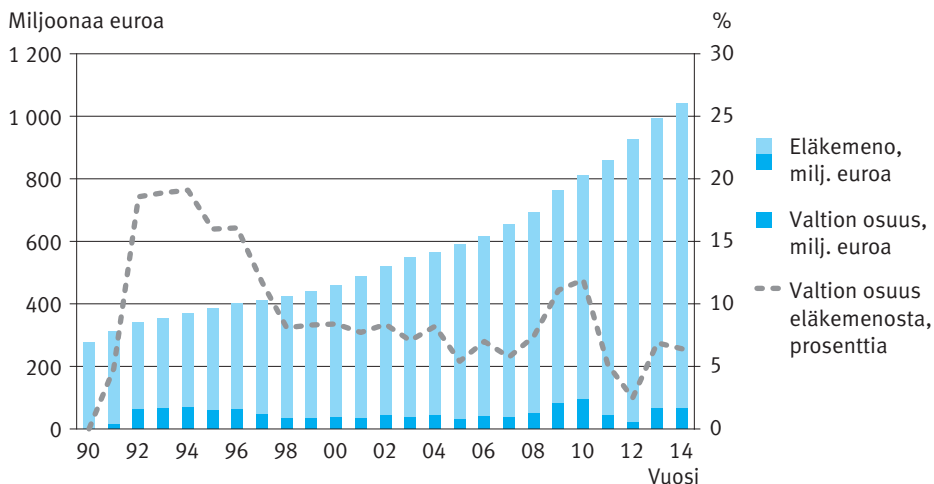
Kuviossa 2.13 on valtion osuus eläkemenosta eri vuosina sekä miljoonina euroina että prosentteina. Vuosi 1990 on ainoa vuosi vuoden 1979 jälkeen, kun valtion osuutta YEL-eläkkeissä ei ole tarvittu. Valtion osuuden kehityksessä voidaan nähdä 1990-luvun lama-ajan vaikutus korottavana tekijänä. Lama-ajan jälkeen valtion osuus oli pitkään noin 5–8 prosenttia eläkemenosta. 2000-luvun puolesta-
välistä alkaen eläkemenoa alkoi kasvattaa suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtyminen. Myös valtion osuus kasvoi, koska yrittäjien lukumäärä ei noussut eikä vastaavasti maksutulokaan. Vuoden 2011 lainmuutoksen aiheuttama vakuutusmaksutulon lisäys käänsi voimakkaasti nousevan valtion osuuden kehityksen pariksi vuodeksi alaspäin, ja vuosina 2011 ja 2012 valtion osuudet olivat 44 ja 23 miljoonaa euroa. Vuonna 2010 ennen lainmuutosta valtion osuus oli ollut 97 miljoonaa euroa. Vuonna 2014 valtion osuus oli 67 miljoonaa euroa. Vuoden 2011 lainmuutoksen myötä YEL:n piiriin tulleiden henkilöiden korkeammista työtuloista

19 Nyt, kun vakuutusmaksutulot eivät riitä eläkkeiden kustantamiseen, eläkelaitoksen YEL:n mukainen vakuutusmaksuvastuu muodostuu edellisen vuoden maksamattomista maksuista.

karttuva korkeampi eläkemeno tulee luonnollisesti näkymään pitkällä aikavälillä YEL:n mukaisen eläkemenon kasvuna.

Kuvio 2.13.

YEL:n yhteisesti kustannettava eläkemeno ja valtion osuus vuosina 1990–2014 käyvin hinnoin.

2.6 Yhteenveto ja pohdintaa

Yrittäjien keskimääräinen vahvistettu YEL-työtulo on noussut 2000-luvulla, naisten työtulo hieman miesten työtuloa enemmän. Automaattisesti tehtävän palkkakerroinkorotuksen lisäksi työtulo on noussut kuitenkin keskimäärin vuosittain vain vähän. Vuoden 2015 alusta on korotettu työttömyysturvaan oikeuttavaa YEL-työtulon alarajaa 8 520 eurosta 12 326 euroon. Tämän muutoksen voidaan olettaa vaikuttavan nykyisellä työttömyysturvan alarajalla tai alle uuden alarajan työtulonsa vakuuttaneiden yrittäjien halukkuuteen nostaa työtulojaan. Kaikki yrittäjät eivät kuitenkaan tällä hetkellä kuulu työttömyyskassaan.

Vuoden 2011 lainmuutos vaikutti aloittaneiden yrittäjien määriin ja YEL-työtuloihin selvästi. Aloittajien lukumäärät kasvoivat edellisestä vuodesta 69 prosentilla. Myös monet aikaisemmin TyEL:n mukaan vakuutetut ovat lukumäärien valossa vaihtaneet vakuutuksen YEL:n piiriin heti vuoden 2011 alusta alkaen. Aloittavan yrittäjän vakuutusmaksunalennus on saattanut kannustaa siirtämään vakuutuksen YEL:n mukaiseksi jo ennen lainmuutoksen voimaantulon edellyttämää vuoden 2014 alkua. Yrittäjien alkutyötuloksi näyttää valikoituvan usein jokin tasaluku tai vakuuttamisvelvollisuuden tai työttömyysturvan alaraja. Siten aloitta-

vien yrittäjien työtuloissa on muotoutunut joukko työtuloja, joista monet aloittavat yrittäjät valitsevat työtulonsa, vaikka periaatteessa mikä tahansa työtulo YEL-työtulon ala- ja ylärajan välistä olisi mahdollista valita. Viime vuosina yleisin alkutyötulo on ollut YEL:n vakuuttamisen alaraja. Työttömyysturvaan oikeuttava 8 520 euroa on ollut viime vuosina toiseksi suosituin alkutyötulo. Nostaako vuonna 2015 voimaan tullut uusi työttömyysturvan alaraja 12 326 jatkossa aloittavien yrittäjien alkutyötuloja? Nyt kun työttömyysturvaan oikeuttavaa YEL-työtulon alarajaa on nostettu, tulisiko YEL:n alarajaakin korottaa?

Tilastojen mukaan ainoastaan alle 0,5 prosenttia yrittäjistä on vuosittain hyödyntänyt joustoa. Joustomahdollisuus on nostanut vuosittain kaikkien yrittäjien kesken laskettua eläkettä kartuttavaa keskimääräistä kokonaistyötuloa noin 0,1–0,2 prosenttia. Jouston tavoitteena oli sen voimaan tullessa vähitellen nostaa yrittäjien liian mataliksi koettuja eläkettä kartuttavia työtuloja. Alaspäin joustosta voidaan ajatella, että jos tilapäinen huonompi tilanne yrityksen kannalta tulisi eteen, alaspäin jouston mahdollisuus auttaisi työeläkevakuutusmaksuista selviytymisessä. Yrittäjä voisi alun perin asettaa työtulonsa korkeammalle tasolle tai myöhemmin nostaa työtuloa riskittömämmin, koska alaspäin jousto olisi tarvittaessa käytettävissä. Jouston ensimmäisinä vuosina on ollut useita talouden taantumavuosia, jolloin suurta halukkuutta ainakaan vakuutusmaksun ylöspäin joustamiseen ei ehkä ole voinut ollakaan. Voidaan kuitenkin pohtia, onko joustomahdollisuus tarkoituksenmukainen nykymuodossaan, kun sen valitsevat vain harvat. Pitäisikö etenkin vakuutusmaksujen ylöspäin jouston käyttöä pyrkiä jollain keinoin lisäämään, vai kenties ottaa tilalle jokin muu kannustin yrittäjän työtulon korottamiseen?

Vakuutusmaksun jousto ylöspäin on ollut hieman yleisempää vanhempien yrittäjien keskuudessa sekä niillä, joilla on suurimmat työtulot. Se, että vakuutusmaksua joustetaan ylöspäin enemmän suuremmissa työtuloluokissa, ei ole yllättävää; voidaan ajatella, että jos työtulo on suurempi, yritystoiminta lienee jo varakkaammalla pohjalla ja hyvinä vuosina voi olla varaa maksaa eläketurvaan ylimääräistäkin. Samasta näkökulmasta vanhemmissa ikäluokissa tavallisempi ylöspäin joustaminen on ymmärrettävää. Lisäksi se voi myös liittyä siihen, että vanhemmat yrittäjät ehkä ajattelevat jo enemmän tulevan vanhuuseläketurvan tasoa ja sen korottamista. Todennäköisesti samasta syystä alaspäin joustaminen ei ole 60–62-vuotiaiden ikäluokassa enää niin tavallista kuin esimerkiksi 50–59-vuotiaiden ryhmässä. Sen sijaan se, että alaspäin joustamisen havaittiin olevan suunnilleen yhtä tavallista kaikissa työtuloluokissa, on ehkä hieman yllättävämpi tulos: voisi ajatella, että yrittäjien, joilla on suurimmat työtulot, ei tarvitsisi joustaa niin

usein alaspäin. Vuosittainen vaihtelu on kuitenkin melko suurta eri työtuloluokkien välillä, ja lukumäärätkin ovat niin pieniä, että johtopäätösten tekemiseen tulee suhtautua lievällä varauksella.

Koko työeläkejärjestelmän tasoisten eläkemenojen kehityksestä nähtiin, että vanhuuseläkemenon kasvu on pitänyt myös koko eläkemenon kasvun vauhdikkaana. Sen sijaan työkyvyttömyyseläkemeno ovat pienentyneet reaalisesti viime vuosina. Kokonaiseläkemeno tulee Eläketurvakeskuksen ennusteiden mukaan lähivuosina kasvamaan edelleen reaalisesti noin 3–4 prosentin vuosivauhtia.

Vaikka taloustaantumana myötä konkurssihakemukset ovat lisääntyneet viime vuosina, maksamattomien YEL:n mukaisten vakuutusmaksujen suhde vakuutusmaksutuloon on pienentynyt koko ajan 1990-luvun jälkeen. Yritysten talous on ollut 1990-luvun lamaa edeltävää aikaa parempi, ja myös se, että eläkettä kartuttavaa työtuloa on leikattu vanhentuneiden maksujen vuoksi vuodesta 1998 alkaen, kannustanee maksamaan maksuja huonommassakin tilanteessa. Viime vuosina on vuosittain muodostunut noin 2–3 prosenttia uusia maksamatta jääneitä ulosottoon menneitä maksuja; osuus on pienentynyt viime aikoina. Noin 40–50 prosenttia näistä maksuista on lopulta vanhentunut eli jäänyt perimättä. Viime vuosina noin 1,5 prosenttia työtulosummasta on leikattu eli ei ole kartuttanut eläkettä. On kiinnostavaa nähdä, miten nämä suhdeluvut kehittyvät tulevaisuudessa talouden muutosten mukaan.

Yrittäjien määrän ja heidän työtulojensa kehitys ratkaisee vakuutusmaksutulon lähiaikojen kehityksen. Tällä hetkellä odotukset työtulojen kasvusta ovat aikaisemman kehityksen perusteella maltilliset. Jos esimerkiksi työttömyysturvan alarajan nosto saa yrittäjät korottamaan työtulojaan uudelle alarajalle 12 326 euroon, maksutulo voisi kasvaa enemmän ja sen myötä valtion osuuden lähivuosien kasvu hieman hidastua. Yrittäjistä noin viidennes kuuluu tällä hetkellä työttömyyskassaan, joten muutoksen vaikutus keskimääräisiin työtuloihin ei siten kuitenkaan välttämättä ole kovin huomattava.

Yrittäjän työeläkevakuutusmaksun taso on johdettu TyEL:n keskimääräisen vakuutusmaksun tasosta. Jos YEL-vakuutusmaksuprosentin tasoa ei olisi sidottu TyEL-maksuun, sillä voisi olla kannustinvaikutuksia. Korkeampi vakuutusmaksuprosentti ei välttämättä lisäisi järjestelmään saatavaa YEL-vakuutusmaksutuloa, jos yrittäjät laskisivat työtuloaan korkeampaa maksuprosenttia vastaavasti saadakseen vakuutusmaksun aiemmalle euromääräiselle tasolle. Yrittäjät voivat käytännössä itse vaikuttaa työtulonsa tasoon lain sallimissa rajoissa.

Pienituloisella yrittäjällä ei ehkä ole varaa korottaa työtuloaan ja siten maksaa suurempia työeläkevakuutusmaksuja ilman, että vaarantaa yritystoiminnan jat-

kuvuuden (Hyrkkänen 2009). Monelle pienyrittäjälle ei ehkä varsinkaan yritystoiminnan alkuvaiheessa jää paljoa ylimääräistä tuloa eläketurvan hoitamiseen. Myös hintakilpailunäkökohdat voivat kannustaa pienentämään työtuloa. Voidaan-kin pohtia, onko erityyppisten yrittäjien työeläkevakuutusmaksun oltavakaan samalla tasolla.

Ennen vuotta 1992 YEL:n mukaisen työeläkevakuutusmaksuprosentin alennus oli toteutettu pienyrittäjäalennuksena, ja vuonna 1992 tilalle tuli aloittavan yrittäjän alennus. Maatalousyrittäjien eläkelain mukainen työeläkevakuutusmaksuprosentti on porrastettu työtulon suuruuden mukaan. Kilpailu- ja kannustinvaikutukset huomioiden eri yrittäjäryhmien erilaisten maksutasojen määrittäminen olisi toki haasteellista. Jos maksun taso olisi sidottu tiettyyn työtulon tasoon, se saattaisi ohjata työtulon tason määrittämistä. Työeläkevakuutusmaksuprosentin mahdollinen alentaminen vaikuttaisi myös koko järjestelmässä saatavan vakuutusmaksutulon määrään, jos YEL-työtulojen tasoa ei korotettaisi vastaavasti.

LÄHTEET

HE 261/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yrittäjien eläkelain ja sairausvakuutuslain 16 ja 33 §:n muuttamisesta.

HE 197/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle yrittäjän eläkelaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 135/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle työeläkelakien yrittäjän määritelmää koskeviksi säännöksiksi (Budjettilakiehdotus).

HE 118/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yrittäjän eläkelain 115 §:n muuttamisesta (Budjettilakiehdotus).

HE 16/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle työeläkejärjestelmää koskevan lain-säädännön muuttamiseksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Hyrkkänen, Raili (2009) Onko yrittäjien eläkevakuuttaminen kohdallaan. YEL-työtulon tasotarkastelua eri näkökulmista. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2009:2: Helsinki.

Kausto, Risto (1997) YEL-eläkemenojen tasaustarve korostuu. Teoksessa: Varoma, Pekka (toim.) Eläkepolitiikka 2000-luvulle. Eläketurvakeskus ja TELA: Juva.

Kautto, Mikko & Risku, Ismo (toim.) (2015) Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista. Eläketurvakeskuksen raporteja 02/2015. Eläketurvakeskus: Tampere.

Laki yrittäjän eläkelain voimaannpanosta 22.12.2006/1273. www.saadospalvelu.fi.

Lehmuskero, Minna & Poutiainen, Eeva & Puuperä, Eeva & Ryyänen, Eliisa & Salonen, Sari & Sankala, Mikko & Vapalahti, Katariina (2010) Työeläkkeiden kustannus-tenjako. Eläketurvakeskuksen käsikirjoja 2010:1. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Pietiläinen, Seppo (2005) Kun yrittänyttä vakuutukseen laitettiin: yrittäjien eläkelain synty ja varttuminen. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2005:1. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Reipas, Kaarlo & Sankala, Mikko (2015) Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista – Hallituksen esitykseen perustuvat arviot. Eläketurvakeskuksen raporteja 02/2015. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Sopimus vuoden 2017 työeläkeuudistuksesta 26.9.2014. http://www.elakeuudistus.fi/media/linkkitiedostot/elakesopimus-2017_allekirjoitettu-versio.pdf

SVT (2014) Väestörakenne [verkkajulkaisu]. ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 1.10.2015]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vaerak/tau.html>

SVT (2015) Konkurssit [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-4424. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 1.10.2015]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/konk/tau.html>

Työeläkeindikaattorit 2015. Eläketurvakeskuksen katsauksia 04/2015. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Valtionalouden kehukset vuosille 2013–2016. Valtiovarainministeriö 4.4.2012. VM/1610/02.02.00.00/2011. <http://vm.fi/documents/10623/307577/Valtionalouden+kehukset+vuosille+2013-2016/677fc144-05df-491e-8e60-78540e14bb80>

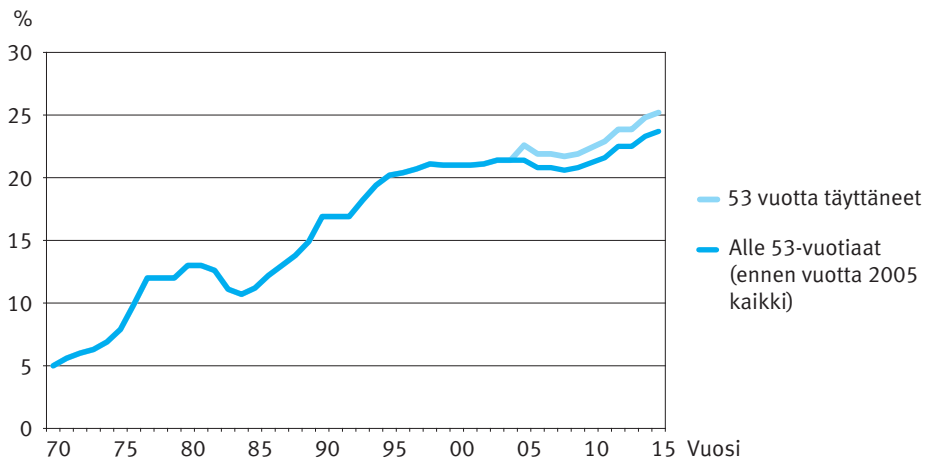
Valtionalouden tarkastusvirasto (1996) Valtiolle yrittäjien eläkelaista aiheutuvat menot (1996). Tarkastuskertomus 9/96.

Yrittäjän eläkelaki 22.12.2006/1272. www.saadospalvelu.fi.

LIITTEET

Liitekuvio 2.1.

Yrittäjän työeläkevakuutusmaksuprosentit vuosina 1970–2015. Ennen vuotta 2005 kaikilla yrittäjillä oli sama työeläkevakuutusmaksuprosentti.

Liitetaulukko 2.1.

Aloittavien yrittäjien lukumäärä ja alkutyötulo iän mukaan vuosina 2010 ja 2011.

Ikä	Aloittavien yrittäjien lukumäärä			Alkutyötulo keskimäärin, €		
	2010	2011	Muutos 2010–2011, %	2010	2011	Muutos 2010–2011, %*
18–29	4 840	6 400	32	13 200	15 000	10
30–39	6 720	10 970	63	15 400	21 400	34
40–49	5 420	10 060	86	17 500	27 400	51
50–59	3 130	6 180	97	18 200	30 900	64
60–67	440	1 080	145	19 400	31 000	54
Kaikki	20 550	34 690	69	16 000	24 000	45

*Muutos yli kuluttajahintojen.

Janne Salonen ja Jukka Lampi

3 Yrittäjien työurat ja eläketurva

3.1 Johdanto

Tutkimustietoa yrittäjistä on runsaasti, mutta nykyisen tutkimustiedon pohjalta on vaikeaa muodostaa kokonaiskuva yrittäjätaustaisten henkilöiden työurista ja eläketurvasta. Aikaisempaan yrittäjätutkimukseen verrattuna tässä artikkelissa tuotetaan kattavammin tietoa YEL-vakuutetuista. Kattavuudella tarkoitetaan työuran ja eläkeajan kokonaisuutta. Vertailukohtia tämän tarkastelun tuloksiin löytyy Eläketurvakeskuksen viimeaikaisesta työuratutkimuksesta (ks. Järnefelt ym. 2013; 2014).

Yrittäjien koulutustason tiedetään olevan varsin matala. Vaikka yrittäjien yleinen koulutustaso onkin viimeisen parinkymmenen vuoden aikana noussut, on se edelleen alhaisemmalla tasolla kuin palkansaajilla. Yrittäjistä vain kolmannes oli suorittanut korkeakoulututkinnon vuonna 2011. (Suomen Yrittäjät & OPH 2005; TEM 2012, 126.)

Työura yrittäjänä alkaa useimmiten myöhään, keskimäärin kolmekymppisenä (TEM 2012, 121). Yrittäjäuran myöhäinen alkaminen Suomessa on havaittu myös kansainvälisessä vertailussa (Stenholm ym. 2014). Työurat ovat kuitenkin, yrittäjät mukaan lukien, pidentyneet useimmissa väestöryhmissä viimeisen kymmenen vuoden aikana. Erityisesti vuoden 2005 eläkeuudistuksen jälkeen työurissa on mitattu selvää kasvua (Kautto & Salonen 2013). Vuonna 2011 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden yrittäjien kokonaistyöura oli keskimäärin 39,6 vuotta. Palkansaajiin verrattuna yrittäjien työurat ovat 2–3 vuotta pidempiä. Työurissa on selviä sukupuolieroja. Miesten työurat ovat jonkin verran pidempiä kuin naisten. Yrittäjillä ero on noin kaksi vuotta. (Järnefelt 2014, 47.)

Henkilöiden elämänvaiheita ja niiden suhteita voidaan tutkia toteutuneiden tilastolukujen lisäksi myös odotteiden avulla. Odotelaskelmissa elinaikaa ositetaan eri elämänvaiheisiin tai toisella tapaa ilmaistuna työmarkkinatiloihin, ja näin voidaan laskea esimerkiksi työllisen ajan odote tai eläkkeelläoloajan odote. Eläketurvakeskuksen tutkimusten mukaan vuonna 2007 (50-vuotiaiden) yrittäjien karttunut työura oli 27 vuotta ja jäljellä oleva työllisen ajan odote 9,7 vuotta. Nämä luvut yhdessä tulkittuna tarkoittavat 36,7 vuoden työuraa. Tarkastelua voidaan edelleen jatkaa eläkeajan odotteella. Yrittäjien eläkeajan odotteessa varhaiseläkeaikaa

on 3,1 vuotta ja vanhuuseläkeaikaa 17,2 vuotta. Eläkeajan odote kaikkiaan (20,3 vuotta) on jokseenkin samalla tasolla työntekijöiden (19,9 vuotta) kanssa, mutta lyhyempi kuin toimihenkilöillä (noin 22 vuotta) (Myrskylä ym. 2013; Järnefelt 2014, 114.)

Yrittäjillä sekä palkansaajilla on aina ollut samat mahdollisuudet tehdä työtä eläkkeen rinnalla. Työurien pidentämistavoitteen ja ikääntyneiden työllisyyden parantamiseksi vuoden 2005 työeläkeuudistuksessa laajennettiin mahdollisuuksia kartuttaa eläkettä työstä eläkkeen rinnalla. Työskentely eläkkeen rinnalla onkin yleistynyt useimmissa väestöryhmissä. Yksityisellä sektorilla eläkeläiset työskentelevät pääosin TyEL:n piiriin kuuluvissa töissä. Yrittäjien osuus eläkkeensaajista jää alle kymmeneen prosenttiin. (Kannisto 2014.)

Yrittäjän lakisääteiseen eläketurvaan heijastuu se, että vakuutettavan ansion määrittely ei ole niin yksiselitteistä kuin TyEL-vakuutettavan työntekijän kohdalla. Yrittäjä voi vaikuttaa oman eläketurvansa karttumiseen työtuloa määrätessä. Alivakuuttaminen eli se, että vahvistettu työtulo on pitkään yrittäjän todellisia ansiotuloja ja todellista työpanosta matalampi, on yleistä. Tämä voi johtaa matalaan eläketurvaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että työtulo voi olla kymmeniä prosentteja matalampi kuin yrittäjän todelliset ansiotulot. Vuonna 2005 YEL-työtulon osuus yrittäjän työtulosta oli 65 prosenttia. (Hyrkkänen 2003, 32; 2009, 19; myös Uusitalo (toim.) 2011a; Järnefelt 2011.) Kyselytutkimuksessa on saatu samansuuntaisia tuloksia. Kysymykseen siitä, kuinka monta prosenttia bruttopalkasta työeläkkeen tulisi olla, yrittäjät vastaavat 67 prosenttia. Kuitenkin he uskovat omalta osaltaan prosenttiosuuden jäävän 53 prosenttiin. (TELA 2010, 62.)

Työeläkejärjestelmän yhtenä tavoitteena on turvata työuran aikaisen toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeenkin. Yksi tapa arvioida tämän tavoitteen toteutumista on tulojen muutoksen arviointi eläkkeelle siirryttäessä. Yrittäjien (YEL ja MYEL) joukossa eläkettä edeltävä tulotaso on tyyppillisesti matalampi ja tulomuutos eläkkeelle siirryttäessä suurempi kuin palkansaajilla. Vuonna 2003 työstä eläkkeelle siirtyneiden yrittäjien (YEL) omaeläkesuhteen mediaani oli 52 prosenttia (työntekijöillä 57 %). Merkittävintä oli kuitenkin omaeläkesuhteiden huomattava vaihtelu. (Ks. Rantala & Suoniemi 2010, 51–53, 72.) Lakisääteinen eläketurva ei aina tunnu riittävältä. Yrittäjillä lakisääteistä eläketurvaa täydentävä yksilöllinen eläkevakuuttaminen on yleistä (Hyrkkänen 2004, 148; Järnefelt 2011, 12). Tutkimuksista ilmenee, että vajaa puolet yrittäjistä oli ottanut yksilöllisen eläkevakuutuksen.

Eläkkeelle siirtymisen mittaaminen on haastavaa eri mittareihin liittyvien vaihtelevien ominaisuuksien takia. Kaikkien mittareiden mukaan eläkkeelle siirtymisikä on viime vuosina ollut nousussa: vuonna 2014 työeläkkeelle jäätiin keskimäärin 60,5-vuotiaana, kun vuonna 2005 luku oli 58,6 vuotta – kasvua on siis lähes kaksi vuotta. Keskeinen syy löytyy työkyvyttömyyseläkkeiden määrän pitkään jatkuneesta laskusta, vanhuuseläkkeelle siirtymisen myöhentymisen ohella. Keskiarvolla mitattu vanhuuseläkkeelle siirtymisikä kaikkiaan oli 63,3 vuotta vuonna 2005 ja 63,7 vuotta vuonna 2014 (Kannisto 2015, 60–61). Kyse-lytutkimuksessa yrittäjät ovat ilmoittaneet sopivaksi eläkeiäksi 63 vuotta (TELA 2010).

Työeläkkeet jäivät 1960–1970-luvuilla niin matalaksi, että se koettiin ongelmaksi toimeentulon näkökulmasta. Siksi aikanaan luotiin TEL:n ja YEL:n piiriin niin sanotut rekisteröidyt lisäeläkkeet, joilla voitiin täydentää työeläketurvan tasoa (ks. Ryyänen 2015). Lisäeläkkeellä onkin ollut aikoinaan positiivinen merkitys yrittäjien eläketurvan kokonaisuudessa. Lisäeläketurvan sisältö on ollut valinnainen. Yrittäjän lisäeläketurva on henkilökohtainen (vakuutuksessa voi tosin olla myös perheenjäsen), kun palkansaajien lisäeläketurva on ryhmähenkivakuutus.

Uusia työkyvyttömyyseläkkeitä alkaa vuosi vuodelta vähemmän. Tämä trendi on ollut nähtävissä myös yrittäjissä, vaikka yrittäjien työkyvyttömyys onkin erilaista palkansaajiin verrattaessa. Eroa selittää erilainen ikä- ja ammattirakenne. Yrittäjien työkyvyttömyysalkavuus on korkeampi kuin palkansaajien. (Pensola ym. 2010a.) Sekä miesten että naisten alkavuus on suurempi kaikissa ikäryhmissä. Toimihenkilöihin verrattaessa yrittäjien työkyvyttömyysalkavuus on suurempaa tuki- ja liikuntaelimiin ja sydänsairauksiin liittyvissä syissä. (Polvinen ym. 2014.)

Viimeaikainen tutkimus ammatti- tai ammattiryhmäkohtaisista kuolleisuuseroista kertoo, että vaikka yrittäjien ja palkansaajien kokonaiskuolleisuus on samansuuruista, kuolleisuudessa on eroja ammateittain ja sukupuolittain. Sekä naiset että miesyrittäjissä esiin nousevat toimisto- ja asiakaspalveluammatit, joissa kuolleisuus on selvästi korkeampaa kuin palkansaajien vastaavissa ammateissa. Tulorot selittävät vain vähän yrittäjien ammattiryhmäkohtaisista kuolleisuuseroista: pienituloisilla yrittäjillä kuolleisuus oli kuitenkin keskimääräistä korkeampi. Kuolemansyistä voidaan todeta, että naisyrittäjillä on palkansaajia enemmän aivoverisuonien sairauksiin perustuvia kuolemia, kun miesten vastaavassa vertailussa esiin nousevat tapaturmat. (Pensola ym. 2012.) Työkyvyttömyyden ja kuolevuuden yhteydestä tiedetään, että ammattiryhmien välillä ei ole erityisen näkyviä ero-

ja. Kaikkiaan yrittäjien kuolevuus on samalla tasolla työntekijöiden kanssa. (Polvinen ym. 2015.)

Artikkelissa kuvataan YEL-vakuutettujen henkilöiden ominaisuuksia, työuria ja eläkkeitä. Artikkelista saadaan uutta tietoa siitä, millaisten työurien päätteeksi siirrytään eläkkeelle, ja minkä tasoinen lakisääteinen eläketurva on odotettavissa. Yrittäjiä verrataan palkansaajiin. Työurista kuvataan, (i) miten suuri osuus yrittäjävakuutetulla ajalla on osana henkilön koko työuraa, (ii) mikä on toteutuneen työuran keskipituus ja (iii) mikä on työurasta kertyneen lakisääteisen eläketurvan taso. Useissa kohdin tulokset eritellään sukupuolen mukaan ja myös Suomen sisäisiin eroihin kiinnitetään huomiota.

3.2 Aineisto ja keskeiset käsitteet

Rekisteriaineisto

Artikkeli perustuu yksilötason aineistoon, joka on poimittu eläkejärjestelmän hallinnollisista rekistereistä. Aineiston henkilöille on lisäksi liitetty Tilastokeskuksen koulutus- ja ammattitieto. Perusjoukon muodostavat Suomessa asuvat YEL-vakuutetut henkilöt tai YEL-eläkkeen saajat, jotka ovat Suomen kansalaisia. Tarkastelujaksolla vuosina 1970–2014 aineistossa on kaikkiaan 326 500 henkilöä. Tarkastelun henkilöt ovat iältään 18-vuotiaita tai vanhempia. Paikoitellen vertailua tehdään samanikäiseen väestöön tai palkansaajiin.

Keskeiset määritelmät

Tämän luvun kohteena ovat YEL-vakuutuksen ottaneet ja/tai YEL-eläkettä saaneet henkilöt, joista käytetään myös termiä yrittäjä. Kirjan seuraavassa artikkelissa on tarkempi analyysi ammatin- ja liikkeenharjoittajista.

Tarkastelun kohteena on työeläkevakuutettu työ ja yrittäjätoiminta. Ikävälillä 18–68 tehty työ on työeläkevakuutettava, ja se kirjataan rekistereihin eläkelaisista riippuen päivän tai kuukauden tarkkuudella.¹ Työnantajan vakuuttamisvelvollisuus alkaa työntekijän 18 vuoden iän täyttämistä seuraavan kuukauden alusta

1 Yrittäjälakien (YEL ja MYEL) mukaiset vakuutussuhteet rekisteröidään päivämäärän tarkkuudella. Palkansaajalait rekisteröidään vaihtelevasti joko päivämäärän (TEL, MEL, VEL, KUEL ja osittain TyEL) tai kuukauden tarkkuudella (LEL, TaEL ja osittain TyEL). Osa edellä mainituista eläkelajeista ei ole enää voimassa, mutta niiden mukaiset vakuutusajat ovat osana työuratarkasteluja.

ja päättyy 68 vuoden iän täyttämiskauden lopussa². Vakuuttamisvelvollisuus koskee ansioita, joita rajaavat laissa määritellyt ylä- ja alarajat.

Myös eläkeaikainen ansiotyö sekä yrittäjätoiminta pitää eläkevakuuttaa, ja sen perusteella karttuu työeläkettä. Poikkeuksen muodostavat työeläkelakien perusteella myönnettyä vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä saavat yrittäjät. He eivät kuulu pakollisen YEL-vakuutuksen piiriin, mutta voivat ottaa vapaaehtoisen YEL-vakuutuksen. Tällainen yrittäjätoiminta jää tämän tarkastelun ulkopuolelle.

Eläketieto koskee henkilölle työ- ja kansaneläkejärjestelmästä maksettuja bruttomääräisiä omaeläkkeitä. Kelan maksamat eläkkeet eritellään kansan- ja takuueläkkeisiin. Tarkastelun ulkopuolelle rajataan perhe-eläkkeet, koska tarkoituksena on kuvata henkilön omaan yrittäjä- ja palkansaajauraan perustuvaa eläkettä. Lakisääteisen eläkejärjestelmän eläkelajeja ovat vanhuuseläke, täysi työkyvyttömyyseläke, osatyökyvyttömyyseläke, työttömyyseläke (myönnettiin vuoteen 2011 asti), varhennettu vanhuuseläke, osa-aikaeläke ja muu eläke. Täysiä työkyvyttömyyseläkkeitä ovat täysi työkyvyttömyyseläke, kuntoutustuki ja yksilöllinen varhaiseläke (päättivät vuonna 2012). Osatyökyvyttömyyseläkkeitä ovat osatyökyvyttömyyseläke, osakuntoutustuki ja osatyökyvyttömyyseläkkeen suuruinen yksilöllinen varhaiseläke. Muita eläkkeitä ovat rintamaveteraanien varhaiseläke ja kuntoutusetuudet.

3.3 Yrittäjien piirteitä

Yrittäjien lukumäärä on YEL:n voimaantulosta alkaen muutamia vuosia lukuun ottamatta kasvanut (kuvio 3.1). Vakuutettujen määrässä on taloussuhdanteisiin liittyen ollut laskua 1970-luvun alkuvuosina, 1990-luvun lama-aikaan sekä finanssikriisin alussa vuosina 2008–2009. Myös eläkelainsäädännön muutokset ovat vaikuttaneet vakuutettujen lukumäärään. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna miehiä on aina ollut enemmän kuin naisia. Naisten osuus kaikista on ollut runsas kolmannes – osuus on kuitenkin hieman kasvanut.

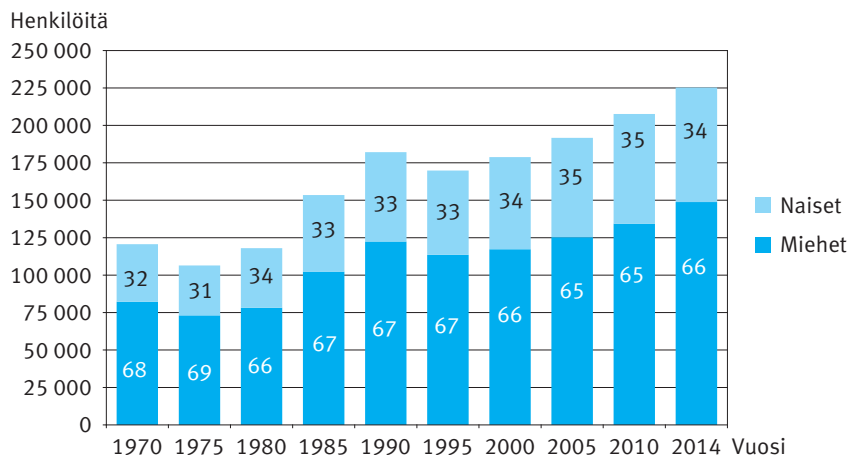
Yrittäjät ovat keskimäärin jonkin verran vanhempia kuin palkansaajaväestö. Kuviosta 3.2 nähdään yrittäjien ikäjakauma sukupuolen mukaan vuonna 2014. Kuvion mukaan 45–54-vuotiaat ovat suurin ryhmä, josta 66 prosenttia on miehiä ja 34 prosenttia naisia. Miesten ja naisten suhteelliset osuudet ovat useimmis-

² Vuoden 2004 loppuun asti työeläke karttui 23-vuotispäivästä 65-vuotispäivään vakuutetusta työstä. Vakuuttamisvelvollisuus koski 14 ikävuoden täyttämismuutoksen alun ja 65-vuotispäivän välistä aikaa.

sa ikäryhmissä jokseenkin vakiot, poikkeuksena nuorin ikäryhmä, jossa on suunnilleen saman verran miehiä (54 %) ja naisia (46 %).

Kuvio 3.1.

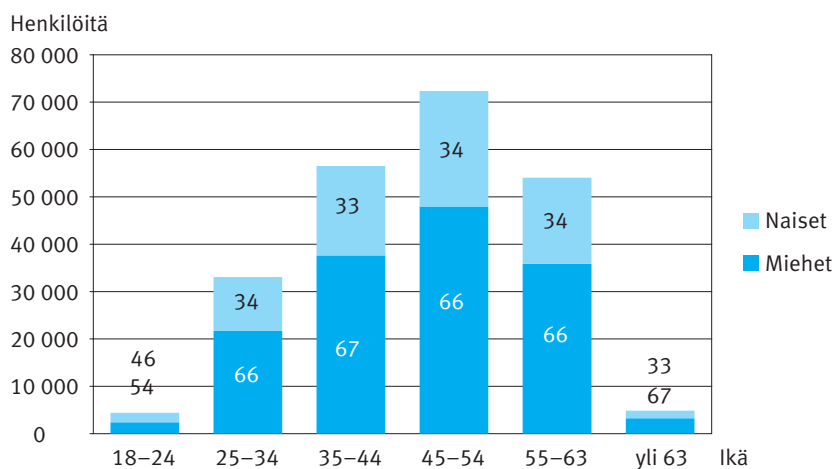
*Yrittäjien lukumäärä ja sukupuoli vuosina 1970–2014, henkilöitä.**

*Kuviossa myös miesten ja naisten prosenttiosuudet.

Kuvio 3.2.

*YEL-vakuutettujen ikä ja sukupuoli vuonna 2014, henkilöitä.**

*Kuviossa myös miesten ja naisten prosenttiosuudet

Yrittäjien ikä keskimäärin on 1970-luvulta alkaen vaihdellut jonkin verran, mutta käytännössä keski-ikä on ollut 43–45 vuotta sekä mediaanilla että keskiarvolla mitattuna. Keski-ikä alkoi 1990-luvulla hitaasti nousta, ja viime vuosina se on ollut noin 46 vuotta (mediaani 47). Nuorimmassa ikäryhmässä (18–24-vuotiaat) naisia on lähes yhtä paljon kuin miehiä. Palkansaajaväestön ikärakenne on tasaisempi kuin yrittäjien. Viime vuosina palkansaajaväestön keski-ikä on ollut keskiarvolla ja mediaanilla mitattuna 41 vuotta.

Eläketurvakeskuksen henkilörekisteristä voidaan tarkastella eri väestöryhmien elinaikaa. Rekisterin perusteella näyttää siltä, että yrittäjätaustaiset henkilöt eläisivät pidempään kuin palkansaajaväestö. Jos verrataan viimeisten neljänneksivuosisadan ajalta yrittäjätaustaa omaavien eläkkeensaajien elinikää muuhun (samanikäiseen) väestöön, havaitaan ero yrittäjien hyväksi. Yrittäjätaustaisten henkilöiden elinikä on ollut keskimäärin 77 vuotta, kun koko väestössä vastaava luku on 75 vuotta. Yrittäjätaustaiset naiset ovat eläneet 80 vuotta ja miehet 76 vuotta.

Koulutustausta

Seuraavaksi tarkastellaan yrittäjien ja palkansaajien koulutustasoa. Luvut koskevat henkilöitä, joilla oli voimassa oleva YEL-vakuutus vuonna 2010 tai jotka olivat työ- tai palvelussuhteessa kyseisenä vuonna. Kaikista yrittäjistä ja palkansaajista 65–67 prosenttia oli suorittanut korkeintaan keskiasteen koulutuksen (taulukko 3.1). Keskiastetta korkeamman koulutuksen suorittaneissa on suhteellisesti enemmän palkansaajia.

Sekä yrittäjissä että palkansaajissa erottuu naisten miehiä parempi koulutustaso. Alimman korkea-asteen tai alimman korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneita naisia on yrittäjissä 26 prosenttia ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneissa 13 prosenttia. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna yrittäjänaisissa on suhteellisesti enemmän keskiasteen tutkinnon suorittaneita (46 %). Miesten luvuista nähdään, että ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita on suhteellisesti enemmän palkansaajissa (10 %).

Väestön koulutustasosta tiedetään aikaisemman tutkimuksen perusteella, että vanhemmilla ikäluokilla on matala koulutustaso. Näin on myös yrittäjien kohdalla (taulukko 3.1). Iän ja sukupuolen mukaan tarkasteltuna nähdään, että alle 50-vuotiaissa yrittäjänaisissa on suhteellisesti selvästi enemmän keskiasteen tutkinnon suorittaneita (51 %) verrattaessa palkansaajiin (44 %). Miesten osalta ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden yrittäjämiesten osuus on matalin (7 %) verrattuna palkansaajamiehiin (10 %). Muilta osin erot yrittäjien ja palkansaajien

välillä ovat vähäisiä. Vanhimmassa ikäryhmässä (50–70-vuotiaat) erottuu ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden naisten korkea osuus (14 %) verrattaessa palkansaajiin (10 %).

Taulukko 3.1.

Yrittäjien ja palkansaajien koulutustaso vuonna 2010, prosenttia.

Koulutustaso	Yrittäjät, %*			Palkansaajat, %		
	Miehet	Naiset	Yhteensä	Miehet	Naiset	Yhteensä
	Kaikki					
Perusaste	24	14	20	22	16	19
Keskiaste	48	46	47	49	43	46
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	20	26	22	19	29	24
Ylempi korkeakouluaste	8	13	10	10	12	11
<i>Yhteensä</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
18–49-vuotiaat						
Perusaste	21	11	17	21	14	18
Keskiaste	54	51	53	52	44	48
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	18	26	21	17	28	23
Ylempi korkeakouluaste	7	13	9	10	13	11
<i>Yhteensä</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
50–70-vuotiaat						
Perusaste	27	19	25	25	20	22
Keskiaste	39	41	40	41	41	41
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	23	26	24	23	29	26
Ylempi korkeakouluaste	10	14	11	11	10	11
<i>Yhteensä</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

*YEL-vakuutus voimassa vuonna 2010.

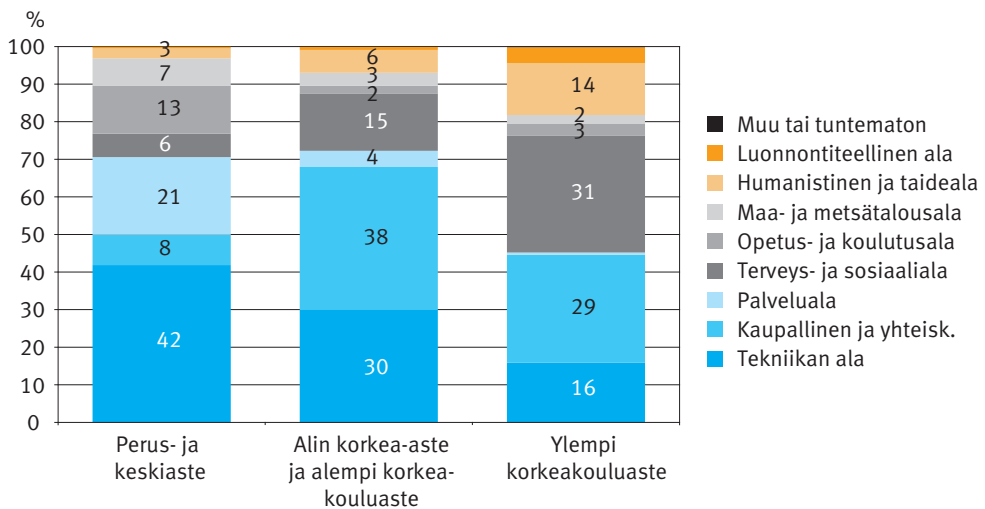
Koulutustaustaa voidaan eritellä myös koulutusalan mukaan. Korkeintaan perustason suorittaneiden osuudet ovat varsin korkeat sekä yrittäjissä että palkansaajissa (taulukko 3.1). Perusasteen koulutus tarkoittaa korkeintaan peruskoulutusoaa, jossa opiskelualaa ei eritellä. Tästä syystä koulutusala koskevat tulokset koskevat vähintään keskiasteen tutkinnon suorittaneita. Yrittäjistä keskiasteen tutkinnon on suorittanut liki puolet, alimman korkea-asteen tai alemman korkeakouluasteen noin joka neljäs ja joka kymmenes ylemmän korkeakoulututkinnon (taulukko 3.1).

Kuviosta 3.3 nähdään koulutusalat yrittäjävakuutettujen osalta koulutustason mukaan. Keskiasteella tekniikan ala on selvästi yleisin (42 %), josta puolta pie-

nempi on palveluala (21 %) ja kolmantena koulutusala (13 %). Alimmalla korkea-asteella ja alemmalla korkeakouluasteella yleisin on kaupallinen ja yhteiskunnallinen ala (38 %), jota seuraavat tekniikan ala (30 %) ja terveys- ja sosiaalia (15 %). Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden aloista erottuvat neljä suurinta: terveys- ja sosiaalia (31 %), kaupallinen ja yhteiskunnallinen ala (29 %), tekniikan ala (16 %) sekä humanistinen ja taideala (14 %).

Kuvio 3.3.

*Yrittäjien koulutustaso koulutusalan mukaan vuonna 2010, prosenttia.**

*YEL-vakuutus voimassa vuonna 2010.

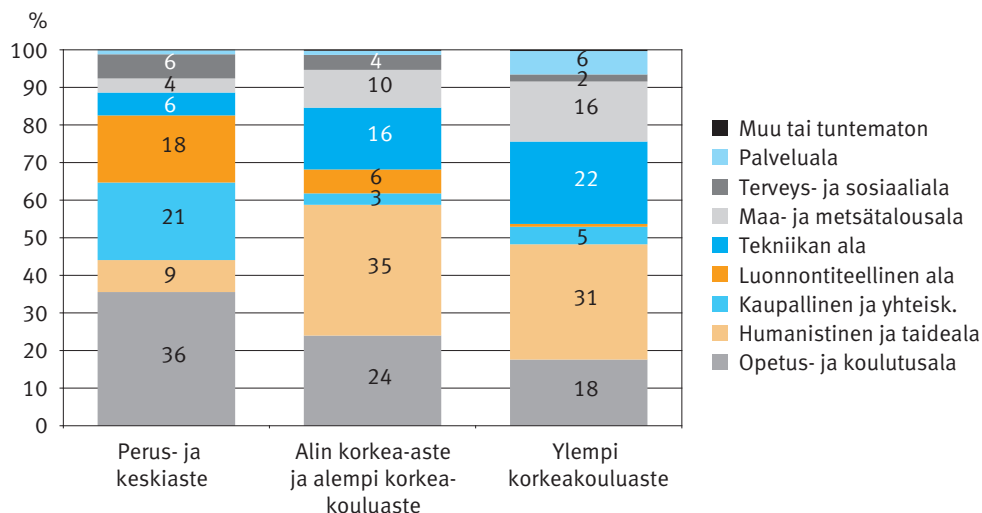
Vuonna 2010 yrittäjäjuran aloitti noin 12 300 henkilöä, iältään keskimäärin 37 vuotta (mediaani 36 vuotta). Sukupuolijakaumaltaan aloittavat yrittäjät ovat valtaosin miehiä (58 %). Vain osa aloittavista yrittäjistä jatkaa yrittäjätöimintää pidempään: vuonna 2010 yrittäjäjuran aloittaneista noin 73 prosenttia jatkoi yritystöimintää (oli voimassa oleva vakuutus) vuonna 2013. Koulutuksen mukaan tarkasteltuna korkeintaan keskiasteen koulutustaso on edelleen hyvin tavallinen. Kolme yleisintä koulutusala ovat tekniikka (21 %), koulutus (12 %) ja palvelut (10 %). Korkeintaan keskiasteen koulutuksen suorittaneita on 60 prosenttia. Sen sijaan korkeakoulututkinnon suorittaneita on enemmän kuin yrittäjissä kaikkiaan.

Tarkasteltaessa kuviota 3.4 koulutustason mukaan nähdään eroja koulutusalojen yleisyydessä. Korkeintaan keskiasteen tutkinnon suorittaneiden kolme yleisintä alaa ovat (tavallisia koulutustaustoja): opetus- ja koulutusala 36

prosenttia (nuoriso- tai vapaa-ajanohjaaja), kaupallinen ja yhteiskunnallinen ala 21 prosenttia (merkonomi tai yo-merkonomi) ja luonnontieteen ala 18 prosenttia (datanomi). Alimman tai alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden kolme yleisintä alaa ovat (tavallisia tutkintoja): humanistinen ja taideala 35 prosenttia (medianomi, toimittaja), opetus- ja koulutusala 24 prosenttia (yhteisöpedagogi) ja tekniikan ala 16 prosenttia (insinööri, rakennusmestari). Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden kolme yleisintä alaa ovat (tavallisia koulutustaus-toja): humanistinen ja taideala 31 prosenttia (useita eri tutkintoja), tekniikan ala 22 prosenttia (diplomi-insinööri) ja opetus- ja koulutusala 18 prosenttia (opettaja).

Kuvio 3.4.

Yrittäjäuran vuonna 2010 aloittaneiden koulutustaso ja -ala, prosenttia.

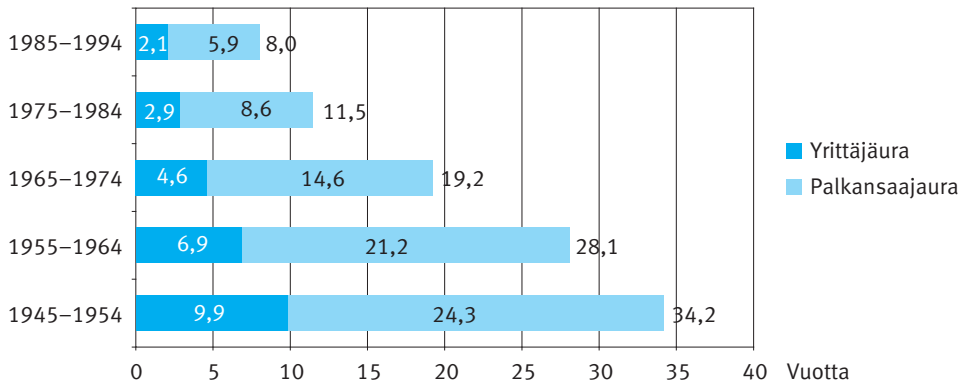
3.4 Yrittäjien työurat

Yrittäjien ja palkansaajien työuran mittaamisessa on ero. Yrittäjäura on voinut YEL:n mukaan alkaa aikaisintaan 1.1.1970 eli selvästi myöhemmin kuin palkansaajaura (1.1.1962). Tämän tarkastelun pääteipiste on työurien osalta vuoden 2014 loppu, joka mahdollistaa tietyille kohorteille yli 40 vuoden yrittäjäuran. YEL-vakuutetut ovat erilainen väestöryhmä verrattaessa palkansaajiin. Henkilön eläketurvan kannalta on useimmiten oleellisempaa, miten paljon yrittäjäuran lisäksi on palkansaajana vakuutettua aikaa. Edellä todettiin, että yrittäjätoiminta tyypillisesti aloitetaan yli 30-vuotiaana, jolloin palkansaajauraa voi olla karttunut useita vuosia.

Kuviosta 3.5 nähdään vuosina 1945–1994 syntyneiden kohorttien kokonais-työurat vuoden 2014 lopussa. Silmiinpistävää on se, että YEL-vakuutetun ajan osuus työurasta on varsin vakio: 25–30 prosenttia työurasta. Vuosina 1947–1951 syntyneet ovat voineet tehdä täyden yrittäjäuran työeläkkeen karttumisen mielessä. Vanhimmassa ikäryhmässä työurat ovat mediaanilla mitattuna 34,2 vuotta, josta yrittäjänä vakuutettua aikaa on 13 vuotta.

Kuvio 3.5.

YEL-vakuutettujen työura 31.12.2014 mennessä syntymävuoden mukaan. Mediaanikesto, vuotta.

Seuraavaksi tarkastellaan tiiviin³ yrittäjäuran tehneitä henkilöitä. Pitkän yrittäjäuran tehneiden (YEL-vakuutettua aikaa vähintään 80 % työurasta) ryhmä on käytännössä syntynyt 1940–50-luvuilla. Vuosina 1945–1950 syntyneistä tiiviin yrittäjäuran tehneitä on 10–12 prosenttia eli noin 1 500–1 700 henkilöä ikäluokkaa kohden. Heidän työuransa on kestänyt mediaanilla mitattuna 31–32 vuotta. Tämä viittaisi siihen, että tiiviin yrittäjäuran tehneiden yrittäjien työurat jäisivät lyhyemmiksi kuin muiden yrittäjien tai palkansaajien.

Taulukko 3.2 täsmentää työuratarkastelua tiiviin yrittäjäuran tehneiden osalta. Taulukosta nähdään vuonna 2014 varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden työuran pituuden jakauma sekä kokonaistyöuran että yrittäjäuran osalta. Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden (n=4 530) kokonaistyöura oli mediaanilla mitattuna 38,8 vuotta. Taulukon luvuissa on mielenkiintoista se, että mitä tiiviimpi yrittäjäura, sitä lyhyempi työura. Lähes koko työuran yrittäjänä olleiden (n=130) kokonaistyöura on 37,2 vuotta. Taulukosta nähdään myös, että jopa vanhuuseläkkeelle siir-

3 YEL-vakuutetun ajan osuus koko työurasta on vähintään 60, 80 tai 99 prosenttia.

tyneiden työurien pituus vaihtelee huomattavasti. Jakauman perusteella nähdään myös, että yrittäjätaustaisten henkilöiden työurat voivat olla myös hyvin pitkiä (yli 40 vuotta).

Taulukko 3.2.

*Vuonna 2014 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden YEL-vakuutettujen työura. Mediaanikes-to, vuotta.**

YEL-vakuutettu aika osuutena työurasta, %	P10	P25	Mediaani	P75	P90	Keskiarvo
Kokonaistyöura, vuotta						
1–100	25,7	33,8	38,8	42,1	44,0	36,7
60–100	25,7	34,7	39,5	42,6	44,3	37,1
80–100	23,7	33,5	39,0	42,3	44,2	36,3
99–100	8,6	23,8	37,2	41,7	43,6	31,4
Yrittäjäura, vuotta						
1–100	4,8	11,2	19,9	28,1	34,5	19,9
60–100	19,2	25,0	29,2	33,9	38,5	28,9
80–100	20,3	29,6	34,5	38,0	41,1	32,5
99–100	8,6	23,8	36,8	41,4	43,6	31,3

*Ensimmäistä kertaa siirtyneet. Koskee varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneitä.

Liitetaulukossa 3.1 on tarkempi tieto yrittäjyydestä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden työurasta kaikkiaan sukupuolen ja koulutustason mukaan. Lukujen perusteella myös yrittäjissä naisten työurat jäävät lyhyemmiksi kuin miesten.

Kaikki yrittäjätaustaiset henkilöt eivät siirry eläkkeelle yrittäjyydestä. Runsaat 4 000 henkilöä siirtyi vanhuuseläkkeelle palkansaajana vuonna 2014. Yrittäjätaustaisten palkansaajien työurat jäävät runsaat kaksi vuotta lyhyemmiksi kuin yrittäjyydestä eläkkeelle siirtyneillä. Liitetaulukossa 3.2 on tarkempi tieto heidän työurasta koulutustason ja sukupuolen mukaan.

3.5 Yrittäjien eläketurva

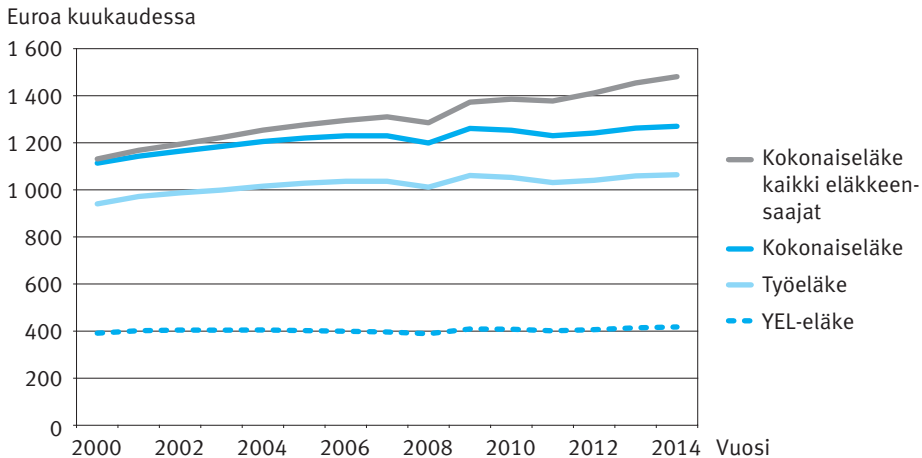
Yrittäjien eläketurvan tasoa tarkastellaan omaan työuraan perustuvien eläkkeiden näkökulmasta, eli mukaan otetaan kaikkien työeläkelakien mukainen eläke. Työuria tarkasteltaessa nähtiin, että yrittäjillä on tyypillisesti palkansaajauraa osana työuraansa. Aluksi tarkastellaan kaikkia yrittäjäeläkettä saavien lakisääteisten eläkkeiden keskimäärää ja sen jälkeen tehdään erillinen tarkastelu yrittäjyydestä eläkkeelle siirtyneiden eläketasosta.

Kuviosta 3.6 nähdään lakisäateisen eläketurvan kehitys 15 viime vuoden aikana. Vuodesta 2000 eläketurvan taso on hintataso huomioon ottaen kohonnut noin 14 prosenttia. Vuonna 2014 yrittäjätaustaisten henkilöiden omaan työuraan perustuva kokonaiseläke oli noin 1 270 euroa⁴. Kuviosta nähdään lisäksi, että YEL-eläkkeen osuus eläketurvan kokonaisuudessa on noin kolmannes.

Palkansaajana kartutetulla työeläkkeellä on keskeinen merkitys yrittäjän kokonaiseläkkeessä. Keskimääräisen eläkkeen nousu selittyikin palkansaajana ansaitun työeläkkeen kasvulla.

Kuvio 3.6.

YEL-eläkettä saavien henkilöiden omaan työuraan perustuvat lakisäateiset eläkkeet keskimäärin, vuoden 2014 hintatasossa.

Vuodesta 2011 lähtien Kelan etuutena on voinut saada myös takuueläkkeen. Takuueläkkeen saajia oli vuonna 2014 noin 101 500, joista yrittäjätaustaa oli noin 1 200 henkilöllä – 1,5 prosentilla. Takuueläkettä saavat yrittäjätaustaiset henkilöt ovat useimmiten (70 %) naisia.

Työeläke eläkelain mukaan

Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan eri eläkelakien mukaisia eläkkeitä. Tarkastelun perusteella voidaan arvioida YEL:n mukaan maksettujen eläkkeiden suhdetta muiden lakien mukaisiin eläkkeisiin.

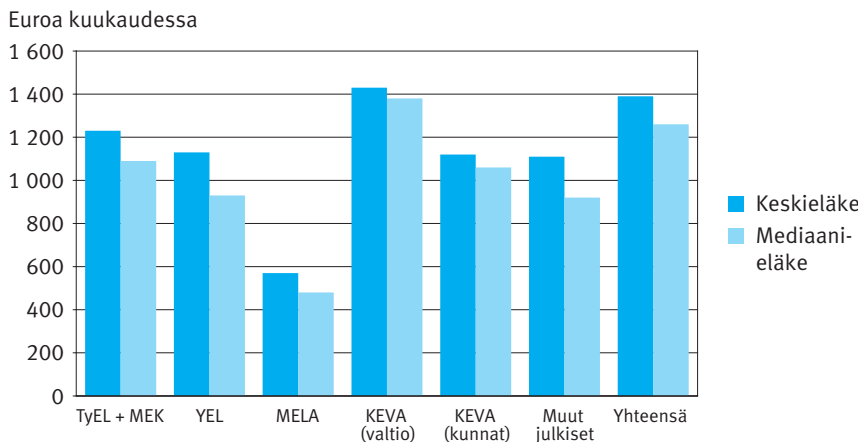
⁴ Yrittäjätaustaisten henkilöiden kokonaiseläke, jossa on mukana myös perhe-eläke, oli noin 1 400 euroa. Vastaava eläke kaikilla eläkkeensaajilla oli 1 550 euroa.

Työeläketurvan keskimääräinen taso oli vuoden 2014 lopussa vajaat 1 400 euroa kuukaudessa. Julkisella sektorilla, erityisesti valtiolla (KEVA (valtio)) maksetaan korkeimmat eläkkeet (kuvio 3.7). Yrittäjien eläkkeet (YEL ja YEL) jäävät matalammiksi kuin yksityisen sektorin palkansaajalakien (TyEL + MEL) mukaiset eläkkeet. Maksavan eläkelaitoksen sektori tarkoittaa käytännössä sitä eläkeläisiä, jonka piiristä henkilö on jäänyt eläkkeelle.

Kun tarkastellaan eläkeläin mukaista eläkettä, nähdään tarkemmin, kuinka suuressa roolissa kyseisen eläkeläin mukainen työnteko on ollut osana henkilön työuraa. Vuoden 2014 lopussa työeläkkeet olivat palkansaajien eläkelakien osalta keskimäärin 1 230 euroa (mediaani 1 090), kun YEL:n mukaan maksettavat eläkkeet olivat 1 130 euroa (mediaani 930) (vrt. YEL-eläke kuviossa 3.6). MYEL:n mukaan maksettavat eläkkeet olivat keskimäärin 570 euroa (mediaani 480) eli selvästi pienempiä. Liitetaulukossa 3.3 on tarkempi tieto eläkkeensaajien lukumäärästä.

Kuvio 3.7.

*Omaan työuraan perustuva eläke eläkkeen maksavan laitoksen mukaan vuonna 2014, euroa kuukaudessa.**

*Lähde: ETK 2015.

Rekisteröity lisäeläketurva

Lisäeläketurvalla on varsin vähäinen merkitys lakisääteisen työeläketurvan kokonaisuudessa, vaikka sen merkitys henkilölle voikin olla huomattava. Yksityisten alojen rekisteröidyt lisäeläkejärjestelmät suljettiin vuoden 2000 lopussa niin, et-

tei uusia lisäeläkevakuutuksia voinut ottaa enää vuodesta 2001 alkaen eikä olemassa oleviin vakuutuksiin voinut sisällyttää uusia henkilöitä. Aikaisemmin tehtyjen vakuutus sopimusten perusteella TEL-lisäeläketurvaa voi kartuttaa vuoden 2016 loppuun asti. Yrittäjäeläkelakien mukaiset lisäeläkkeet lakkautettiin vuoden 2007 alussa siten, että viimeiset YEL-lisäeläkevakuutukset päättyivät vuoden 2010 lopussa. MYEL-lisäeläkejärjestelmä lakkasi käytännössä vuonna 2007.

Vuoden 2014 lopussa YEL-lisäeläkkeitä maksettiin 1 520 henkilölle (vajaa prosentti YEL-eläkkeensaajista) keskieläkkeen ollessa 377 euroa. Perhe-eläkkeinä lisäeläkkeitä maksettiin 658 henkilölle etuuden ollessa keskimäärin 93 euroa. YEL-lisäturvan merkitys on jonkin verran erilainen yrittäjille kuin palkansaajille. TEL-lisäeläketurvan mukaisia etuuksia maksettiin 94 400 henkilölle (noin 11 prosenttia TyEL-eläkkeensaajista), etuuden tason ollessa 154 euroa, eli alle puolet YEL:iin verrattuna. Sen sijaan perhe-eläkkeessä TEL-lisäeläkkeet ovat noin kaksinkertaiset YEL:iin verrattaessa – 204 euroa. Eläketurvakeskuksen ennusteiden mukaan YEL-lisäeläkkeitä maksetaan vielä vuosia, mutta lukumäärät laskevat selvästi.

Tulojen muutos eläkkeelle siirryttäessä

Yksi tapa arvioida työeläkejärjestelmän toimintaa on mitata tulotason säilymistä siirryttäessä työstä eläkkeelle. Tulotason muutosta mitataan käytännössä tulosuhteella tai korvaussuhteella. Tunnusluvut voidaan laskea monin eri periaattein ja eri tulojen perusteella. Tässä tarkastelussa suhteutetaan henkilön lakisääteinen eläke sitä edeltäviin ansioihin, jolloin tarkoitetaan omaeläkesuhdetta. Tällainen mittari ei ole erityisen herkkä vuosittaiselle vaihtelulle, joten nämä luvut kuvannevat hyvin nykytilannetta yrittäjätaustaisessa väestössä.

Taulukossa 3.3 on esitetty omaeläkesuhteen⁵ jakauman tunnuslukuja vuonna 2013 eläkkeelle siirtyneiden osalta⁶. Esitetyt luvut kuvaavat työstä eläkkeelle siirtyneitä. Eläkettä edeltävät tulot koostuvat palkasta ja YEL-työtulosta eivätkä esimerkiksi työttömyyskorvauksesta tai varhaiseläkkeistä. Taulukon mukaan tulosuhteen mediaani on 41 prosenttia. Tulosuhteen vaihtelu on suurta: matalimmat (P10) suhteet ovat alle 13 prosenttia ja korkeimmat (P90) yli 200 prosenttia.

5 Vuonna 2013 eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhde lasketaan jakamalla vuoden 2014 omaeläke vuosien 2011–2013 keskiansioilla. Ansiot koostuvat todellisesta YEL-työtulosta ja palkansaajapalkasta. Kaikki rahamäärät ovat vuoden 2014 hintatasossa.

6 Työstä eläkkeelle siirtyneistä yrittäjätaustaisista henkilöistä 83 prosenttia oli aktiiviyrittäjiä ennen eläkkeelle siirtymistä, eli heillä oli voimassa oleva YEL-vakuutus.

Taulukko 3.3.

Vuonna 2013 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen jakauman tunnuslukuja eräissä ryhmissä, prosenttia (omaan työuraan perustuva työeläke suhteessa YEL-työtulon ja palkan summaan).

	P10	P25	Mediaani	P75	P90	Keskiarvo	Henkilöitä
Kaikki	23	31	41	60	91	62	5 150
Sukupuoli*							
Mies	25	32	42	64	98	63	3 240
Nainen	21	28	37	55	77	61	1 910
Eläkelaji eläkkeellä*							
Vanhuuseläke	26	32	42	63	95	63	3 470
Varhennettu vanhuuseläke	23	29	41	61	92	64	850
Täysi työkyvyttömyyseläke	24	30	39	55	81	69	770
Osatyökyvyttömyyseläke	13	15	20	26	37	25	230
Ikä*							
16–54	16	25	34	48	67	46	440
55–59	17	24	33	51	82	72	460
60–64	25	31	42	62	94	63	3 950
65–	29	36	46	66	91	64	280
YEL-työtulo + palkka*							
1. tuloneljännes	30	45	69	101	166	123	1 330
2. tuloneljännes	25	33	44	59	77	50	1 330
3. tuloneljännes	23	30	37	47	62	41	1 330
4. tuloneljännes	20	26	32	39	51	34	1 330

*Osa-aikaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana.

Tulosuhde eroaa eläkelajin mukaan. Täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden tulosuhde on mediaanin mukaan 39 prosenttia. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden korkea luku näkyy myös nuorempien ikäluokkien luvuissa (alle 55-vuotiaat). Vanhuuseläkkeelle siirtyminen on yleisintä, tulosuhteen ollessa 42 prosenttia. Taulukosta nähdään lisäksi, että tulomuutokset voivat olla tuntuvia. Erityisesti vanhimmassa (65–) ikäryhmässä kiinnittää huomiota pienimpien (P10) tulosuhteiden taso: 29 prosenttia. Tulojen kasvaessa tulosuhde laskee.

Tulokset muuttuvat sen mukaan, mitä tuloja verrataan. Taulukon 3.3 luvut kuvaavat henkilön omaa työuraan perustuvaa eläkettä. Tarkastelua voidaan laajentaa ottamalla huomioon myös muita tuloja. Liitetaulukoissa 3.4 ja 3.5 on tarkasteltu tulosuhdetta eri tulokäsittein. Tuloksista mainittakoon, että henkilön todellisia tuloja kattavammin kuvaava kokonaiseläkkeen ja kokonaistulon (YEL-työtulo + palkka palkansaajana) suhde nousee mediaanilla mitattuna 45 prosenttiin.

On kuitenkin syytä huomauttaa, että tässä esitetyt tulosuhteet eivät kuvaa henkilön todellista tulojen tai toimeentulon muutosta eläkkeelle siirryttäessä, koska suhdeluvussa ei ole mukana muita tuloja, kuten pääomatuloa.

YEL-eläkkeelle siirtyneet

Taulukossa 3.4 on vuosina 1990–2014 YEL-työeläkkeelle siirtyneet henkilöt eläkelajin mukaan. Pitkään jatkunut eläkkeelle siirtyneiden lukumäärän kasvu on viime vuosina taittunut. Työeläkkeelle siirtyneiden lukumääristä nähdään varhaiseläkejärjestelmien roolin vähentyminen.

Pitkän aikavälin tarkastelusta nähdään työkyvyttömyyseläkkeiden muutos. Yksilöllisen varhaiseläkkeen rooli oli 1990-luvulla merkittävä. Vastaavasti täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osuus on puolittunut. Vuonna 2014 noin 1 200 yrittäjää jäi täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle. Samaan aikaan osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osuus on kasvanut. Samana vuonna osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä oli vajaat 300. Yrittäjissä näkyy myös poistuvien eläkelajien (osa-aikaeläke ja työttömyyseläke) merkitys. Ennen 2000-luvun vaihdetta työttömyyseläkkeelle siirtyi noin 250 yrittäjää vuosittain. Osa-aikaeläkkeen⁷ suosio oli suurimmillaan vuonna 2010.

Vanhuuseläkkeen osuus on koko tarkastelujakson kasvanut. Nykyään ensimmäistä kertaa eläkkeelle siirtyvistä yrittäjistä 70 prosenttia siirtyy vanhuuseläkkeelle. Jos osa-aikaeläkkeet jätetään vertailun ulkopuolelle, nousee vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuus 80 prosenttiin.

Taulukko 3.4.

*YEL-työeläkkeelle siirtyneet eläkelajin mukaan vuosina 1990–2014, prosenttia.**

Eläkelaji	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Täysi työkyvyttömyyseläke	40	40	32	30	21	19
Osatyökyvyttömyyseläke	1	2	2	2	3	4
Yksilöllinen varhaiseläke	22	15	6	-	-	-
Työttömyyseläke	4	6	5	4	1	-
Varhennettu vanhuuseläke	8	10	13	5	6	2
Vanhuuseläke	25	21	22	47	55	70
Osa-aikaeläke	0	6	20	12	14	5
<i>Yhteensä</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>Yhteensä (henkilöitä)</i>	<i>3 840</i>	<i>3 990</i>	<i>4 640</i>	<i>5 570</i>	<i>7 110</i>	<i>6 500</i>

*Ensimmäistä kertaa eläkkeelle siirtyneet. Perhe-eläkkeet on rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

7 Uusia osa-aikaeläkkeitä ei myönnetä enää vuoden 2016 jälkeen.

YEL-eläkkeelle siirtyvät ovat useammin miehiä – miesten osuus kaikista siirtyneistä on yli 60 prosenttia. Eläkelajin mukaan tarkasteltuna sukupuolten välillä on eroja. Osa-aikaeläkkeelle siirtyy suhteellisesti enemmän miehiä (yli 70 %). Vähemmän yleisissä eläkelajeissa, kuten yksilöllisessä varhaiseläkkeessä, työttömyyseläkkeessä ja osatyökyvyttömyyseläkkeessä, naisia on yhtä paljon kuin miehiä.

Taulukosta 3.5 nähdään vuonna 2014 yrittäjyydestä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden yrittäjien työeläkkeen jakauma yrittäjätaustan mukaan. YEL-vakuutettu aika vastaa taulukoissa 3.2 esitettyjä osuuksia. YEL:n mukainen työeläke oli keskimäärin 710 euroa. YEL-eläke on harvoin yrittäjän ainoa eläke. Eläketurva muodostuu käytännössä palkansaajana ja yrittäjänä ansaitusta työeläkkeestä. Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaan työuraan perustuva työeläke oli 1 550 euroa ja mediaanilla mitattuna noin 1 300 euroa

Taulukosta nähdään myös, että mitä enemmän yrittäjäaikaa on osuutena kokonaistyöurasta, sitä pienempi on yksityisen sektorin työeläke. Tiiviin yrittäjäuran tehneillä yrittäjäajan kestolla ei ole juurikaan vaikutusta YEL-eläkkeen määrään. Liitetaulukossa 3.1 on tarkempi tieto työeläkkeestä sukupuolen ja koulutustason mukaan.

Taulukko 3.5.

*Vanhuuseläkkeelle vuonna 2014 siirtyneiden työeläketurva, euroa kuukaudessa.**

YEL-vakuutettu aika osuutena työurasta, %	P10	P25	Mediaani	P75	P90	Keskiarvo
YEL-eläke, €/kk						
1–100	140	290	570	930	1 380	710
60–100	310	490	760	1 110	1 630	910
80–100	330	520	770	1 110	1 620	910
99–100	200	410	740	1 130	1 390	880
Yksityisen sektorin työeläke, €/kk						
1–100	260	620	1 080	1 640	2 410	1 270
60–100	410	660	1 020	1 430	1 980	1 160
80–100	370	580	880	1 250	1 800	1 010
99–100	170	390	770	1 180	1 390	900
Yksityisen ja julkisen sektorin työeläke, €/kk						
1–100	430	750	1 300	1 780	3 150	1 550
60–100	390	650	890	1 620	2 970	1 370
80–100	230	650	750	900	1 900	970
99–100	390	520	730	2 340	3 870	1 430

*Koskee varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneitä.

Jos verrataan yrittäjiä muihin, kaikkien vuonna 2014 varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden omaan työuraan perustuva työeläke oli keskimäärin 1 800 euroa. Miesten eläke oli 2 070 euroa ja naisten 1 520 euroa. Kun eläkkeisiin lasketaan mukaan työeläkkeiden lisäksi Kelan eläkkeet, nousee eläketurvan taso hieman. Omaan työuraan perustuva kokonaiseläke oli keskimäärin 1 850 euroa. Miesten eläke oli 2 120 euroa ja naisten 1 580 euroa.

Näiden lukujen perusteella voidaan päätellä, että yrittäjyydestä vanhuuseläkkeelle siirtyvien lakisääteinen eläketurva jää jälkeen muista. Omaan työuraan perustuvat työeläkkeet ovat noin 250 euroa pienemmät kuin eläkkeelle siirtyneillä kaikkiaan. Kuvion 3.6 yhteydessä todettiin, että eläkkeellä jo olevien yrittäjien omaan työuraan perustuvan työeläkkeen ero muihin eläkkeensaajiin on noin 200 euroa.

Kaikki yrittäjätaustaiset henkilöt eivät siirry eläkkeelle yrittäjyydestä. Vuonna 2014 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden yrittäjätaustaisten palkansaajien YEL-eläke oli 230 euroa, eli selvästi pienempi kuin yrittäjyydestä siirtyneillä (vrt. 710 euroa). Myös työeläketurvan tasossa he jäävät jälkeen yrittäjyydestä eläkkeelle siirtyneisiin. Ero on vajaat 200 euroa. Liitetaulukossa 3.6 on tarkempi tieto yrittäjätaustaisten palkansaajien eläketurvasta (ml. Kelan eläkkeet) koulutustason ja sukupuolen mukaan.

Eläkkeellesiirtymisikä

Taulukosta 3.6 nähdään eläkkeellesiirtymisikä tarkastelujaksolla. Sen mukaan työkyvyttömyyseläkkeille siirtyminen on tarkastelujaksolla myöhentynyt. Muissa eläkelajeissa on nähtävissä ikärajoihin liittyviä muutoksia. Eläkkeellesiirtymisiässä ei ole viime vuosina tapahtunut keskiarvolla mitattuna merkittäviä muutoksia. Varhennetulle vanhuuseläkkeelle on siirrytty keskimäärin hieman yli 62 vuoden iässä. Varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtymisessä on vuoden 2005 uudistuksen jälkeen siirrytty jonkin verran vanhempana kuin palkansaajaväestössä. Yrittäjien joukossa vanhuuseläkkeelle siirytään hieman yli 64 vuoden iässä, kun palkansaajaväestössä luku on vajaan vuoden alempi.

Taulukko 3.6.

*YEL-työeläkkeelle siirtyneiden ikä keskimäärin eläkelajin mukaan vuosina 1990–2014, vuotta.**

Eläkelaji	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Täysi työkyvyttömyyseläke	52,9	51,4	53,2	54,0	54,4	54,4
Osatyökyvyttömyyseläke	46,4	48,4	51,4	51,4	52,8	55,6
Yksilöllinen varhaiseläke	58,9	59,2	60,5	.	.	.
Työttömyyseläke	61,6	60,4	60,9	60,5	61,1	.
Varhennettu vanhuuseläke	62,2	61,9	61,6	61,7	62,2	62,5
Vanhuuseläke	65,2	65,3	65,2	64,3	64,1	64,2
Osa-aikaeläke	61,7	59,7	58,2	58,9	59,5	61,4

*Ensimmäistä kertaa eläkkeelle siirtyneet.

Työ eläkkeen rinnalla

Mahdollisuus kartuttaa eläkettä työstä eläkkeen rinnalla laajeni vuonna 2005. Siihen asti työkyvyttömyyseläkkeiden rinnalla oli tietyin edellytyksin⁸ mahdollista tehdä myös työtä. Osa-aikaeläkkeellä yhdistetään työ ja eläke. Vuonna 2005 tuli mahdolliseksi kartuttaa eläkettä vanhuuseläkkeen rinnalla. Työskentely eläkkeen rinnalla on lisääntynyt kaikkien eläkelajien osalta. Toisaalta vanhuuseläkkeelle jäänyt yrittäjä voi jatkaa yrittäjätoimintaa myös ilman työeläkevakuutusta. Valintamahdollisuudesta huolimatta yrittäjien työskentely vanhuuseläkkeen rinnalla on yleistynyt.

Yrittäjiä koskevat tulokset ovat pääpiirteittäin samat kuin tilastoissa eläkkeensaajilla kaikkiaan. Taulukosta 3.7 nähdään, että eläkkeen rinnalla työskentelyn yleisyys on enemmän kuin kolminkertaistunut vuodesta 2005 alkaen. Vanhuuseläkkeen, täyden työkyvyttömyyseläkkeen ja kuntoutustuen lukumäärät ovat kasvaneet 2,5–3-kertaisiksi.

Taulukon mukaan vuonna 2014 vanhuuseläkkeen rinnalla työskentelevien osuus oli 55 prosenttia, kun työkyvyttömyyseläkkeiden yhteenlaskettu osuus oli 36 prosenttia. Sekä lukumäärissä että suhteellisissa osuuksissa erottuu osatyökyvyttömyyseläke. Sen osuus oli 13 prosenttia vuonna 2014.

⁸ Täysi työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke myönnetään joko määräaikaisena tai toistaiseksi. Määräajaksi myönnetty työkyvyttömyyseläke on nimeltään kuntoutustuki. Työkyvyttömyyseläkkeiden rinnalla työskentelyyn liittyy rajoitteita sen mukaan, kuinka paljon voi ansaita. Yrittäjän työtuloa saa olla täyden takuueläkkeen verran (noin 746,57 euroa kuukaudessa vuonna 2015) ilman rajoitteita. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen tapauksessa yrittäjän työtulo saa olla kuitenkin korkeintaan 40 prosenttia vakiintuneesta tulotasosta, jos tämä on suurempi kuin mainittu euromäärä. Osatyökyvyttömyyseläkkeen tapauksessa yrittäjän työtulo saa olla vastaavasti 60 prosenttia vakiintuneesta tulotasosta. Vakiintunut tulotaso tarkoittaa käytännössä tulevan ajan ansiota.

Sukupuolen mukaan tarkasteltuna yrittäjissä ei ole eroja eläkelajin mukaan tarkasteltuna (ei esitetty taulukossa). Taulukosta nähdään omana tietona osa-aika-eläkeläisten lukumäärä. Osa-aika-eläkkeen suosio on laskenut selvästi.

Taulukko 3.7.

Eläkkeen rinnalla työtä jatkavat YEL-vakuutetut vuosina 2005, 2010 ja 2014, henkilöitä ja prosenttia.

Eläkelaji	2005	2010	2014	2005	2010	2014
	Henkilöitä			%		
Täysi työkyvyttömyyseläke	576	1 187	1 470	18	20	17
Kuntoutustuki	149	249	516	5	3	6
Osatyökyvyttömyyseläke	200	485	1 036	6	7	13
Osakuntoutustuki	47	69	176	1	1	2
Vanhuseläke	1 643	3 765	4 515	50	64	55
Varhennettu vanhuseläke	36	156	361	1	2	4
Luopumistuki	3	44	154	0	1	2
Osa-aika-eläke	605	104	48	19	2	1
Kaikki	2 654	5 955	8 228	100	100	100

Yrittäjät eroavat palkansaajista eläkkeen rinnalla työskentelyssä. Yrittäjien osuus on tarkastelujaksolla ollut matalampi kuin palkansaajaväestössä johtuen oletettavasti siitä, ettei työtä eläkkeen rinnalla ole välttämätöntä vakuuttaa. Trendeissä on kuitenkin eroja, yrittäjillä osuus on nousussa, kun palkansaajaväestössä osuus on laskenut. 63–68-vuotiaista YEL:n mukaisella vanhuseläkkeellä olleista noin 13 prosenttia työskenteli eläkkeen rinnalla vuonna 2014.

Työkyvyttömyyteen päättävä yrittäjyys

Työkyvyttömyyseläkealkavuudessa trendi on pitkään ollut laskeva. Työkyvyttömyyseläkkeiden määrän laskun ohella myös työkyvyttömyyden syissä on tapahtunut muutos. Seuraavaksi tarkastellaan vuosina 1990, 2000 ja 2014 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä päädiagnoosin mukaan ja verrataan yrittäjiä palkansaajiin (taulukko 3.8). Palkansaajien yleisimmät (yli 60 % kaikista) työkyvyttömyyden syyt liittyvät mielenterveyteen ja tuki- ja liikuntaelinsairauksiin. Myös yrittäjillä samat sairauspääryhmät ovat yleisiä. Yleisin syy on tuki- ja liikuntaelinsairaudet, ja toiseksi yleisimpiä ovat mielenterveyteen liittyvät syyt. Verenkiertoelimiin liittyvät sairaudet ovat selvästi yleisempiä yrittäjillä kuin palkansaajilla, kuten myös kasvaimet, ihon sairaudet ja vammat sekä myrkytykset.

Taulukko 3.8.

*Työkyvyttömyyseläkkeelle vuosina 1990, 2000 ja 2014 siirtyneet päädiagnoosin mukaan, prosenttia.**

Työkyvyttömyyden pääasiallinen syy	YEL 1990 (2 257)	YEL 2000 (1 748)	YEL 2014 (1 256)	Palkansaa- jat 1990 (30 527)	Palkansaa- jat 2000 (19 843)	Palkansaa- jat 2014 (17 070)
Tartunta- ja loistaudit	0,8	0,2	0,4	0,6	0,3	0,2
Kasvaimet	5,0	5,7	9,5	3,5	6,4	7,3
Umpieritys- yms. sairaudet	2,6	1,9	1,4	2,0	2,0	1,6
Mielenterveyden häiriöt	13,6	25,9	22,5	20,4	30,7	28,3
Hermoston sairaudet	4,7	6,4	6,5	3,5	6,7	7,4
Silmän sairaudet	1,2	0,7	1,3	1,0	0,8	0,9
Korvan sairaudet	0,6	0,5	0,4	1,0	0,7	0,5
Verenkiertoelinten sairaudet	19,8	14,2	9,9	15,3	10,4	7,0
Hengityselinten sairaudet	4,1	3,3	1,5	3,9	3,0	1,5
Ruuansulatuselinten sairaudet	1,2	1,1	1,5	0,9	0,9	0,9
Iho- yms. sairaudet	1,0	0,3	0,9	0,8	0,6	0,4
Tuki- ja liikuntaelinten sairaudet	37,6	30,9	34,3	40,3	30,2	35,5
Virts- ja sukupuolielinten sairaudet	0,4	0,1	0,4	0,4	0,4	0,4
Synnyttämättömät epämuodostumat	1,0	0,2	0,2	0,8	0,5	0,3
Vammat ja myrkytykset	5,0	7,3	8,2	4,2	5,5	6,4
Muut	1,6	1,3	1,1	1,3	0,9	1,5
<i>Yhteensä</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

*Täysi työkyvyttömyyseläke, osatyökyvyttömyyseläke, yksilöllinen varhaiseläke.

Liitetaulukossa 3.7 on esitetty väestöryhmien välisten erojen tilastollista testausta. Tulosten mukaan yrittäjien ja palkansaajien työkyvyttömyyserot ovat tilastollisesti merkitseviä.

3.6 Alueelliset erot

Lopuksi tarkastellaan Suomen sisäisiä eroja yrittäjien työllisyydessä, työurissa ja eläkkeissä. Raportin neljännessä artikkelissa on erikseen ammatin- ja liikkeenharjoittajien tuloihin liittyvä alueellinen tarkastelu.

Yrittäjät maakunnissa

Yrittäjien lukumäärä on selvästi korkein Uudellamaalla, jossa on enemmän YEL-vakuutettuja kuin Varsinais-Suomessa, Kanta-Hämeessä, Päijät-Hämeessä ja Kymenlaaksossa yhteensä. Vaikka maamme YEL-vakuutetuista 21 prosenttia toimi vuoden 2014 lopussa Uudellamaalla, heidän osuutensa maakunnan työvoimasta jäi hieman alle koko maan keskiarvon (kuvio 3.8). Yrittäjien työllisyysosuus oli

korkein Kainuussa, Etelä-Savossa, Lapissa ja Etelä-Pohjanmaalla. Myös Satakunnassa, Pohjois-Karjalassa ja Keski-Pohjanmaalla osuus on yli 10 prosenttia. YEL-vakuutettuja on suhteellisesti vähiten Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla.

Yrittäjien työurat maakunnittain

Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden työurissa on varsin paljon vaihtelua (vrt. taulukko 3.2). Myös alueellisia eroja on (kuvio 3.9). Koko maan tasolla kokonaistyöura oli mediaanilla mitattuna 38,8 vuotta. Osassa maata työurat olivat tätä pidempiä. Pisimmät, yli 40 vuoden työurat, ovat Ahvenanmaalla (40,2 vuotta) ja Varsinais-Suomessa (40,1). Lyhimmat urat ovat Lapissa (36,6 vuotta) ja Keski-Pohjanmaalla (37,3 vuotta). Ero lyhimmän ja pisimmän työuran välillä on yli 3,5 vuotta.

Yrittäjäuraa eli yrittäjävakuutettua aikaa työurasta on vanhuuseläkkeelle siirtyneillä vajaat 20 vuotta. Myös tässä on eroja maakuntien välillä. Pisimmät yrittäjäurat ovat Pohjanmaalla (24,5 vuotta) ja Ahvenanmaalla (23,6 vuotta). Lyhimmat yrittäjäurat ovat Uudellamaalla (17,7 vuotta) ja Etelä-Pohjanmaalla (18,2 vuotta).

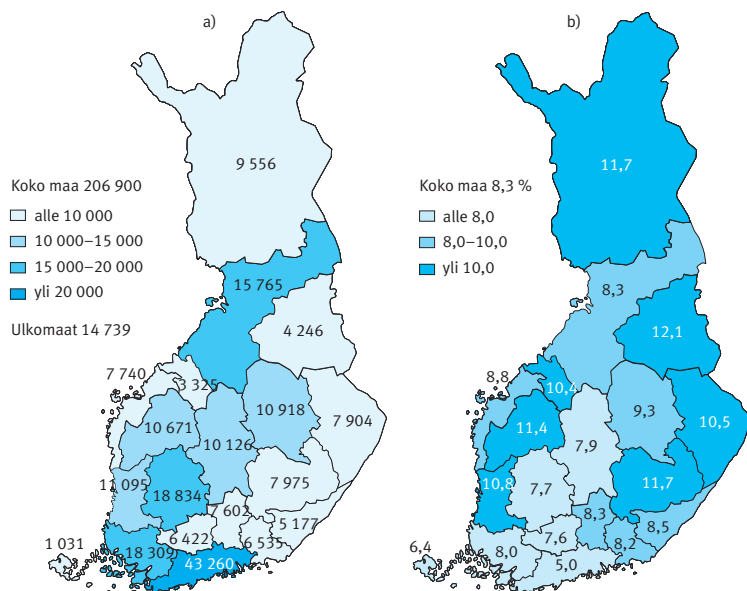
Yrittäjien eläketurva maakunnittain

Yrittäjätaustaisten eläkkeensaajien eläketaso, kun puhutaan lakisääteisistä omaan työuraan perustuvista eläkkeistä, on matalampi kuin palkansaajien. Kuviosta 3.10 nähdään, että vuoden 2014 lopussa eläketurvan taso oli 1 271 euroa. Maakuntakohtaiset erot ovat kohtalaisen pieniä, lukuun ottamatta Uudenmaan (1 541 €) ja Ahvenanmaan (1 328 €) selvästi korkeampaa eläketasoa. Valtaosassa maakuntia eläketaso on 1 100–1 200 euroa. Voidaan arvioida, että maakuntakohtaiset eläkkeet ovat tasoltaan lähempänä toisiaan kuin mitä työurien eroista voisi luulla. Työeläke karttuu työn ja ansioiden perusteella, joten eläkejakauman tasaisuus liittyyneen siihen, että työtulo on suunnilleen samantasoinen eri puolilla maata.

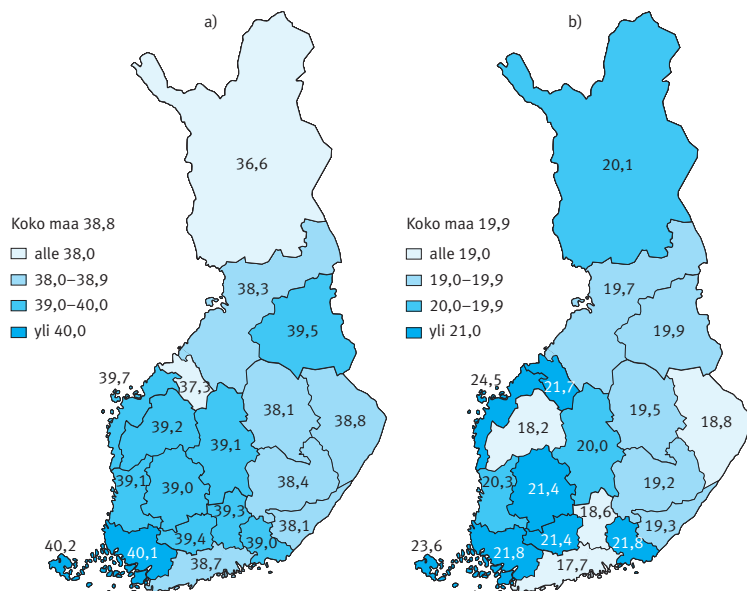
Kuviossa on myös tieto YEL:n mukaan karttuneesta työeläkkeestä (osa-aika-eläke ei ole mukana). Sen mukaan Ahvenanmaalla (535 €) ja Uudellamaalla (484 €) on korkeimmat eläkkeet ja Etelä-Pohjanmaalla matalin (366 €).

Kuvio 3.8.

Yrittäjien a) lukumäärä ja b) osuus työvoimasta vuonna 31.12.2014, henkilöitä ja prosenttia.

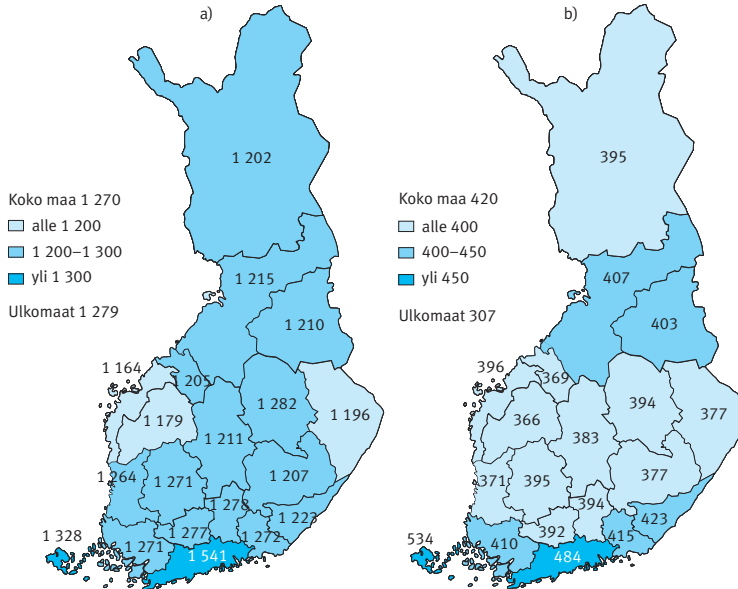
Kuvio 3.9.

Vuonna 2014 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden yrittäjien a) työura kaikkiaan ja b) yrittäjäjäura, vuotta mediaani.

Kuvio 3.10.

Yrittäjän a) omaan työuraan perustuva eläke ja b) YEL-eläke vuonna 2014, euroa kuukaudessa.

3.7 Yhteenveto ja pohdintaa

Tässä artikkelissa tarkasteltiin YEL-vakuutettujen ja YEL-eläkkeensaajien työ- ja eläkeaikaa eri näkökulmista. Tavoitteena oli saada ajantasainen kuva yrittäjätalous- tai henkilöstä ja tarkastella heitä suhteessa palkansaajiin ja eläkkeensaajiin.

YEL-vakuutettujen lukumäärä on lain voimassaoloaikana kasvanut siten, että vuoden 2014 lopussa yrittäjiä oli noin 206 900. Viimeaikaisista lakimuutoksista on syytä mainita vuonna 2011 voimaan tullut yrittäjämääritelmän muutos, jonka tuloksena YEL-vakuutettujen piiri laajeni lähes 15 000 henkilöllä.

Yrittäjäura alkaa vanhempana kuin palkansaajaura. Myös eläkkeelle siirtymisessä on eroa. Yrittäjäura jatkuu pidempään kuin palkansaajan työura. Ikä- ja kaumaltaan yrittäjät ovat vanhempia kuin palkansaajat. Yrittäjien keski-ikä on 46 vuotta, mikä on viisi vuotta korkeampi kuin palkansaajaväestön. Yrittäjät ovat useimmiten miehiä, miesten osuus yrittäjistä on vuosien ajan ollut kaksi kolmannesta. Yrittäjien koulutustaso on matalampi kuin palkansaajien. Kaksi kolmesta yrittäjästä oli suorittanut korkeintaan perus- tai keskiasteen koulutustason. Ylem-

män korkeakoulututkinnon suorittaneita on 10 prosenttia. Naisyrittäjien koulutus-taso on korkeampi kuin miesten, kuten palkansaajaväestössäkin.

Työurat

Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden yrittäjätaustaisten työurat ovat vajaat 39 vuotta, mikä on noin vuoden verran vähemmän kuin aikaisemmissa tutkimuksissa on ha-vaittu (vrt. Järnefelt 2014, 47). Vuonna 2014 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden ko-konaistyöura (palkansaajaura ja yrittäjäura yhteensä) oli mediaanilla mitattuna 38,8 vuotta. Ainoastaan yrittäjäuraa tehneiden työurat olivat vain 36,8 vuotta. Tä-mä viittaa siihen, että puhtaiden yrittäjien työurat jäisivät lyhyemmiksi kuin mui-den yrittäjien tai palkansaajien.

Eläketurvan taso

Yrittäjien eläkkeissä ilmenee sama trendi kuin eläkkeensaajilla yleensäkin. Tietyt varhaiseläkkeet ovat poistumassa. Työkyvyttömyyseläkkeitä ja osa-aikaeläkkeitä alkaa vähemmän kuin muutamia vuosia sitten. Vuonna 2014 eläkkeelle siirtyneis-tä 70 prosenttia siirtyi vanhuuseläkkeelle ja työkyvyttömyyseläkkeelle viidennes.

Yrittäjän työeläke määräytyy työajan ohella työtulon perusteella. Matalak-si jääneen työtulon seurauksena työeläke jää usein pieneksi. Yrittäjätaustais-ten henkilöiden YEL-eläke jääkin matalammiksi kuin palkansaajien eläkkeet. Keskimääräinen YEL-eläke oli vuonna 2014 keskimäärin 420 euroa. Yksi seli-tys matalalle tasolle on siinä, että yrittäjävakuutettu aika jää lyhyeksi. Eläketasoja koskevista tuloksista on syytä nostaa esille myös yksi tärkeä yksityiskohta. Pelk-kä YEL-eläke on harvoin henkilön ainoa eläke. Tyypillisesti yrittäjänkin eläketur-vaan lukeutuu palkansaajatyöstä ansaittua eläkettä. Yrittäjän lakisääteinen eläke-turva oli vuonna 2014 keskimäärin 1 270 euroa, mikä on noin 200 euroa pienem-pi kuin eläkkeensaajilla kaikkiaan.

Tässä artikkelissa ei ole yksityiskohtaisesti tutkittu työkyvyttömyysilmiötä, mutta voidaan arvioida, että yrittäjien työkyvyttömyys painottuu erilaisiin syihin kuin palkansaajilla keskimäärin. Yrittäjien työkyvyttömyyden syyt painottuvat tu-ki- ja liikuntaelinsairauksiin sekä muihin fyysisiin sairauksiin. Työkyvyttömyys-eläkkeelle siirtyi vuonna 2014 kaikkiaan 1 400 yrittäjää.

Työeläkejärjestelmän yhtenä tehtävänä on turvata työuran aikaisen toimeen-tulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Työstä eläkkeel-le siirtyneiden omaeläkesuhteet antavat kuvan asetetun tavoitteen onnistumises-

ta ensimmäisten eläkevuosien aikana. Yrittäjien joukossa eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhde on noin 40 prosenttia kaikkiaan, työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden noin 42 prosenttia.

Alueelliset erot

Maakuntakohtaiset tulokset herättävät kysymyksiä elinkeinorakenteesta eri puolilla maata. Vaikka YEL-vakuutettujen lukumäärällä arvioituna Uusimaa (21 prosenttia YEL-vakuutetuista) hallitsee muuta maata, osuus työvoimasta jää viiteen prosenttiin. Yrittäjiä on osuutena työvoimasta eniten Kainuussa (12,1 %) ja Lapissa (11,7 %). Tulokset ovat suuruusluokiltaan samoja kuin viranomais selvityksissä (esim. TEM 2012).

Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden työurissa on eroja. Esimerkiksi Varsinais-Suomessa (40,1 vuotta) työurat ovat selvästi pidemmät kuin Lapissa (36,6 vuotta). Maakuntakohtaisissa tarkasteluissa oma lukunsa on Ahvenanmaa, jossa työurat kaikkiaan sekä yrittäjäurat ovat pidemmät kuin Manner-Suomessa. Toisaalta eläkejärjestelmän tuloeroja tasaava vaikutus tulee esille eläketasoa koskevissa tarkasteluissa, joissa erot kokonaiseläkkeessä ovat Uttamaata lukuun ottamatta varsin pieniä.

LÄHTEET

ETK (2015) Neljännesvuositilasto.

Hyrkkänen, Raili (2003) Uusien yrittäjien työtulon kehitys. Eläketurvakeskuksen monisteita 43/2003, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Hyrkkänen, Raili (2004) Yrittäjät ja joustavan eläkeiän mahdollisuudet. Teoksessa: Tuominen, Eila (toim.) Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jatkamisaikeet. Eläketurvakeskuksen raportteja 37, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Hyrkkänen, Raili (2009) Onko yrittäjien eläkevakuuttaminen kohdallaan? YEL-työtulon tasotarkastelua eri näkökulmista. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2/2009, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Järnefelt, Noora & Kautto, Mikko & Nurminen, Markku & Salonen, Janne (2013) Työurien pituuden kehitys 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2013, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Järnefelt, Noora & Nivalainen, Satu & Salokangas, Sampsa & Uusitalo, Hannu (2014) Sosioekonomiset erot – työurat, eläkkeelle siirtyminen ja eläkejärjestelmä. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2014, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Järnefelt, Satu (2011) Miksi yrittäjien eläkevakuuttaminen ei ole kohdallaan. Tutkimus työtulon tason valintaan vaikuttavista syistä behavioraalisen taloustieteen näkökulmasta. Topsos – Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus. Sosiaalipoliittikan laitos, Turun yliopisto.

Kannisto, Jari (2014) Eläkkeellä ja työssä: tilastoraportti eläkeläisten työnteosta vuosina 2007–2012. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 06/2014, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Kannisto, Jari (2015) Eläkkeellesiirtymisikä Suomen työeläkejärjestelmässä. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 03/2015, Eläketurvakeskus: Tampere.

Kautto, Mikko & Salonen, Janne (2013) Työurat ansaintarekisterin valossa. Teoksessa: Järnefelt, Noora (ym.) (2013) Työurien pituuden kehitys 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2013, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Martikainen, Pekka (2011) Sosioekonomisten ryhmien elinajanodotteet eläkeiän kynnyksellä. Teoksessa: Uusitalo, Hannu (toim.) (2011) Työurat pidemmiksi – selvityksiä työuraryhmälle. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 2011:1: Helsinki.

Myrskylä, Mikko & Leinonen, Taina & Martikainen, Pekka (2013) Life expectancy by labor force status and social class. Recent period and cohort trends and projections for Finland. Finnish Centre for Pensions, Working Papers 02/2013.

Pensola, Tiina & Gould, Raija & Polvinen, Anu (2010a) Ammatit ja työkyvyttömyyseläkkeet. Masennukseen, muihin mielenterveyden häiriöihin sekä tuki- ja liikunta-elinten sairauksiin perustuvat eläkkeet. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:16, Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki.

Pensola, Tiina & Shemeikka, Riikka & Kesseli, Katja & Laihiala, Tuomo & Rinne, Hanna & Notkola, Veijo (2012) Palkansaaja, yrittäjä, työtön. Kuolleisuus Suomessa 2001–2007. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 84/2012: Helsinki.

Polvinen, Anu & Laaksonen, Mikko & Gould, Raija & Lahelma, Eero & Leinonen, Taina & Martikainen, Pekka (2015) Socioeconomic inequalities in cause-specific mortality after disability retirement due to different diseases. *Scandinavian Journal of Public Health*, 2015; 43: 159–168.

Polvinen, Anu & Laaksonen, Mikko & Gould, Raija & Lahelma, Eero & Martikainen, Pekka (2014) The contribution of major diagnostic causes to socioeconomic differences in disability retirement. *Scand J Work Environ Health*. 2014; 40(4): 353–360.

Rantala, Juha & Suoniemi, Ilpo (2010) Työstä eläkkeelle: tulokehitys ja korvaussuhteet. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:3, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Ryynänen, Eliisa & Kujanpää, Johanna & Kaipainen-Perttula, Eija (2015) Yksityisalojen työeläkkeiden lisäeläketurva. Eläketurvakeskuksen käsikirjoja 01/2015. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy: Tampere.

Stenholm, Pekka & Suomalainen, Sanna & Kovalainen, Anne & Heinonen, Jarna & Pulkkinen, Tommi (2014) Global Entrepreneurship Monitor – Finnish 2013 Report. Turku School of Economics, University of Turku, Series A Research Reports A1/2014: Turku.

Suomen Yrittäjät & OPH (2005) Selvitys yrittäjien koulutustaustasta Suomessa. Yrittäjyysalan koulutustoimikunta.

TELA (2010) Työeläkeasenteet 2010.

TEM (2012) Yrittäjyyskatsaus 2012. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 46/2012.

TEM (2014) Alueiden yritys- ja elinkeinorakenteen muutos. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 13/2014.

Uusitalo, Hannu (toim.) (2011) Työurat pidemmiksi – selvityksiä työuraryhmälle. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 2011:1, Eläketurvakeskus: Helsinki.

LIITTEET

Liitetaulukko 3.1.

*Vanhuseläkkeelle vuonna 2014 siirtyneiden YEL-vakuutettujen työura ja työeläke keskimäärin.**

Koulutusaste	Työura kaikkiaan, vuotta mediaani			Yksityisen sektorin työeläke keskimäärin, €/kk			Yksityisen ja julkisen sektorin työeläke keskimäärin, €/kk		
	Miehet	Naiset	Yhteensä	Miehet	Naiset	Yhteensä	Miehet	Naiset	Yhteensä
YEL-vakuutettu aika osuutena työurasta 1–100 %									
Perus- ja keskiaste	40,8	37,0	39,6	1 260	780	1 070	1 420	1 040	1 180
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	39,1	37,2	38,4	1 920	1 050	1 590	1 990	1 580	1 830
Ylempi korkeakouluaste	37,5	37,0	37,2	2 090	1 520	1 840	4 330	4 810	4 570
<i>Yhteensä</i>	<i>39,9</i>	<i>37,0</i>	<i>38,8</i>	<i>1 490</i>	<i>930</i>	<i>1 270</i>	<i>1 850</i>	<i>1 360</i>	<i>1 550</i>
YEL-vakuutettu aika osuutena työurasta 60–100 %									
Perus- ja keskiaste	41,3	37,3	40,2	1 110	760	990	990	780	840
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	39,1	36,8	38,4	1 610	1 110	1 440	1 840	1 230	1 600
Ylempi korkeakouluaste	37,2	37,3	37,3	2 190	2 160	2 140	3 200	5 290	4 240
<i>Yhteensä</i>	<i>40,5</i>	<i>37,3</i>	<i>39,4</i>	<i>1 270</i>	<i>960</i>	<i>1 160</i>	<i>1 570</i>	<i>1 250</i>	<i>1 370</i>
YEL-vakuutettu aika osuutena työurasta 80–100 %									
Perus- ja keskiaste	40,7	37,2	39,7	980	690	880	710	730	720
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	38,7	36,9	38,0	-	1 000	1 310	-	1 230	1 230
Ylempi korkeakouluaste	36,4	36,7	36,7	1 750	-	1 730	1 340	-	3 870
<i>Yhteensä</i>	<i>39,8</i>	<i>37,1</i>	<i>39,0</i>	<i>1 110</i>	<i>850</i>	<i>1 010</i>	<i>3 870</i>	<i>810</i>	<i>970</i>
YEL-vakuutettu aika osuutena työurasta 99–100 %									
Perus- ja keskiaste	40,0	24,2	37,7	870	620	790	390	730	610
<i>Yhteensä</i>	<i>39,6</i>	<i>33,1</i>	<i>37,2</i>	<i>890</i>	<i>910</i>	<i>900</i>	<i>2 130</i>	<i>730</i>	<i>1 430</i>

*Koskee varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneitä.

Liitetaulukko 3.2.

*Vanhuuseläkkeelle vuonna 2014 siirtyneiden yrittäjätaustaisten palkansaajien työura ja YEL-vakuutettu aika, mediaanikesto.**

Koulutusaste	Miehet	Naiset	Yhteensä
Kokonaistyöura, vuotta			
Perus- ja keskiaste	37,9	34,9	36,6
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	37,1	35,1	36,5
Ylempi korkeakouluaste	36,4	35,0	35,9
<i>Yhteensä</i>	<i>37,6</i>	<i>35,0</i>	<i>36,5</i>
Yrittäjäura, vuotta			
Perus- ja keskiaste	7,4	5,2	6,5
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	6,3	5,1	5,8
Ylempi korkeakouluaste	4,5	5,4	4,6
<i>Yhteensä</i>	<i>6,9</i>	<i>5,2</i>	<i>6,3</i>

*Koskee varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneitä.

Liitetaulukko 3.3.

*Omaan työhönsä perustuvaa eläkettä saavat 31.12.2014, henkilöitä.**

Eläkkeen maksava laitos	Eläkettä kartuttanut eläkelaki				Yhteensä
	TyEL, MEL ja julkiset	YEL	MYEL	Palkattomat	
TyEL + MEK	821 192	71 111	37 065	155 649	821 200
YEL	84 977	101 992	8 875	18 457	102 008
MELA	85 997	5 378	126 563	10 662	126 576
KEVA (valtio)	219 269	1 945	1 288	13 276	219 269
KEVA (kunnat)	337 602	9 701	6 354	59 602	33 615
Muut julkiset**	24 993	548	464	2 781	24 993
<i>Yhteensä</i>	<i>1 323 785</i>	<i>190 668</i>	<i>180 185</i>	<i>260 275</i>	<i>1 372 887</i>

*Perustuu omaeläkkeeseen mukaan lukien perus- ja lisäturvan eläkkeet. Lähde: ETK 2014.

**Mukaan lukien Kirkko, Suomen Pankki ja Kela.

Liitetaulukko 3.4.

Vuonna 2013 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen jakauman tunnuslukuja eräissä ryhmissä, prosenttia (omaan työuraan perustuva työeläke suhteessa YEL-työtuloon).

	P10	P25	Mediaani	P75	P90	Keskiarvo	Henkilöitä
Kaikki	42	58	75	109	164	100	4 130
Sukupuoli*							
Mies	45	60	79	115	175	106	2 660
Nainen	38	53	69	101	148	89	1 470
Eläkelaji eläkkeellä*							
Vanhuuseläke	48	62	81	117	189	110	2 750
Varhennettu vanhuuseläke	40	55	73	108	149	91	700
Täysi työkyvyttömyyseläke	42	55	70	94	131	81	650
Osatyökyvyttömyyseläke	22	28	36	51	73	44	160
Ikä*							
16–54	30	44	62	81	110	75	360
55–59	30	47	64	91	133	76	370
60–64	45	59	78	113	169	103	3 160
65–	60	72	94	135	257	135	230
YEL-työtulo*							
1. tuloneljännes	53	80	118	182	300	161	1 060
2. tuloneljännes	49	64	84	113	152	97	1 080
3. tuloneljännes	41	57	71	91	115	78	1 060
4. tuloneljännes	35	48	60	73	91	63	1 070

*Osa-ajaeläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana.

Liitetaulukko 3.5.

Vuonna 2013 työstä eläkkeelle siirtyneiden omaeläkesuhteen jakauman tunnusluku- ja eräissä ryhmissä, prosenttia (omaan työuraan perustuva kokonaiseläke suhteessa YEL-työtulon ja palkan summaan).*

	P10	P25	Mediaani	P75	P90	Keskiarvo	Henkilöitä
Kaikki	26	33	45	66	96	70	5 150
Sukupuoli**							
Mies	26	34	46	69	101	69	3 240
Nainen	24	32	44	62	85	70	1 910
Eläkelaji eläkkeellä**							
Vanhuuseläke	27	33	45	66	98	66	3 470
Varhennettu vanhuuseläke	29	38	52	73	101	80	850
Täysi työkyvyttömyyseläke	29	35	48	66	93	83	770
Osatyökyvyttömyyseläke	13	15	20	26	37	26	230
Ikä**							
16–54	19	29	42	59	84	56	440
55–59	17	26	37	59	93	82	460
60–64	27	34	46	67	98	70	3 950
65–	31	38	51	72	106	70	280
YEL-työtulo + palkka**							
1. tuloneljännes	49	62	80	111	182	146	1 330
2. tuloneljännes	31	41	50	62	78	54	1 330
3. tuloneljännes	26	32	38	47	62	42	1 330
4. tuloneljännes	21	26	32	39	52	34	1 330

*Sisältää työeläkkeet, kansaneläkkeen sekä takuueläkkeen.

**Osa-aika-eläkkeeltä eläkkeelle siirtyneet eivät ole mukana.

Liitetaulukko 3.6.

Vanhuuseläkkeelle vuonna 2014 siirtyneiden yrittäjätaustaisten palkansaajien omaan työuraan perustuvat eläkkeet keskimäärin, euroa kuukaudessa.*

Koulutusaste	Miehet	Naiset	Yhteensä
YEL-eläke, €/kk			
Perus- ja keskiaste	260	160	220
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	290	210	260
Ylempi korkeakouluaste	390	230	340
<i>Yhteensä</i>	<i>270</i>	<i>170</i>	<i>230</i>
Yksityisen ja julkisen sektorin työeläke, €/kk			
Perus- ja keskiaste	1 450	1 040	1 280
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	2 050	1 430	1 820
Ylempi korkeakouluaste	3 180	2 470	2 960
<i>Yhteensä</i>	<i>1 680</i>	<i>1 190</i>	<i>1 490</i>
Omaeläke kaikkiaan, €/kk			
Perus- ja keskiaste	1 520	1 150	1 370
Alin korkea-aste ja alempi korkeakouluaste	2 080	1 490	1 850
Ylempi korkeakouluaste	3 200	2 540	2 990
<i>Yhteensä</i>	<i>1 740</i>	<i>1 280</i>	<i>1 560</i>

*Koskee varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneitä.

Liitetaulukko 3.7.

Tilastollinen merkitsevyys (χ^2) työkyvyttömyysdiagnoosin ja eläkelain välillä. Vuonna 2014 työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneet ($N_{\text{kaikki}} = 18\,800$, $N_{\text{miehet}} = 9\,050$, $N_{\text{naiset}} = 9\,750$).

Työkyvyttömyyden pääasiallinen syy	Palkansaa- jat, kaikki	YEL, kaikki	Palkansaa- jat, miehet	YEL, miehet	Palkansaa- jat, naiset	YEL, naiset
Tartunta- ja loistaudit	0,26	3,59	0,13	1,19	0,06	1,30
Kasvaimet	0,52	7,05	0,37	3,46	0,29	6,62
Umpieritys- yms. sairaudet	0,02	0,31	0,11	0,98	0,00	0,00
Mielenterveyden häiriöt	0,97	13,12	0,99	9,18	0,04	0,80
Hermoston sairaudet	0,08	1,05	0,34	3,13	0,02	0,38
Silmän sairaudet	0,16	2,16	0,14	1,27	0,00	0,03
Korvan sairaudet	0,01	0,18	0,00	0,00	0,00	0,07
Verenkiertoelinten sairaudet	0,92	12,55	0,23	2,13	0,06	1,28
Hengityselinten sairaudet	0,00	0,00	0,17	1,58	0,10	2,35
Ruuansulatuselinten sairaudet	0,26	3,60	0,04	0,35	0,20	4,49
Ihon- yms. sairaudet	0,41	5,55	0,60	5,56	0,01	0,12
Tuki- ja liikuntaelinten sairaudet	0,03	0,43	0,15	1,42	0,11	2,48
Virts- ja sukupuolielinten sairaudet	0,00	0,01	0,05	0,43	0,02	0,37
Synnytykselliset epämuodostumat	0,02	0,27	0,08	0,72	0,07	1,69
Vammat ja myrkytykset	0,40	5,48	0,06	0,52	0,04	0,92
Muut	0,07	0,98	0,05	0,42	0,11	2,53
	X ² =60,4; vapausasteet=15; p=0,00		X ² =35,8; vapausasteet=15; p=0,00		X ² =26,5; vapausasteet=15; p=0,03	

Juha Knuuti ja Markus Palomurto

4 Työtulon ja yritystoiminnan verotettavien tulojen suhde ammatin- ja liikkeenharjoittajilla

4.1 Johdanto

Artikkelissa tarkastellaan ammatin- ja liikkeenharjoittajien yritystoiminnan verotettavien ansiotulojen ja YEL-työtulojen välistä eroa. YEL-vakuuttamisen ongelmana on sen alkuajoista lähtien ollut YEL-työtulojen matala taso, mikä heijastuu monin eri tavoin yrittäjän sosiaaliturvaan. Työtulon alhainen taso voi johtua siitä, että yrittäjän työpanos on aidosti pieni, mutta kyse voi olla myös alivakuuttamisesta. Työtulo voi olla liian matala esimerkiksi koska yrittäjä arvioi työtulonsa liian alhaiseksi vakuutuksen alkaessa, ei korota työtuloaan toiminnan laajetessa tai suunnitelmallisesti alivakuuttaa itsensä. Eri syistä johtuvan alivakuuttamisen laajuutta ja ylipäättään työtulon suhdetta yrittäjän verotettaviin ansiotuloihin on ollut aikaisemmin vaikea arvioida.

Tässä artikkelissa tuotetaan uutta tietoa ammatin- ja liikkeenharjoittajien YEL-työtulon tasosta ja sen suhteesta heidän yritystoimintansa verotettaviin tuloihin uudella, aiemmin käyttämättömällä aineistolla. Aineisto mahdollistaa ensimmäistä kertaa yritystoiminnan verotettavien tulojen ja vahvistettujen YEL-työtulojen vertailun henkilötasolla. Henkilötason aineisto koostuu Eläketurvakeskuksen valvontaosaston uuden YEL-valvontasovelluksen kautta saaduista vuosien 2012 ja 2013 tiedoista, näihin tietoihin yhdistetyistä Eläketurvakeskuksen rekisteritiedoista ja Verohallinnolta saaduista tiedoista. Lähtöaineisto käsittää kaikki ne ammatin- ja liikkeenharjoittajat, joille Verohallinto on vahvistanut valtionveronalaista tuloa elinkeinotoiminnasta ja jotka ovat yleisesti Suomessa verovelvollisia. Lopulliseen aineistoon valikoitui vuodelle 2012 noin 74 700 henkilöä ja vuonna 2013 noin 76 100 henkilöä. Näillä ryhmillä oli kyseisinä vuosina sekä yritystoimintaan perustuvaa veronalaista tuloa että voimassa oleva YEL-vakuutus. Jatkossa tässä artikkelissa yrittäjistä puhuttaessa tarkoitetaan ammatin- ja liikkeenharjoittajien joukkoa.

Artikkelissa käsitellään vain sellaisia yrittäjiä, joita on verotettu ammatin- tai liikkeenharjoittajina ja joilla on samana verovuonna ollut voimassa YEL-vakuutus. Tulokset eivät siis kata koko YEL-vakuutettujen kantaa (noin 209 000 henkeä). Isona ryhmänä aineistosta puuttuvat esimerkiksi ne YEL-vakuutetut, joiden

yrittystoiminta tapahtuu osakeyhtiön tai henkilöyhtiön puitteissa. Ulkopuolelle rajautuvat myös ne pienyrittäjät, jotka eivät verotuksessa ole hakeutuneet ammatin- tai liikkeenharjoittajiksi¹.

Tarkastelun lähtökohtana on yrittystoiminnan verotettavan ansiotulon ja YEL-vakuutuksen työtulon vertailu. YEL:n 112 §:n mukaan yrittäjän työtulon tulisi vastata hänen työpanoksensa arvoa. Verotettavalla ansiotulolla ei ole lakiperusteisesti samanlaista yhteyttä yrittäjän työskentelyyn (sen määrään tai arvoon) kuin työtulolla. Yleisesti voi kuitenkin todeta, että yrittystoiminnassa syntyy veronalaista tuloa ainakin jollakin aikavälillä, jos kyse on taloudellisesta toiminnasta. Kun taloudellista toimintaa harjoitetaan ilman juridista yhtiömuotoa (osakeyhtiö, henkilöyhtiö, osuuskunta) kyse on ammatin- tai liikkeenharjoittajasta, tyypillisesti yrittäjän oma työpanos on yrittystoiminnan kannalta merkityksellinen. Voidaan siis olettaa, että on olemassa tietty yhteys verotettavan ansiotulon ja YEL-työtulon välillä, vaikka yksittäisissä tapauksissa ja yksittäisen vuoden osalta syy-seuraussuhde voikin olla heikko.

Yhtiömuotoinen yrittystoiminta on usein laajempaa kuin nyt tarkasteltavan kohdejoukon yrittystoiminta ja tyypillisesti ainakin osa sen tuloksesta perustuu toiminnassa käytettyyn palkattuun työvoimaan ja/tai yrittystoimintaan sitoutuneisiin pääomiin ja niille saatavaan tuottoon. Kohdejoukkona olevien ammatin- ja liikkeenharjoittajien yrittystoiminta perustuu tyypillisesti heidän omaan työpanokseensa ja toiminta on usein pienimuotoisempaa kuin yhtiömuodossa harjoitettu yrittystoiminta.

Yrittystoimintaan perustuvista tuloista verotuksessa

Verotuksen tavoitteet ovat ensisijaisesti taloudellisia. Tämän lisäksi verotuksella on muitakin tavoitteita esimerkiksi liittyen yrittystoiminnan tukemiseen ja ohjaamiseen. Verotuksen ensisijaisena tavoitteena ei ole tuottaa tietoa yrittäjän todellisista tuloista tai etenkään henkilön oman työpanoksen määrästä ja arvosta. Toimivassa verojärjestelmässä täytyy kuitenkin jossakin määrin olla yhteys verotettavan tuloksen ja toiminnan laajuuden sekä tuloksellisuuden välillä.

Yrittystoiminnan verotettavaan tulokseen vaikuttavat merkittävästi erilaiset vähennykset, joiden tarkoitus on saattaa toiminnan verotettava tulos oikealle tasolle. Käytännössä vähennysten avulla on jossakin määrin ja jonkin aikaa mahdollista vaikuttaa verotettavaan tulokseen. Tarkastelun kohteena olevien yrittäji-

1 Esimerkiksi niin sanotulla freelance-verokortilla toimivat yrittäjät.

en liiketoiminta on yleensä pienimuotoista niin sanottua perusyrittämistä ja tämän voidaan olettaa rajoittavan mahdollisuuksia vaikuttaa verosuunnittelulla ainakaan merkittävästi yritystoiminnan verotettavaan tulokseen.

Eläketurvakeskuksen tekemien havaintojen perusteella näyttää siltä, että ammatin- ja liikkeenharjoittajat usein myyvät omia palveluitaan (omaa osaamistaan, omaa työpanostaan) eivätkä tuota tavaroita. Voi arvioida, että tällaisessa selvästi omaan työpanokseen perustuvassa yritystoiminnassa on olemassa yhteys yrittäjän työpanoksen (YEL-työtulon) ja verotettavan tulon välillä. Ammatin- ja liikkeenharjoittajien yritystoiminnassa on myös ulkopuolisen työvoiman merkitys pienempi kuin esimerkiksi osakeyhtiömuodossa tapahtuvassa yritystoiminnassa. Jos yritystoiminta perustuu tavaroiden tai tuotteiden myyntiin tai valmistukseen ja toiminnassa on mukana työntekijöitä, verottavan tuloksen suhde yritystoiminnassa käytettyyn työpanokseen voi olla vähäinen ainakin yksittäisinä vuosina.

Ammatinharjoittajien työtulo ja eläketurva

YEL-työtulon liian matalalle tasolle on useita syitä. Yrittäjä voi kokea eläkemaksut kohtuuttoman suureksi menoeräksi varsinkin tilanteessa, jossa yritys on vasta tulossa markkinoille tai yritystoiminnan tulevaisuus on epävarma. Tämän takia yrittäjä on voinut hakea liian alhaista työtuloa. Jos vahvistettu työtulo on jäänyt liian alhaiselle tasolle pitkäksi aikaa ja näyttää, että ainakin osa tulevasta eläkkeestä voisi muodostua kansaneläkkeestä, voi yrittäjälle olla taloudellisesti jopa järkevää olla nostamatta työtuloa ja samalla siis maksutasoa. Työeläkkeen kasvaessa takuueläkkeen ja kansaneläkkeen määrä vähenee, jolloin tietyllä tuloalueella jokaisesta karttuneesta eläke-eurosta joutuu maksamaan korkeaa maksua suhteessa saatavaan hyötyyn. Lisäksi marginaalivero on pienillä eläketuloilla normaalia korkeampi. Kunnallisverotuksen eläketulo- ja perusvähennys pienenevät tulojen kasvaessa, joten eläkkeiden verotus kiristyy voimakkaasti 900–1 600 euron kuukausituloilla. Tällä tuloalueella eläkkeensaaja maksaa tulonlisäyksestä veroa noin 40 prosenttia.

Aiemmissa tutkimuksissa on tullut esiin, että yrittäjän todelliset tulot olivat lähes aina vahvistettua työtuloa korkeammat. Vuonna 2005 yrittäjän YEL-työtulon osuus ansiotulosta oli miehillä noin 65 prosenttia ja naisilla hieman korkeampi, 71 prosenttia. YEL-työtulon todettiin olevan korkeammalla tasolla niillä aloilla, joilla yrittäjän ansiotulo oli suhteellisen alhainen. Euroissa mitattuna ansiotulon kasvu lisäsi myös työtulon määrää, mutta ei samassa suhteessa. (Hyrkkänen 2009.)

Kyselytutkimuksissa on ilmennyt, että noin puolet (51 %) yrittäjistä määritteli työtulonsa vastaamaan yritystoiminnan todellisia tuloja, runsas 13 prosenttia tuloja suuremmiksi ja vajaat 36 prosenttia tuloja pienemmiksi. Alivakuuttaminen oli sitä yleisempää, mitä pidempään oli toimittu yrittäjänä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna alivakuuttamisen yleisyys ei suurestikaan vaihdellut. Lähes 40 prosenttia yrittäjistä ilmoitti alivakuuttamisen syyksi muun vapaaehtoisen eläkevakuutuksen. Yleisesti YEL:n vakuutusmaksuja pidettiin liian korkeina. Samaan aikaan epäluottamus lakisääteistä eläkejärjestelmää kohtaan koettiin suureksi, mikä takia yrittäjät turvautuivat muihin säästämismuotoihin vanhuuden varalle. (Järnefelt 2011.)

Ali- tai ylivakuuttamisen perusteena on joissain tapauksissa ollut vakuutusmyyjältä saadut ohjeet. YEL-vakuutus on ehkä myyty yrittäjälle osana kokonaisvaltaista vakuutus- ja pankkipalvelupakettia. Myyjän myyntipalkkio on tällöin voinut perustua mahdollisimman monen eri tuotteen myyntiin, ja sen vuoksi myyjän tavoitteena on ollut YEL-vakuutuksen myyminen pienellä työtulolla ja vapaaehtoisen eläkevakuutuksen liittäminen sen rinnalle. (Järnefelt 2011.)

Suomen Yrittäjien tekemän kyselyn mukaan liian suuret YEL-työtulot ovat tietoinen valinta osalle yrittäjistä. Riittävän eläketurvan hankkiminen oli ylisuurien maksujen perusteena 62 prosentilla vastaajista, ja 38 prosenttia oli pitänyt työtuloja liian korkeina muun sosiaaliturvan riittävyyden takia. Todelliset tulot olivat laskeneet 20 prosentilla yrittäjistä YEL-työtulon määrityshetkestä ja yksinyrittäjistä jopa 27 prosentilla. Yhdeksän prosenttia kaikista yrittäjistä ja 13 prosenttia yksinyrittäjistä oli tarkoituksella määrittänyt YEL-työtulonsa todellisia tuloja suuremmiksi päästäkseen pakollisen YEL-vakuutuksen piiriin. Myös aloittavan yrittäjän saama alennus vakuutusmaksuista sekä yrittäjän halu määrittää työtulo jo yritystoiminnan alussa mahdollisimman oikealle tasolle, vaikka tulot eivät vielä alussa vastaisikaan ammattilaiselle keskimäärin maksettavaa palkkaa, ovat syitä ylivakuuttamiseen. (Suomen Yrittäjät 2010.)

Yrittäjän taloudellinen tilanne ja mahdolliset maksuvaikeudet heijastuvat usein työtulon tasoon. YEL-vakuutusmaksu on meno, jonka tasoon yrittäjä voi vaikuttaa työtuloa pienentämällä. Yrittäjien keskimääräiset tulot olivat noin 46 100 euroa vuonna 2013. Tuloista ansiotuloa oli 73 prosenttia ja pääomatuloa 27 prosenttia. Yrittäjien tulot eivät jakaannu tasaisesti. Runsaalla viidenneksellä yrittäjistä tulot jäivät alle 15 000 euroon, lähes kahdella kolmanneksella alle keskipalkan ja viidenneksellä tulot ylittivät 55 000 euroa. Suomen Yrittäjien mukaan alle 15 000 euron vuositulo tarkoittaa, että osa yritystoiminnasta on osapäiväistä tai sivutoimista. Lisäksi yrittäjien tulojakauma poikkeaa palkansaajien vastaa-

vasta tulojakaumasta. Palkansaajille on tyypillistä, että sekä hyvin pienituloisia että hyvin suurituloisia palkansaajia on suhteellisen vähän ja valtaosa palkansaajista on keskituloisia. Yrittäjien tulojakauma on erilainen siten, että sekä pienituloisia että suurituloisia on suhteessa enemmän kuin palkansaajien tulojakaumassa. (Suomen Yrittäjät 2015.)

Suomalaisista yrittäjistä noin 65 prosenttia oli yksinyrittäjiä ja vain 35 prosenttia toimi työnantajina vuonna 2012. Yksinyrittäjien määrä on lisääntynyt viime vuosien aikana. Työllisestä työvoimasta yrittäjien määrä oli noin 10,5 prosenttia. Miesyrittäjistä yksinyrittäjiä oli vajaa 60 prosenttia ja naisista yli 75 prosenttia. Yrittäjät ovat Suomessa keskimäärin varsin iäkkäitä ja vanhempia kuin muissa EU-maissa. Naiset työllistyvät miehiä enemmän osa-aikaisina sekä sivutoimisina yrittäjinä. Naisyrittäjät ovat myös keskimäärin koulutetumpia kuin miesyrittäjät. (TEM 2014.)

Yrittäjänä toimimisen pituus korreloi liian matalan työtulon kanssa. YEL-työtulo vastaa parhaiten todellista tuloa enintään viisi vuotta yrittäjinä toimineilla, josta joukosta työtulo oli samalla tasolla todellisten tulojen kanssa 56 prosentilla. 5–10 vuotta yrittäneillä YEL-työtulo vastasi todellisia tuloja 53 prosentilla, 10–20 vuotta yrittäneillä 50 prosentilla ja yli 20 vuotta yrittäneillä enää 45 prosentilla. (Suomen Yrittäjät 2010.) On huomattava, että todellisen tulon käsite eroaa tässä tarkastelussa käytetystä yritystoiminnan verotetusta ansiotulosta.

Jussila (2006) esittää artikkelissaan erään tavan, kuinka apteekkarien työpanoksen arvo tulisi määritellä, kuvatessaan yrittäjän kokonaistulojen riippuvuutta liikevaihdosta. Hän otti pohdinnoissa mukaan yrityksen liikevaihdon, yrittäjäriskin ja pääoman. Apteekkarien laskennallinen yrittäjätulo vaihteli noin 70 000 eurosta reiluun 80 000 euroon vuodessa. Työtulon määrittelyssä Jussilan mukaan laskennallinen minimikorvaus apteekkarin työstä oli reilut 52 000 euroa ennen verojen maksamista. Jussilan laskentamallin periaate on samansuuntainen kuin yrittäjän työtulon määrittelyä tukevassa Eläketurvakeskuksen ohjeistuksessa (www.tyoelakelakipalvelu.fi/tyotulo-opas).

Sivutoiminen yrittäjyys

Yrittäjyys voi olla monelle varsinaisen palkkatyön ohella rinnalla tapahtuvaa sivutoimista yrittäjyyttä, jonka laajuus voi paljonkin vaihdella. Sivutoiminen yrittäjyys voi olla paitsi osa-aikaista myös kausiluonteista. Sivutoimisella yrittäjyydellä tarkoitetaan yritystoimintaa, jossa henkilö ansaitsee toimeentulonsa pääasiassa muutoin kuin itsenäisenä yrittäjänä. Sivutoimisten yrittäjien määrästä ei ole ole-

massa tarkkoja tilastoja. Määrittelytavasta riippuen sivutoimisten yrittäjien määrä vaihtelee jonkin verran. Työ- ja elinkeinoministeriön laskelmien mukaan sivutoimisten yritysten osuus yrityskannasta oli noin 35 prosenttia vuonna 2010. Tilastokeskuksen vuositilastoihin sisältyvistä yrityksistä noin 29 prosenttia oli sivutoimisia vuonna 2010. GEM 2007 -tutkimuksen mukaan osa-aikayrittäjiä oli Suomessa noin 40 prosenttia kaikista yrittäjistä. (TEM 2012.)

Sivutoimisten yritysten elinkaari on selvästi lyhyempi päätoimiseen yrittäjyyteen verrattuna. Noin 35–40 prosenttia sivutoimisista yrittäjistä lopettaa ensimmäisen vuoden aikana, kun kolme neljäsosaa päätoimisista yrittäjistä jatkaa toimintaansa. Koulutustason paraneminen lisää sivutoimista yrittäjyyttä ja työmarkkinoilla on selvästi ammattiryhmiä (tietyn koulutuksen saaneita ryhmiä), joissa sivutoiminen yrittäjyys on yleistä. Palkka- ja yrittäjätuloja saavien sivutoimisten yrittäjien keskimääräiset kokonaistulot ovat suuremmat kuin ainoastaan palkkatyötä tekevillä ja selvästi suuremmat kuin päätoimisilla yrittäjillä. Sivutoimiset yrittäjät ansaitsivat pelkästään päätoimisessa palkkatyössään enemmän kuin palkansaajat keskimäärin. (Lith 2010.)

Viljamaa ym. (2014) ovat selvittäneet Etelä-Pohjanmaalla kyselytutkimuksin sivutoimista yrittäjyyttä. Vastanneista sivutoimiyrittäjistä 84 prosenttia oli perustanut yrityksen itse. Lähes kolmasosa oli ryhtynyt alalle, jota ei ollut opiskellut ja jolla ei ollut työskennellyt. Yli puolet toimi sivutoimiyrittäjänä alalla, jolta oli myös palkkatyökokemusta. Harrastus tai muu kiinnostuksen kohde oli toiminut alkulähteenä sivutoimiyrityksen alulle 57 prosentilla. 16 prosenttia oli saanut liikeideansa koulutuksen kautta ja yhdeksän prosenttia nykyisestä työpaikasta. Sivutoimiyrittäjäksi ryhtymisen tärkein motiivi on ollut itsensä toteuttaminen ja toiseksi tärkein lisäansioden saaminen. Perhetilanteen sopivuutta sivutoimiyrittäjyydelle pidettiin myös tärkeänä (41 %). Hieman yli viidennes piti sivutoimisen yrittäjyyden tarjoamaa turvaa tärkeänä tai erittäin tärkeänä syynä. Sivutoimiyrittäjyydessä on heidän mukaansa valtaosin kysymys muusta kuin päätoimiseen yrittäjyyteen tähtäämisestä.

Akolan ym. (2008) mukaan sivutoimisten yrittäjien osuus on väestötasolla yleisintä 55–74-vuotiaiden ikäryhmässä, josta runsas kuusi prosenttia on toiminut sivutoimisena yrittäjänä 2000-luvulla. 30–54-vuotiaiden osuus on noin neljä prosenttia, ja alle 30-vuotiaista vain runsas prosentti on sivutoimisia yrittäjiä. Sivutoimisten yrittäjien osuus väestötasolla on kaikissa ikäryhmissä pysynyt samankaltaisena 1990-luvun puolivälistä asti. 30–54-vuotiaat sivutoimiset yrittäjät olivat ammatiltaan yleisimmin erityisasiantuntijoita ja asiantuntijoita. Tilanne oli sama sekä vuonna 1995 että 2004. Päätoimisiin yrittäjiin verrattuna erityisasiantun-

tijoita on huomattavasti enemmän sivutoimisten joukossa. Osa sivutoimisen yrittäjyyden aloittamisista voi olla aiemman päätoimisen yrittäjyyden hiljenemistä syystä tai toisesta niin, että yrittäjyys on enää sivutoimista. Erityisesti ikääntyneiden kohdalla aiemman päätoimisen yrittäjyyden rinnalle voi tulla muita tulonlähteitä, kuten eläke, ja samalla yritystoiminta vähenee siinä määrin, että se jää sivutoimiseksi. 55–74-vuotiaiden joukossa eläkeläisten aloittama sivutoiminen yrittäjyys on yleistä, samoin siirtymät päätoimisesta yrittäjyydestä sivutoimiseen. Palkansaajien osuus aloittavista sivutoimisista yrittäjistä on kuitenkin noussut merkittävästi ikääntyneiden keskuudessa. Ikääntyneiden sivutoimisten yrittäjien koulutusaste on alhaisempi kuin ikäryhmän muiden yrittäjien, ja nuorten kohdalla tilanne on päinvastainen; nuorten sivutoimisten yrittäjien koulutustaso on korkeampi kuin ikäryhmän päätoimisten yrittäjien.

4.2 Aineisto ja keskeiset käsitteet

Eläketurvakeskus on vuodesta 1982 alkaen käyttänyt verotietoja valvoessaan YEL:n mukaisen vakuuttamisvelvollisuuden täyttämistä. Eläketurvakeskus on vuosittain saanut noin 120 000–130 000:n ammatin- ja liikkeenharjoittajana verotetun 18–68-vuotiaan henkilön verotiedot valvontaa varten. Tämän artikkelin lähtöaineisto on nämä noin 75 000 ammatin- ja liikkeenharjoittajaa, joilla on valtionveronalaisia yritystoimintaan perustuvia tuloja ja YEL-vakuutus. Yleinen taloudellinen tilanne vaikuttaa yllättävän vähän joukon suuruuteen. Vuosittain noin 20 000 yrittäjää päättää YEL-vakuutuksen ja vastaavasti samankokoinen joukko henkilöitä aloittaa yritystoiminnan, mikä vastaa vajaata 10 prosenttia koko yrittäjien kannasta. Ammatin- ja liikkeenharjoittajissa vaihtuvuus on hieman isompaa, sen ollessa noin 10 000 henkeä eli noin 13 prosenttia.

Tutkimusaineisto koostuu verovuoden 2012 tietojen osalta henkilöistä, joita on vuoden 2012 vahvistetussa verotuksessa² verotettu ammatin- tai liikkeenharjoittajana ja joilla on ollut YEL-vakuutus voimassa vuoden 2012 aikana ja myös helmikuussa 2014. Yrittäjän työtulo on helmikuulta 2014. Vastaavasti verovuoden 2013 tietojen osalta kyse on yrittäjistä, joita on vuoden 2013 vahvistetussa verotuksessa³ verotettu ammatin- tai liikkeenharjoittajana ja joilla on ollut YEL-vakuutus voimassa vuonna 2013. Työtulotieto on syyskuulta 2014. On huomattava, että verotuksen perusteena oleva tilikausi on voinut päättyä verovuoden alussa. Esimerkiksi jos tilikausi on ollut 1.2.2012–31.1.2013, yritystoiminnan tulos

² Verotus vahvistettu 31.10.2013.

³ Verotus vahvistettu 31.10.2014.

verotetaan yrittäjän vuoden 2013 tulona. Vahvistettu työtulotieto on syyskuulta 2014, joten ajallisesti tiedot eivät kohdistu aivan samaan hetkeen. Yksittäisen yrittäjän kohdalla mittausajankohtien ero voi olla merkityksellinen etenkin, jos samanaikaisesti tapahtuu yritystoiminnan voimakasta laajentamista tai supistamista tai erityisesti silloin, jos toimintaa ollaan päättämässä. Koko aineistoa tarkasteltaessa ajankohtien erolla ei kuitenkaan ole merkitystä, koska kokonaisuudessaan näin laajassa joukossa eri suuntiin tapahtuvat yrittäjätason muutokset kumoavat toisensa. Yleinen taloudellinen tilanne voi koko aineiston tasolla vaikuttaa niin verotettaviin tuloihin kuin työtuloihin.

Tutkimusaineistoon on yhdistetty Eläketurvakeskuksen rekistereistä TyEL-, KuEL- tai VaEL-eläkettä kartuttavia palkkatietoja sekä yksityiseltä että julkiselta sektorilta. Aineistoon on lisäksi yhdistetty Tilastokeskuksesta saatuja koulutus-tietoja.

Ammatinharjoittaja

Ammatinharjoittaja on itsenäinen yrittäjä, joka harjoittaa elinkeinotoimintaa omaan lukuunsa ja vastaa taloudellisesti omista sitoumuksistaan. Ammatinharjoittajan toiminta perustuu pääsääntöisesti yrittäjän henkilökohtaiseen ammattitaitoon, eikä toimintaan sitoudu merkittäviä pääomia. Tyypillisiä ammatinharjoittajia ovat esimerkiksi lääkärit, erilaisissa asiantuntija-ammateissa toimivat yrittäjät, taksiautoilijat sekä yksin työskentelevät ammattilaiset, joilla ei ole kiinteää toimipaikkaa.

Liikkeenharjoittaja

Liikkeenharjoittaja on itsenäinen yrittäjä, joka harjoittaa elinkeinotoimintaa omaan lukuunsa ja vastaa taloudellisesti omista sitoumuksistaan. Liikkeenharjoittaja voi esimerkiksi tuottaa raaka-aineiden, koneiden, työntekijöiden tai muiden tuotantotekijöiden avulla tuotteita tai palveluita, joiden myynnillä hän hankkii itselleen tuloa. Jo verrattain pienimuotoinenkin yrittäjätoiminta, jossa on kiinteä toimipaikka, myydään tuotteita tai johon sitoutuu pääomia, on liikkeenharjoittamista.

YEL-vakuuttamisen tai yrittäjän verotuksen kannalta ei ole merkitystä kumpaan edellä mainittuun ryhmään yrittäjä sijoittuu. Yleiskielessä ammatin- ja liikkeenharjoittajista käytetään usein termiä elinkeinonharjoittaja. Keskeinen piirre

on se, että yritystoimintaa ei harjoiteta minkään juridisen yhteisön (oikeushenkilön) nimissä, vaan tavallaan yritys on yrittäjä itse.

YEL:n mukainen vakuuttamisvelvollisuus ja YEL-työtulo

Sekä yrittäjälle määräytyvä vakuutusmaksu että hänelle karttuva eläke määräytyvät eläkelaitoksen hänelle vahvistaman YEL-työtulon perusteella. Vaikka juridisesti eläkelaitos vahvistaa työtulon eikä se siis ole yrittäjän itsensä vapaasti määrättävissä, niin käytännössä yrittäjän omalla näkemyksellä ja etenkin hänen antamillaan tiedoilla on suuri merkitys työtuloa vahvistettaessa. Myös useat Kelan maksamat etuudet sekä työttömyyskassan myöntämä päiväraha perustuvat yrittäjän vahvistettuun YEL-työtuloon.

Ammatin- tai liikkeenharjoittaja on YEL:n mukaan vakuuttamisvelvollinen, jos hänen työpanoksensa arvo ylittää 7 303,99 euroa vuodessa (vuoden 2013 hintatasossa) ja yrittäjätoiminta kestää yli neljä kuukautta. Aivan pienimuotoinen (usein harrastuksenomainen) tai hyvin lyhytkestoinen yrittäjätoiminta jää vakuuttamisen ulkopuolelle. Yksi YEL-vakuutus kattaa kaiken henkilön harjoittaman yrittäjätoiminnan, vaikka hänellä olisi useita yrityksiä.

Työtulon tulee vastata sellaista palkkaa, joka olisi maksettava, jos yrittäjän tilalle palkattaisiin yhtä ammattitaitoinen henkilö *yrittäjätoimintaa suorittamaan*. Laissa todetaan myös, että työtulon on vastattava korvausta, jonka voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua (yrittäjä)työtä. Työtuloa voi muuttaa yrittäjän työpanoksen muuttuessa, mutta sen takautuva muuttaminen ei ole mahdollista. Tarkoituksena ei ole, että työtuloa muutettaisiin aivan hetkellisten tai pienten työpanoksen arvon muutosten takia.

Työtuloa voisi luonnehtia näkemykseksi siitä, millaista palkkaa pitäisi maksaa, jotta joku tekisi yrittäjän työt tämän puolesta. Työtulon oikean tason määrittäminen voi olla vaikeaa, ja on selvää, että työtulolla ei ole yhtä oikeata arvoa. On yhtä selvää, että tiettyä tasoa korkeampaa tai matalampaa työtuloa voidaan pitää aidosti virheellisenä suhteessa yrittäjän työpanoksen arvoon.

YEL-vakuuttamisen kohde ei ole yritystoiminnan voitto, sen verotettava tulos tai liikevaihto, vaan yrittäjän työpanos. Kaikki nämä edellä mainitut seikat voivat kuitenkin kertoa ainakin jotain yrittäjän työskentelystä ja hänen työpanoksensa arvosta.

Yritystoiminnan verotettavat tulot

Yritystoiminnan tulos eli kohdejoukon osalta elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (EVL) mukaan verotettu ammatti- ja liiketoiminnan tulo jaetaan henkilökohtaisessa verotuksessa tuloverolain (TVL) mukaisesti ansiotuloon ja pääomatuloon. Jako perustuu TVL:n 38 §:ään, ja jakosääntö on verrattain mekaaninen. Käytännössä ammatin- ja liikkeenharjoittajilla ei keskimäärin ole paljoakaan pääomatuloa, kuten myöhemmin osoitetaan.

Puolisot, jotka yhdessä harjoittavat yritystoimintaa (elinkeinotoimintaa), ovat verotuksen näkökulmasta yrittäjäpuolisioita. Elinkeinoon harjoittamisesta saatu tulo jaetaan puolisoitten kesken, jos molemmat puoliset ovat osallistuneet liikkeen tai ammatinharjoittamiseen. Yritystulon ansiotulo-osuus jaetaan puolisoitten kesken heidän työpanostensa suhteessa. Pääomatulo-osuus jaetaan puolisoitten kesken sen mukaan, miten he omistavat yritystoiminnan nettovarallisuutta.

Esimerkiksi toiminimen puitteissa harjoitetun yritystoiminnan, josta juridisesti vastaa yksi luonnollinen henkilö, tulosta voi jakaa puolisolalle, jos tämä on osallistunut yritystoimintaan. Näissä tilanteissa puhutaan usein avustavista puolisoista ja näille työpanoksen perusteella verotuksessa jaetusta tulosta. Artikkelin aineistossa ei näitä avustavia puolisoita ole eroteltu varsinaisista yrittäjistä eli heidän puolisoistaan, jonka nimissä olevan yritystoiminnan tuloa heille on jaettu. YEL-vakuuttamisen suhteen avustavat puoliset tulee vakuuttaa samojen työpanoksen suuruutta koskevien kriteerien täytyessä kuin ”varsinaiset” yrittäjät ja heidän työpanoksensa taso määritellään saman säännösten pohjalta.

Yritystoiminnan ansiotulo

Yritystoiminnan ansiotulolla tarkoitetaan ammatin- tai liikkeenharjoittajalle valtionverotuksessa vahvistettua yritystoiminnan ansiotuloa. Tämä tulo on hänen elinkeinotoimintansa (yritystoimintansa) EVL:n mukaan määräytyvän tulon se osa, joka TVL:n mukaan verotetaan ansiotulona.

Yritystoiminnan pääomatulo

Yritystoiminnan pääomatulolla tarkoitetaan ammatin- tai liikkeenharjoittajalle valtionverotuksessa vahvistettua yritystoiminnan pääomatuloa. Tämä tulo on hänen elinkeinotoimintansa (yritystoimintansa) EVL:n mukaan määräytyvän tulon se osa, joka TVL:n mukaan verotetaan pääomatulona.

Yrittäjän palkkatulo

Yrittäjän palkkatulo tarkoittaa sellaista työ- tai virkasuhteeseen perustuvaa ansiotuloa, luontoisedut mukaan lukien, jota YEL-vakuutettu henkilö on saanut tarkastelun kohteena olevan verovuoden aikana. Palkkatiedot on kerätty Eläketurvakeskuksen käytössä olevista rekistereistä. Käytännössä palkkatieto kerätään työeläkettä (palkansaajien eläkelakien mukaan) kartuttavien ansioiden perusteella, ja ne sisältävät yksityisen ja julkisen sektorin palkkatulot. Palkkatietojen perusteella voi arvioida palkkatyön laajuutta ja myös sitä, onko yritystoiminta sivutoimista. Ammatin- ja liikkeenharjoittaja ei voi maksaa palkkaa itselleen tai puolisolleen tässä muodossa harjoitetun yritystoiminnan perusteella.

Yrittäjän työtulon ja ansiotulon suhde

Artikkelissa käytetään mittaria, joka muodostuu työtulon ja ansiotulon suhteesta. Jos suhdeluku on alle sadan, niin YEL-työtulo on yrittäjällä keskimäärin pienempi kuin ansiotulo. Mittari kuvaa yrittäjien keskimääräistä vakuuttamista tarkasteltavissa luokissa.

Ammattiryhmät

Ammattiryhmät on luokiteltu yrittäjien itse ilmoittamien ammattinimikkeiden perusteella. Ammattiluokitus kattaa vajaat 70 prosenttia aineiston yrittäjistä (50 100 henkilöä). Osa ammattiryhmistä voi myös korostua, koska ammattinimikkeitä luokitellaan käytettyjen vapaamuotoisten nimikkeiden mukaan. Tämän takia luokitus ei ole myöskään sama kuin Tilastokeskuksen käyttämä⁴. Vapaamuotoisten ammattinimikkeiden takia osa yrittäjistä voi jäädä luokittelun ulkopuolelle.

4.3 Työtulon ja verotettavan ansiotulon suhde ammatin- ja liikkeenharjoittajilla

Taulukossa 4.1 esitetään ammatin- ja liikkeenharjoittajien verotettava yritystoiminnan ansiotulo ja työtulo vuonna 2013 eräiden mittareiden mukaan sekä niiden suhde. Tulokset osoittavat, että pääsääntöisesti YEL-työtulo on verotettua ansiotuloa alempi.

4 Tilastokeskus (2011) Ammattiluokitus 2010. Käsikirjoja 14. Tilastokeskus: Helsinki.

Vahvistetun työtulon ja verotettavan ansiotulon suhde oli keskimäärin 69 prosenttia ja mediaanilla mitaten 72 prosenttia. Ansiotulon mediaani vuonna 2013 oli noin 20 400 euroa vuodessa. Työtulon mediaani oli 14 700 euroa vuodessa. Vuoteen 2012 verrattaessa ansiotulo laski noin 400 eurolla vuodessa ja työtulo nousi runsaalla 100 eurolla. Tarkasteltaessa vain sellaisia yrittäjiä, jotka ovat mukana aineistossa molempina vuosina 2012 ja 2013, yrittäjien määrä vähenee noin 10 000 hengellä 64 600 henkeen. Työtulon ja ansiotulon suhde vähenee tällöin noin kolmella prosenttiyksiköllä 66 prosenttiin. Jatkossa artikkelissa keskitytään vuoteen 2013, koska erot vuosien 2012 ja 2013 välillä ovat varsin pieniä.

Taulukko 4.1.

*Verotettu ansiotulo ja YEL-työtulo vuonna 2013.**

	P10	P25	Mediaani	P75	P90	Keskiarvo
	Ansiotulo, €					
<i>Yhteensä</i>	4 500	10 400	20 400	34 800	53 200	27 100
Miehet	5 200	12 000	23 300	38 200	55 800	29 100
Naiset	3 700	8 800	16 900	28 900	48 000	24 100
	Työtulo, €					
<i>Yhteensä</i>	7 300	9 000	14 700	23 100	32 300	18 700
Miehet	7 300	9 000	15 000	23 600	32 300	18 500
Naiset	7 300	9 000	14 500	21 700	33 400	19 100
	Ansiotulo – Työtulo, €					
<i>Yhteensä</i>	-2 800	1 400	5 700	11 700	20 900	8 400
Miehet	-2 100	3 000	8 300	14 600	23 500	10 600
Naiset	-3 600	-200	2 400	7 200	14 600	5 000
	Työtulon osuus ansiotulosta, %					
<i>Yhteensä</i>	164	87	72	66	61	69
Miehet	141	75	64	62	58	63
Naiset	196	102	86	75	70	79

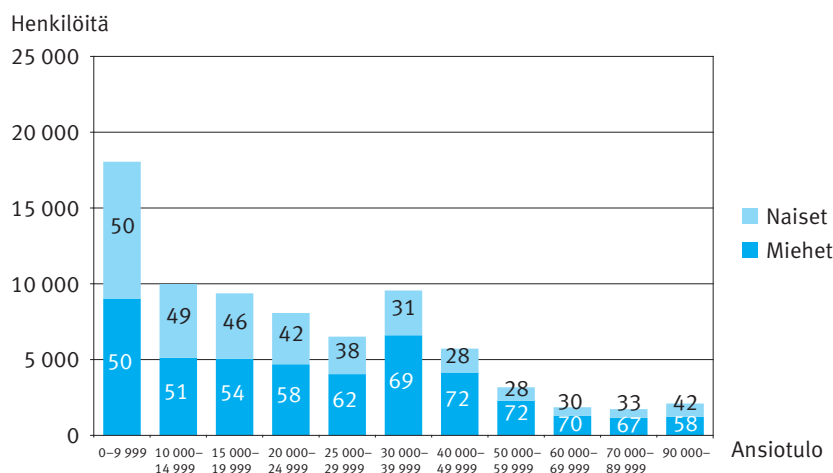
*n=76 142.

Miesten työtulo suhteessa ansiotuloon oli 63 prosenttia ja naisilla 79 prosenttia, eli naisilla työtulon ja ansiotulon suhde oli 16 prosenttiyksikköä korkeampi. Naisten ansiotulo on keskimäärin 80 prosenttia siitä, mitä miehet ansaitsevat. Työtulojen osalta tilanne kääntyi päinvastaiseksi. Miesten työtulo oli 18 500 euroa ja naisten 19 100, eli naisten työtulo oli keskimäärin 600 euroa suurempi kuin miesten. Miesten keskimääräinen ansiotulon ja työtulon erotus on euromäärissä yli kaksinkertainen naisiin verrattuna. Näyttää siis siltä, että naisten työtulot seuraavat verotettuja ansiotuloja selvästi tiiviimmin kuin miesten työtulot. Ilmiötä voi

selittää työmarkkinoiden eriytymisen lisäksi myös töiden erilainen luonne. Miehet työskentelevät usein aloilla, joissa töiden vaihtelu voi olla hyvin suurta. On myös mahdollista, että osalla miesvaltaisista aloista työpanoksen arvon (työtulon) määrittely on vaikeampaa kuin joillakin naisvaltaisilla aloilla. Kaikkien yrittäjien työtulo oli Eläketurvakeskuksen tilastorekisterien mukaan noin 22 800 euroa vuonna 2013. Ammatin- ja liikkeenharjoittajilla työtulo jää selvästi matalammiksi kuin tarkasteltaessa kaikkia yrittäjiä.

Kuvio 4.1.

*Ammatin- ja liikkeenharjoittajat sukupuolen ja ansiotulon mukaan vuonna 2013.**

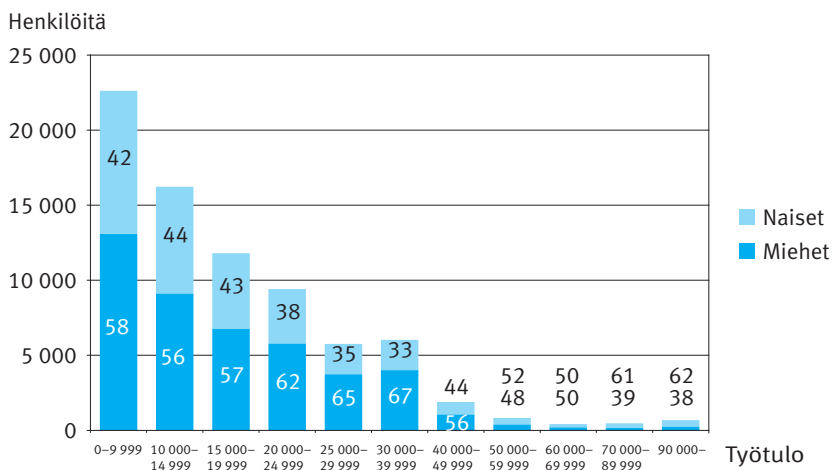

*Kuviossa myös miesten ja naisten prosenttiosuudet.

Kuviossa 4.1 on raportoitu henkilöiden lukumäärä kussakin ansiotuloluokassa sekä sukupuolikohtainen prosenttijakauma ansiotuloluokittain. Kuvioista voidaan ensinnäkin havaita, että miehiä ja naisia oli vuonna 2013 suunnilleen yhtä paljon matalimmassa ansiotuloluokassa. Tämän jälkeen miehiä on naisiin verrattuna enemmän korkeammassa tuloluokassa. Toisekseen suurin osa yrittäjistä on melko pienituloisia. Yrittäjien määrä vähenee melko voimakkaasti siirryttäessä suurempiin ansiotuloihin. Noin puolet ammatin- ja liikkeenharjoittajista ansaitsi vuodessa alle 20 000 euroa. Vain 7,5 prosentilla yrittäjistä ansiotulo oli yli 50 000 euroa vuodessa.

Kuvio 4.2.

*Ammatin- ja liikkeenharjoittajat sukupuolen ja työtulon mukaan vuonna 2013.**

*Kuviossa myös miesten ja naisten prosentiosuudet.

Kuviossa 4.2 esitetään ammatin- ja liikkeenharjoittajien lukumäärä YEL-työtuloluokkien mukaan sekä sukupuolittainen jakauma. Työtulot keskittyivät yrittäjillä selvästi alempiin tuloluokkiin (vrt. kuvio 4.1). Noin puolet (51 %) yrittäjistä oli vahvistanut YEL-työtulon alle 15 000 euroon vuodessa vuonna 2013 (kuvio 4.2). Lisäksi lähes 80 prosentilla (79 %) työtulot jäivät alle 25 000 euroon. YEL-vakuutuksen alaraja oli 7 304 euroa vuonna 2013 ja 17 prosentilla yrittäjistä ansiot olivat enintään sen verran. Toisaalta työtulot eivät menneet alle pakollisen vakuuttamisen alarajan. Näyttääkin siltä, että YEL:n 113 §:n 1 momentin mahdollistama vapaaehtoinen YEL-vakuuttaminen on hyvin harvinaista. Noin 11 prosentilla yrittäjistä työtulo oli määritelty muutaman euron tarkkuudella YEL-vakuutuksen alarajalle. Yli 50 000 euron työtulo oli ainoastaan kahdella prosentilla yrittäjistä. Naisten osuus kasvaa selvästi yli 50 000 euron työtulojen osalta.

YEL-työtulon jakautuminen verotettavan ansiotuloluokan mukaan

Taulukossa 4.2 on esitetty ansiotuloluokkien mukaan ammatin- ja liikkeenharjoittajien prosentiosuudet, verotuksessa vahvistettu keskimääräinen ansiotulo kyseisessä ansiotuloluokassa, työtulon keskiarvo kyseisessä luokassa sekä työtulon ja ansiotulon suhde. Matalissa ansiotuloluokissa työtulon ja ansiotulon suhde on varsin korkea. Tilanne voi näyttää jopa hetkelliseltä ylivakuuttamiselta, vaikka

tästä on kyse hyvin harvoissa tapauksissa. Taulukosta ilmenee, että alle 10 000 euroa vuodessa ansaitsevia oli lähes neljännes. Suunnilleen saman verran yrittäjiä on seuraavassa kahdessa ansioluokassa yhteensä eli välillä 10 000–19 999. Pienillä ansiotuloilla vahvistetun työtulon ja verotettavan ansiotulon suhde on 2,5-kertainen, suurilla ansiotuloilla suhde laskee selvästi jo alle puoleen.

Taulukko 4.2.

*Ammatin- ja liikkeenharjoittajien henkilömäärä, keskimääräinen verotettava ansiotulo sekä työtulon ja ansiotulon suhde eri ansiotuloluokissa 2013.**

Ansiotuloluokka	Henkilöitä	Ansiotulo, euroa	Työtulo, €	Työtulon osuus ansiotulosta, %
0–9 999	18 100	5 100	13 200	257
10 000–14 999	10 000	12 400	14 300	116
15 000–19 999	9 400	17 400	15 800	91
20 000–24 999	8 100	22 400	17 100	76
25 000–29 999	6 500	27 300	18 400	67
30 000–39 999	9 600	34 600	20 300	59
40 000–49 999	5 700	44 500	22 300	50
50 000–59 999	3 200	54 400	25 200	46
60 000–69 999	1 900	64 600	27 700	43
70 000–89 999	1 700	78 600	33 400	43
90 000–	2 100	146 500	59 500	41

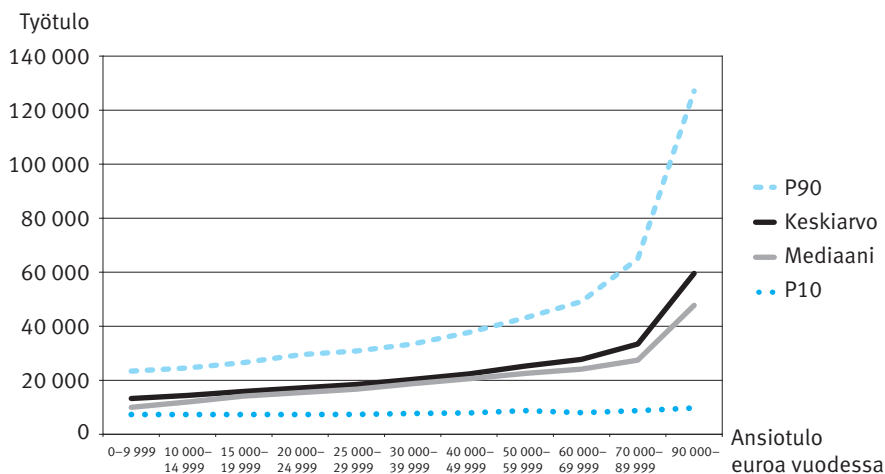
*Henkilömäärät ja eurot on esitetty sadan henkilön ja euron tarkkuudella.

Voidaan arvioida, että pienillä ansiotuloilla ammatin- ja liikkeenharjoittajien YEL-vakuutusturva on kohtuullisella tasolla ainakin suhteessa ansiotuloihin. Mitä suurempi tuloihin siirrytään, sitä pienempi vahvistettu työtulo on suhteessa ansiotuloihin. Aineiston perusteella ei voida päätellä varsinaista syytä mistä tämä mahdollinen yli- tai alivakuuttaminen johtuu. Työtulo voi olla oikealla tasolla pidemmällä tarkasteluvälillä, mutta yrittäjälle on sattunut esimerkiksi yritystoiminnan näkyvän tuloksen suhteen poikkeuksellisen hyvä tai huono vuosi. Myös verotuksessa käytettävissä olevat keinot sekä esimerkiksi laskutuksen jakaantuminen eri kalenterivuosille vaikuttavat yhden vuoden verotettavaan ansiotuloon. Osaa korkeammista työtuloista voi myös selittää lähestyvä perhevapaa ja siihen varautuminen. On myös tilanteita, joissa yritystoimintaa harjoitetaan sekä osakeyhtiön että toiminimen puitteissa. Koska yksi YEL-vakuutus kattaa nämä verotuksessa erillisinä pidettävät yritykset eikä osakeyhtiöistä ole käytettävissä verotustietoja, voi näiden YEL-vakuutettujen osalta työtulon ja ansiotulon vertailu antaa virheellisesti kuvan ylivakuuttamisesta.

Käytetyn mittarin tuloksiin on syytä suhtautua lievällä varauksella myös siksi, että työtulon ja ansiotulon suhdetta tarkasteleva mittari on melko herkkä. Varsinkin alimmissa tuloluokissa jo melko vähäiset euromääräiset muutokset vaikuttavat voimakkaasti työtulon ja ansiotulon suhteeseen.

Kuvio 4.3.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajien YEL-työtulon jakautuminen ansiotuloluokan mukaan vuonna 2013, euroa.

Kuviossa 4.3 esitetään ammatin- ja liikkeenharjoittajien YEL-työtulon jakautuminen ansiotuloluokkien mukaan. Kuviossa on Y-akselilla työtulo ja X-akselilla verotettu ansiotulo eri luokkiin jaettuna. Pienillä ansiotuloilla työtulo on mittareiden mukaan pääosin ansiotuloa korkeampi. Ansiotulojen kasvaessa työtulo jää kuitenkin nopeasti ansiotulojen alapuolelle. Keskiarvo ja mediaani ovat kuviossa melko lähellä toisiaan. Niissä on hieman eroa alle 15 000 euron ja yli 60 000 euron ansiotuloluokissa, joissa keskiarvo on mediaania korkeampi. Hajonta työtulojen suhteen on kuitenkin suurta ansiotuloluokkien mukaan tarkasteltuna. Työtulot ovat P90-prosenttipisteessä ansiotuloja korkeampia tai samantasoisia alle 30 000 euron vuosituloilla, mutta sitä korkeammilla työtulo jää selvästi alle ansiotulotason.

Kuviosta 4.3 voidaan havaita, että noin kymmenellä prosentilla yrittäjistä työtulo on enintään työttömyysturvan alarajan kohdalla. Lähes puolet (37 000 henkilöä) ammatin- ja liikkeenharjoittajista ansaitsee yritystoimintansa perusteella alle 20 000 euroa vuodessa (taulukko 4.2). Tähän ryhmään lukeutuu monenlaisia

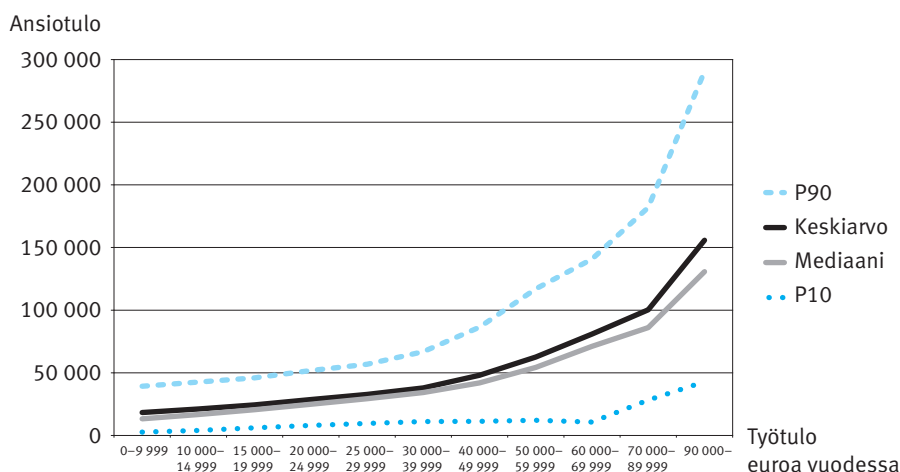
yrittäjiä. Osalla oman työpanoksen osuus yritystoiminnassa voi olla varsin vähäinen tai yritystoiminta on sivutoimista tai osa-aikaista. YEL-vakuutuksen ja etenkin sen tuottaman eläketurvan näkökulmasta suuremman ongelman muodostavat ne päätoimiset yrittäjät, jotka ovat jo pidemmän aikaa olleet yrittäjinä ja siitä huolimatta alivakuuttavat työpanoksensa suhteessa sen perusteella kertyviin tuloihin. Työtulon oikeellisuudella ei ole välttämättä yhtä suurta merkitystä sivutoimiselle yrittäjälle kuin päätoimiselle yrittäjälle. Voidaan ajatella, että jos muu palkkatyö jo takaa niin sanotusti riittävän eläkkeen, YEL-työtulon oikea taso ei ole niin tärkeä. Toisaalta palkkatyö voi lisätä maksuvaraa YEL-vakuutusmaksuja varten, jolloin YEL-työtulo voidaan pitää esimerkiksi entisellä tasolla tilanteessa, jossa yritystoiminnassa on erityisen huono vuosi eikä tuloja ole juurikaan karttunut aikaisempiin vuosiin verrattuna. Yrittäjän tulotason ollessa kokonaisuudessaan korkea, on myös vakuutusmaksujen verovähennysoikeudella merkitystä.

Osaltaan työtulon ja ansiotulon hieman yllättävä suhde alemmissa tuloluokissa voi kertoa siitä, että verotuksessa näkyvät yritystoiminnan tulot saattavat ainakin yksittäisen vuoden osalta olla alttiita erilaisille järjestelyille. Verotettava ansiotulo ei aina vuositasolla kuvaa yritystoiminnan todellista laajuutta tai tuloksellisuutta. Tämän tarkastelun kohteena ovat yhden vuoden tulot.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajien verotettavan ansiotulon jakautuminen työtuloluokan mukaan

Kuvio 4.4.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajien verotetun ansiotulon jakautuminen YEL-työtuloluokan mukaan vuonna 2013, euroa.

Kuviossa 4.4 esitetään ammatin- ja liikkeenharjoittajien verotettavien ansiotulojen jakautuminen YEL-työtuloluokkien mukaan eräiden tunnuslukujen mukaan. Kuviossa on Y-akselilla verotettu ansiotulo ja X-akselilla vahvistettu YEL-työtulo eri luokkiin jaettuna. Toisin sanoen kuviossa 4.4 tarkastelu tehdään vain toisinpäin kuvioon 4.3 verrattuna. Kuvioista 4.4 voi ensinnäkin nähdä työtulojen vaihtelevan todelta paljon ansiotuloihin verrattaessa. Toisekseen keskiarvo ja mediaani ovat hyvin lähellä toisiaan. P10-prosenttipisteessä erityisesti korkeammissa työtuloluokissa YEL-työtulo on selvästi korkeampi kuin verotettu ansiotulo. Syvempi analyysi vaatisi useamman vuoden aineistoa, jotta ilmiölle voisi saada tarkempia selityksiä.

Taulukko 4.3.

*Ammatin- ja liikkeenharjoittajien henkilömäärä, keskimääräinen verotettava ansiotulo sekä työtulon ja ansiotulon suhde eri työtuloluokissa 2013.**

Työtuloluokka	Henkilöitä	Ansiotulo, €	Työtulo, €	Työtulon osuus ansiotulosta, %
0–9 999	22 600	18 300	8 000	44
10 000–14 999	16 200	21 100	12 100	58
15 000–19 999	11 800	24 400	17 100	70
20 000–24 999	9 400	28 600	22 100	77
25 000–29 999	5 800	32 700	27 000	83
30 000–39 999	6 000	37 900	33 700	89
40 000–49 999	1 893	48 000	43 800	91
50 000–59 999	800	62 500	53 900	86
60 000–69 999	400	80 900	63 700	79
70 000–89 999	500	100 300	78 000	78
90 000–	700	155 700	128 200	82

*Henkilömäärät ja eurot on esitetty sadan henkilön ja euron tarkkuudella.

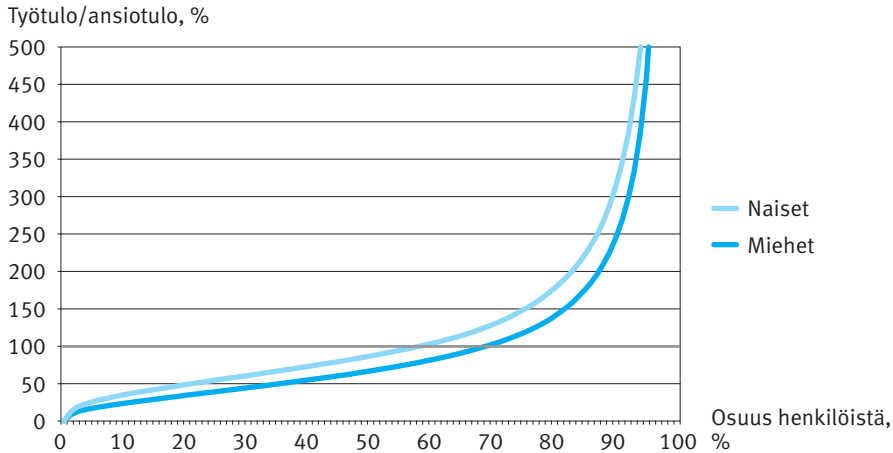
Taulukossa 4.3 on esitetty työtuloluokkien mukaan ammatin- ja liikkeenharjoittajien prosenttiosuudet, verotuksessa vahvistettu keskimääräinen ansiotulo kyseisessä työtuloluokassa, työtulon keskiarvo kyseisessä luokassa sekä työtulon ja ansiotulon suhde. Lähes kahdella kolmanneksella ammatin- ja liikkeenharjoittajista työtulot ovat alle 20 000 euroa.

Sukupuoli

Naisten YEL-työtulo seuraa tarkemmin verotettuja ansiotuloja kuin miesten työtulo. Aikaisemmin jo osoitettiin naisten keskimäärin ansaitsevan miehiä vähemmän, mutta pitävän kuitenkin työtulon keskimäärin miehiä korkeampana.

Kuvio 4.5.

Työtulon ja verotettavan ansiotulon suhteen jakauma sukupuolen mukaan ammatin- ja liikkeenharjoittajilla vuonna 2013, prosenttia.

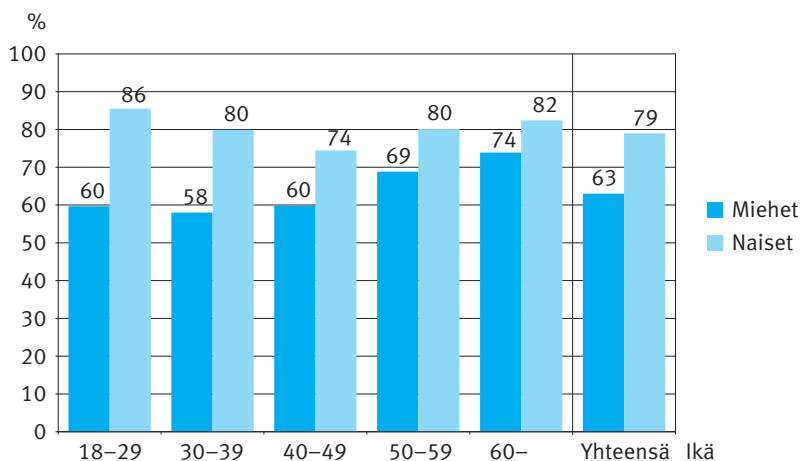
Kuviossa 4.5 esitetään työtulon ja ansiotulon suhde (prosentteina). Kuvion oikeassa laidassa korostuvat sellaiset tapaukset, joissa YEL-työtulo on ansiotuloja suurempi. Kuviota tulkitaan siten, että vaaka-akselilla ovat kaikki henkilöt ja pystyakselilla suhde. Jos suhdeluku on 100 prosenttia, työtulo vastaa ansiotuloja. Alivakuuttaminen näkyy siis tämän 100 prosentin rajan alapuolella ja päinvastoin. Naisista noin 60 prosentilla työtulo on matalampi kuin ansiotulo, miesten luvun ollessa yli 70 prosenttia. Ansioiden mukaan työtulon ja ansiotulon suhdetta tarkastellessa (kuviot 4.1 ja 4.2) osoitettiin työtulojen olevan lähempänä todellisia ansiotuloja tai jopa ylittävän ne pienemmillä vuosituloilla. Kuviota tarkasteltaessa on huomattava, että vuosittain on yksittäisiä yrittäjiä, joiden verotettavat tulot ovat yhden vuoden osalta hyvin pienet, vaikka heillä on kiistatta YEL-vakuuttettavaa työskentelyä.

Kuviossa 4.6 tarkastellaan työtulon ja verotettavan ansiotulon tasoa ja suhdetta sukupuolen ja iän mukaan. Kuviosta nähdään ensinnäkin miesten ja naisten erilaiset työtulon ja verotettavan ansiotulon suhteet. Miesten työtulon ja ansiotulon suhde pysyy melko tasaisena 50-vuotiaaksi saakka, jonka jälkeen työtulo alkaa vastata paremmin verotettuja ansiotuloja. Naisilla voidaan työtulon ja ansiotulon suhteen havaita lievää U-kirjaimen muotoa. Naisten työtulo on varsin korkea suhteessa todelliseen ansioon alle 40-vuotiailla. Osaltaan miesten ja naisten erilaiseen vakuuttamiseen alle 40-vuotiaiden joukossa voi vaikuttaa YEL-vakuutuksen perusteella maksettavat muut sosiaalietuudet, kuten vanhempainpäivära-

hat. Vanhemmissa (yli 40-vuotiaat) ikäluokissa sekä miesten että naisten työtulon ja ansiotulon suhde paranee iän myötä. Vakuuttamishalukkuuden (työtulojen) selvään nousuun yli 50-vuotiailla voi vaikuttaa eläkejärjestelmän paremmat karttumisprosentit⁵.

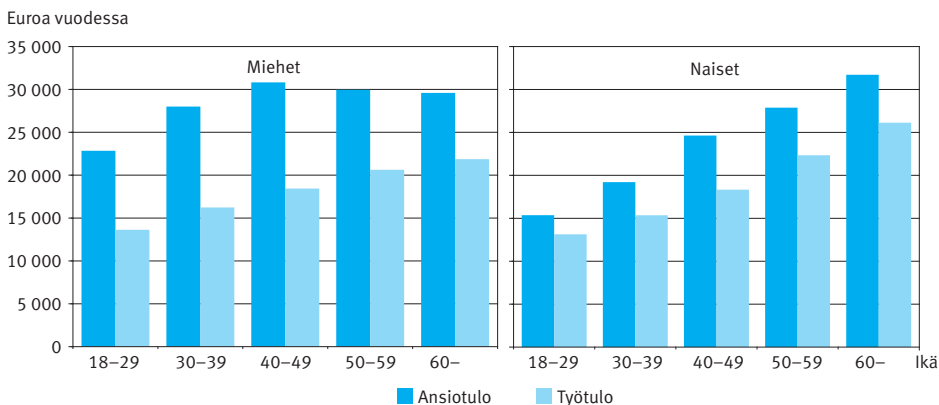
Kuvio 4.6.

Työtulon ja verotettavan ansiotulon suhde sukupuolen ja iän mukaan ammatin- ja liikkeenharjoittajilla vuonna 2013, prosenttia.

Kuvio 4.7.

Työtulo ja verotettava ansiotulo keskimäärin sukupuolen ja iän mukaan ammatin- ja liikkeenharjoittajilla vuonna 2013, euroa.

⁵ Nykyisin säännöin työeläkettä karttuu 18–52-vuotiaalle 1,5 prosenttia, 53–62-vuotiaalle 1,9 prosenttia ja 63 vuotta täyttäneelle 4,5 prosenttia vuodessa.

Miesyrittäjien ansiotulot ovat keskimäärin lähes 10 000 euroa naisia korkeampia (kuvio 4.7). YEL-työtulo on sukupuolten välillä kuitenkin lähes samalla tasolla. Naisten työtulot jopa kasvavat miehiä suuremmiksi yli 50-vuotiailla. Miehillä ansiotulot näyttäisivät hieman vähenevän 50. ikävuoden jälkeen, kun tarkastelun kohteena ovat poikkileikkaushetken tiedot. Mielenkiintoinen ilmiö on, että naisten ja miesten työtulot ovat eri ikäluokissa suunnilleen samalla tasolla 50. ikävuoteen saakka. Tämän jälkeen naisten työtulo ylittää selvästi euromäärissä miesten keskimääräisen työtulon. Naisten ansiotulot myös lähenevät miesten ansiotuloja iän myötä. Keskiarvotarkastelussa vanhimman ikäluokan kohdalla naisten ansiotulot ovat jopa isommat kuin miesten ansiotulot. Tätä ilmiötä selittää naisten pienempi määrä yrittäjissä. Voi olla, että ikääntyneemmässä päässä jatkavat yrittäjät ovat keskimäärin paremmin toimeentulevia, kuin yrittäjät keskimäärin, ja ilmiö korostuu naisten keskuudessa.

Aineiston mukaan työtulo suhteessa ansiotuloon kasvaa naisilla miehiin verrattuna yli 30 000 euroa vuodessa ansaitsevilla. Vaikka työtulon suhde ansiotuloon vähenee myös naisilla ansiotulojen kasvaessa, on vakuutetun YEL-työtulon suhteessa selvä ero miehiin verrattuna. Erittäin pienillä vuosituloilla miehet puolestaan vakuuttavat suhteessa enemmän tuloihin nähden kuin naiset.

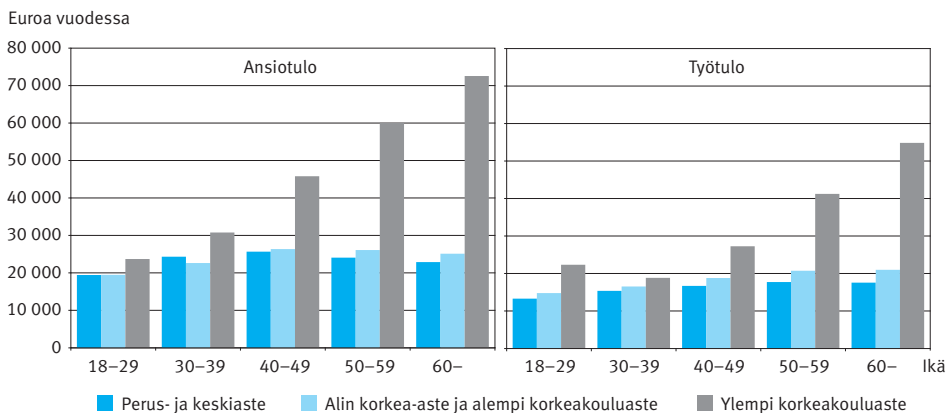
Koulutustaso

Kuviossa 4.8 esitetään keskimääräinen verotettava ansiotulo eri ikäryhmissä koulutustason mukaan vuonna 2013. Ylemmän korkea-asteen koulutus näkyy kuviossa selvästi muista poikkeavana. Poikkileikkausaineistoa käytettäessä korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden palkkaprofiili näyttää kasvavan iän mukaan. Muilla koulutustasoilla ansiotaso on hieman kumpumainen, ja korkein ansiotaso saavutetaan 40–49-vuotiaana. Tästä ei voi kuitenkaan vetää suoria johtopäätöksiä ansiokehityksestä, sillä ansiot voivat olla esimerkiksi kohorttikohtaisesti erilaisia. Ansiotaso näyttäisi kuitenkin tässä kuvassa olevan sitä vähemmän ikäsidonnainen, mitä alemmasta koulutustasosta on kysymys.

Erot työtulossa ovat ansiotuloon verrattuna pienempiä. Korkeintaan keskiasteen sekä alemman ja alimman korkea-asteen koulutuksen suorittaneilla yrittäjillä ansiotaso on suunnilleen samaa tasoa, mutta työtulot ovat alemman ja alimman korkea-asteen suorittaneilla selvästi suurempia perus- ja keskiasteen suorittaneisiin verrattuna. Osan tästä selittää sukupuoli. Korkeintaan keskiasteen koulutuksen suorittaneissa on enemmän miehiä ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneissa naisia.

Kuvio 4.8.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajien verotettava ansiotulo ja työtulo keskimäärin iän ja koulutustason mukaan vuonna 2013, euroa.

Toimiala

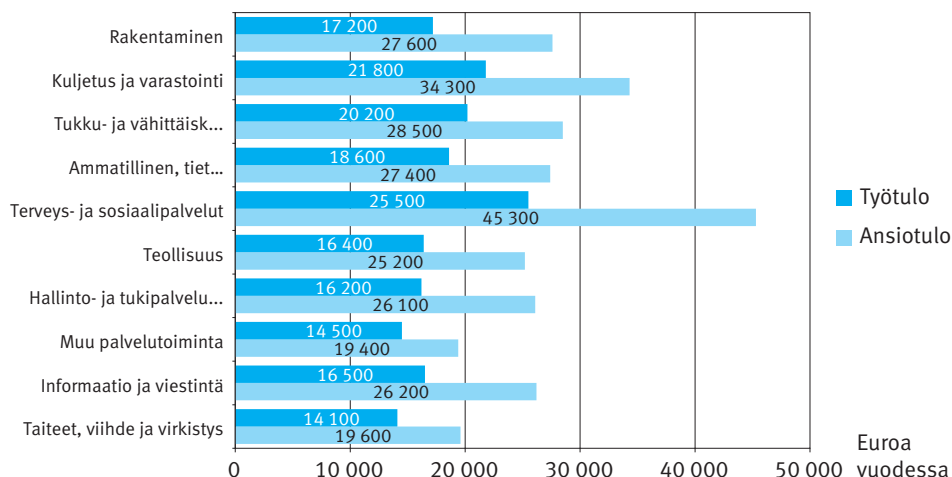
Kuviossa 4.9 esitetään tämän aineiston kymmenen yleisintä miesyrittäjien toimialaa luokiteltuna ammatin- ja liikkeenharjoittajien lukumäärän mukaisesti. Liitetaulukossa 4.1 esitetään niiden jakautuminen prosenttiosuuksiin toimialan koon mukaan. Liitekuviossa 4.1 esitetään puolestaan ansio- ja työtulot mediaanilla mitattuna. Rakentaminen sekä kuljetus- ja varastointiala ovat selvästi miesten suurimmat toimialaluokat, joista jälkimmäisellä mediaanilla mitaten ovat miehillä myös suurimmat työ- ja ansiotulot. Keskiarvolla mitattuna sekä YEL-työtulo että ansiotulo ovat kaikissa luokissa mediaania korkeampia. Ilmiö kertoo yrittäjien erilaisista ominaisuuksista. Pienehkö osa yrittäjiä ansaitsee selvästi muita enemmän, mikä nostaa keskiarvoa mediaaniin verrattuna.

Kuviossa 4.10 esitetään vastaavasti kymmenen yleisintä naisyrittäjien toimialaa luokiteltuna ammatin- ja liikkeenharjoittajien lukumäärän mukaisesti. Liitetaulukossa 4.2 (artikkelin lopussa) esitetään niiden jakautuminen prosenttiosuuksiin toimialan koon mukaan ja liitekuviossa 4.2 tulot mediaanilla mitattuna. Muu palvelutoiminta terveys- ja sosiaalipalvelujen kanssa muodostaa naisten kaksi selvästi suurinta toimialaa. Ansiotason vaihtelu on suurta sekä toimialojen välillä että niiden sisällä. Suurimmat ansiot mediaanilla mitaten ovat kuljetus- ja varastointialalla, samoin kuin miehillä. Toisaalta naisia kyseisessä luokassa on suhteellisen vähän esimerkiksi terveys- ja sosiaalipalvelutoimialaan verrattuna.

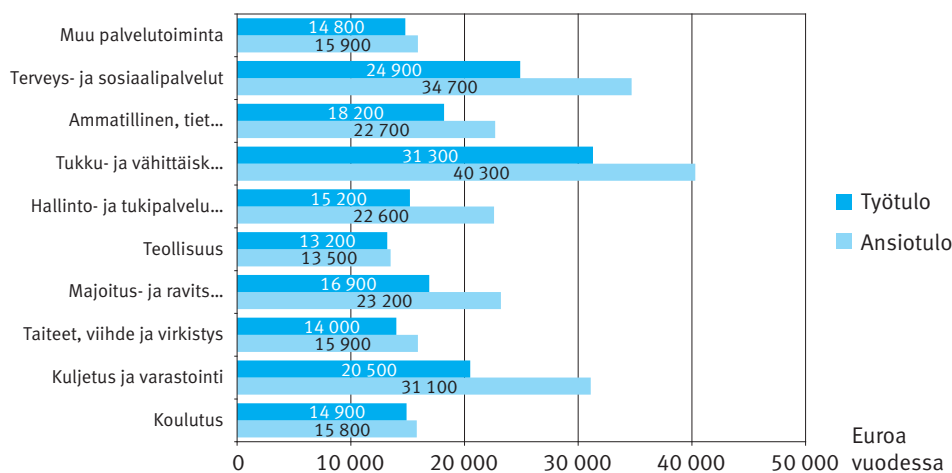
Kuvioista 4.9 ja 4.10 nähdään, että toimialaluokitus jakaa yrittäjät selvästi nais- ja miestoimialoille. Esimerkiksi muussa palvelutoiminnassa lähes 87 pro-

Kuvio 4.9.

Miesten verotettavat ansiotulot ja työtulot keskimäärin kymmenellä yleisimmällä toimialalla vuonna 2013 ammatin- ja liikkeenharjoittajilla, euroa.

Kuvio 4.10.

Naisten työ- ja ansiotulot keskimäärin kymmenellä yleisimmällä toimialalla vuonna 2013 ammatin- ja liikkeenharjoittajilla, euroa.

senttia ammatinharjoittajista on naisia ja toisaalta YEL-työtulo vastaa parhaiten siellä ansiotuloa. Terveys- ja sosiaalipalvelutoimialalla miesten ja naisten YEL-työtulo on lähes samaa tasoa, noin 25 000 euroa vuodessa, miehillä vajaa 500 euroa naisia enemmän. Toisaalta miesten ansiot terveys- ja sosiaalipalvelutoimialal-

la ovat vuodessa keskimäärin 45 000 euroa ja naisten runsaat 10 000 euroa vähemmän. Hajonta toimialan sisällä on varsin suurta, miesten mediaaniansiot ovat 27 900 euroa, joka on noin 61 prosenttia keskimääräisistä ansioista.

Lääkärit ovat suuri yksittäinen ammattiryhmä tämän toimialan sisällä, ja tällä toimialalla vuosiansiot ovat suhteellisen korkeita. Toisaalta sairaanhoitajat, jotka on hyvin naisvaltainen ammattiryhmä, kuuluvat myös tähän luokkaan. Työtulon keskiarvo nousee yli 20 000 euroon miehillä vain kahdella toimialalla ja naisilla kolmella toimialalla.

Yleisimmät ammattiryhmät

Taulukossa 4.4 esitetään aineiston 15 yleisintä ammattiryhmää suuruusjärjestyksessä sekä naisten prosenttiosuus kyseisessä ryhmässä. Yleisimmät ammatit ovat perinteisiä yksinyrittämisen aloja, kuten kuljettaja ja parturi-kampaaja. Suuri osa ammatin- ja liikkeenharjoittajista oli ilmoittanut ammattinimikkeeksi vain yrittäjä, joka voi tarkoittaa käytännössä mitä vain. Parhaiten YEL-työtulo vastaa verotettua ansiotulota matalapalkka-aloilla, jotka usein ovat varsin naisvaltaisia. Poikkeuksen tähän tekevät esimerkiksi kauppiaat ja toimittajat, joissa enemmistö ammatin- ja liikkeenharjoittajista on miehiä.

Taulukko 4.4.

*Viisitoista yleisintä ammattiryhmää suuruusjärjestyksessä vuonna 2013.**

Ammattiryhmä	Naisten osuus, %	Ansiotulo, €	Työtulo, €	Työtulon osuus ansiotulosta, %
Yrittäjä	35	25 700	16 500	64
Kuljettaja	5	33 200	21 100	64
Parturi-kampaaja	97	17 200	15 500	90
Lääkäri	61	62 000	37 000	60
Fysioterapeutti	66	28 600	20 800	73
Sairaanhoitaja	80	20 200	16 500	82
Käsityöläinen	9	23 700	16 700	70
Rakennusmies	14	26 400	18 300	69
Asentaja	1	25 700	17 200	67
Edustaja	49	22 700	15 600	69
Kirvesmies	0	25 600	18 200	71
Liikkeenharjoittaja	42	22 400	17 100	76
Päällikkö	33	27 100	20 600	76
Opiskelija	53	17 900	13 600	76
Opettaja	63	17 900	15 200	85

*Luokitus ei vastaa Tilastokeskuksen käyttämää ammatiluokitusta, koska yrittäjät ovat itse saaneet määritellä ammatinimikkeensä.

Useimmissa ammattiryhmissä ansiotulo jää kuitenkin varsin matalaksi. Osatekijä, joka voi vaikuttaa joidenkin ammattiryhmien työtulon ja ansiotulon suhteeseen, voi olla yrittäjätoiminnan osa-aikaisuus. Osa-aikaisella (sivutoimisella) yrittäjällä voi olla intressi vakuuttaa työskentelynsä oikealla työtulotasolla etenkin, mikäli hän näkee YEL-vakuutuksen hyvänä vakuutustuotteena (sijoituksena). Toisaalta osa-aikainen yrittäjä voi myös arvioida, että YEL-vakuuttaminen ei kannata tai ole ylipäättään tarpeen hänen sosiaaliturvansa kannalta, koska hänen työskentelynsä työsuhteisessa päätoimissa on vakuutettu ja sosiaaliturva määräytyy sen perusteella. Näissä tilanteissa yrittäjä pyrkii pitämään työtulon mahdollisimman alhaisena. Osa-aikaisessa yrittäjyydessä myös vuotuiset vaihtelut sekä työskentelyn määrässä että ansioissa voivat olla isompia kuin päätoimisella yrittäjällä.

Ansiotulon mukaan tulokset eivät ole yllättäviä ainakaan huipputulojen osalta. Perinteisesti apteekkarit ovat erottuneet muista yrittäjistä sekä ansiotulon että YEL-työtulon osalta. Yrittäjänaiset ovat keskimäärin miehiä korkeammin koulutautuneita. Neljää ensimmäistä ammattiryhmää korkeimmissa tulotasoina yhdistää se, että niissä vaaditaan vähintään alempaa korkeakoulututkintoa. Niistä ainoastaan lakimies-ammattissa on enemmän miehiä kuin naisia. Apteekkareissa ei juuri ole eroa miesten ja naisten ansio- ja työtulossa. Mieslääkärit ansaitsevat keskimäärin 11 000 euroa enemmän vuodessa, mutta naislääkärien työtulo on siitä huolimatta mieslääkäreitä korkeampi (200 euroa).

Joskus ammattiryhmä voi kuvatakin enemmän henkilön koulutusta. Lääkäri on hyvä esimerkki tällaisesta professioon perustuvasta ammatista, joka voi tarkoittaa varsin laajaa toimenkuvaa. Jos lääkärin koulutuksen saanut henkilö tosiasiassa tekeekin päällikkötason tehtäviä yrityksessä, laittaako hän kuitenkin ammatikseen lääkäri? Noin neljännes yrittäjistä ilmoitti ammatikseen yrittäjä (13 200 henkilöä). Toisaalta jotkin ryhmät ovat melko selkeitä, kuten kampaaja. Kaikissa esitetyissä ammattiryhmissä on useita satoja henkilöitä, joten siinä mielessä ne antavat kuitenkin varsin luotettavan kuvan yrittäjien työtulon ja ansiotulon suhteesta näissä ammattiryhmissä.

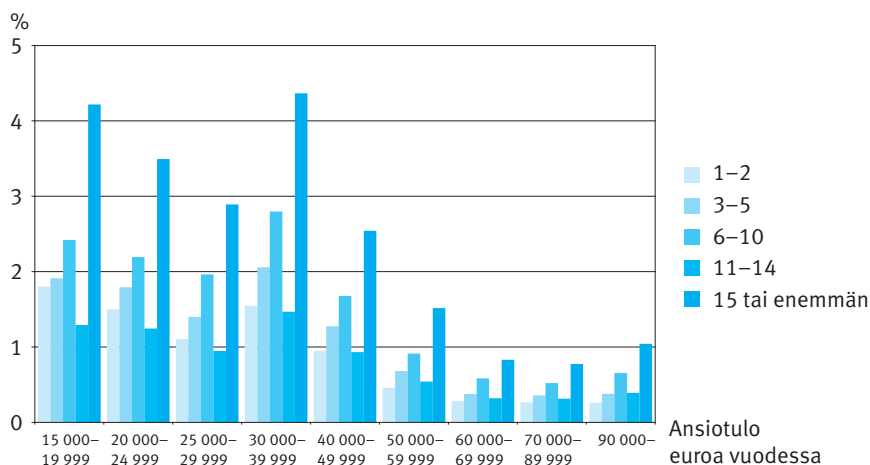
4.4 Yritystoiminnan kesto

Aineistossa on tieto ammatinharjoittajan YEL-vakuutetun yrittäjätoiminnan alkamispäivämäärästä. Kuvioon 4.11 on tehty luokittelu verotettavien ansiotulojen ja sen mukaan, kuinka monta vuotta aikaisemmin yrittäjä on aloittanut yrittäjätoiminnan. Yrittäjä on voinut tänä aikana harjoittaa useammankin tyyppistä yritystoimintaa, joka on YEL-vakuuttamista arvioitaessa katsottu yhdeksi YEL:n tar-

koittamaksi yhdenjaksoiseksi yrittäjätoiminnaksi. Ansiotuloluokat poikkeavat aiemmin tarkasteluissa olleista luokista, koska alle 15 000 euron vuosituloilla vaihtelu on melko suurta. Hyvin pieniin vuosituloihin yltävissä yrittäjissä on luultavasti paljon osa-aikaista yrittäjyyttä, juuri alkanutta tai päättymässä olevaa yrittäjätoimintaa. Mielenkiinnon kohteena on enemmänkin kokopäiväinen yrittäjyys, jonka toiminta on vakiintunut.

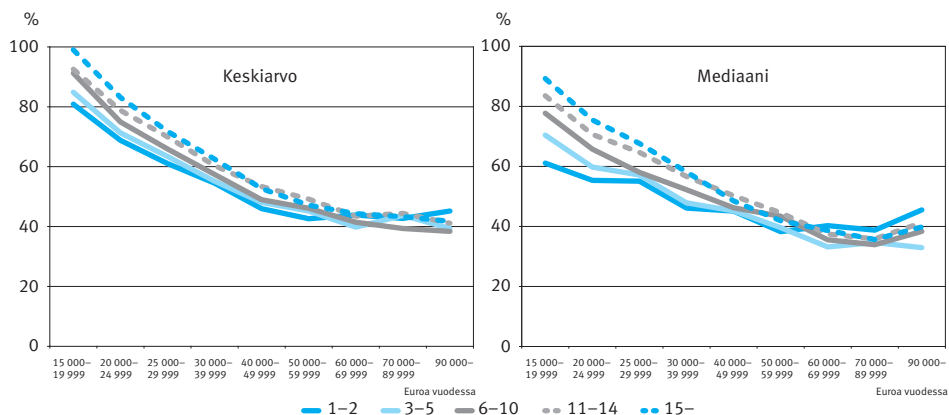
Kuvio 4.11.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajien prosenttiosuus yritystoiminnan aloittamisesta kuluneen ajan ja ansiotuloluokan mukaan vuonna 2013.

Kuvio 4.12.

Työtulon ja verotettavan ansiotulon suhde keskimäärin yritystoiminnan aloittamisesta kuluneen ajan ja tuloluokan mukaan vuonna 2013, prosenttia (ansiotulot vähintään 15 000 euroa).

Yritystoiminnan kestolla ei näyttäisi keskilukujen perusteella olevan kovinkaan suurta merkitystä työtulon ja verotettavan ansiotulon suhteeseen (kuvio 4.12). Pienellä ansiotulolla pitkään yrittäjänä toimineet pitävät työtulonsa keskimäärin oikeammalla tasolla kuin vähän aikaa yrittäjänä olleet. Korkeilla tulotasolla ero ei enää ole yhtä suuri.

4.5 Alueelliset erot

Suomi näyttäisi jakaantuvan maakuntaluokitusta käyttämällä eritasoisiin alueisiin sen suhteen, miten yrittäjät määrittävät työtulonsa suhteessa verotettaviin ansiotuloihin (kuvio 4.13). Ahvenanmaa erottuu tuloksissa selvästi muista maakunnista. Ahvenanmaalla työtulon osuus ansiotulosta on 90 prosenttia, kun se koko maassa keskimäärin on 69 prosenttia. Lapissa on Ahvenanmaan jälkeen toiseksi suurin työtulon ja ansiotulon suhde. Yrittäjyys keskittyy Uudellemaalle, noin 28 prosenttia koko maan yrittäjistä toimii siellä. Työtulon osuus ansiotuloista on kuitenkin alle maan keskiarvon. Pirkanmaalla ja Varsinais-Suomessa on molemmissa noin 10 prosenttia maan yrittäjistä. Näiden jälkeen ei ole muita yhtä suuria keskittymiä yrittäjien määrässä mitattuna, vaan ne jakaantuvat melko tasaisesti ympäri maakuntia. Ahvenanmaalla on vajaa prosentti yrittäjistä ja Lapissa runsaat kolme prosenttia.

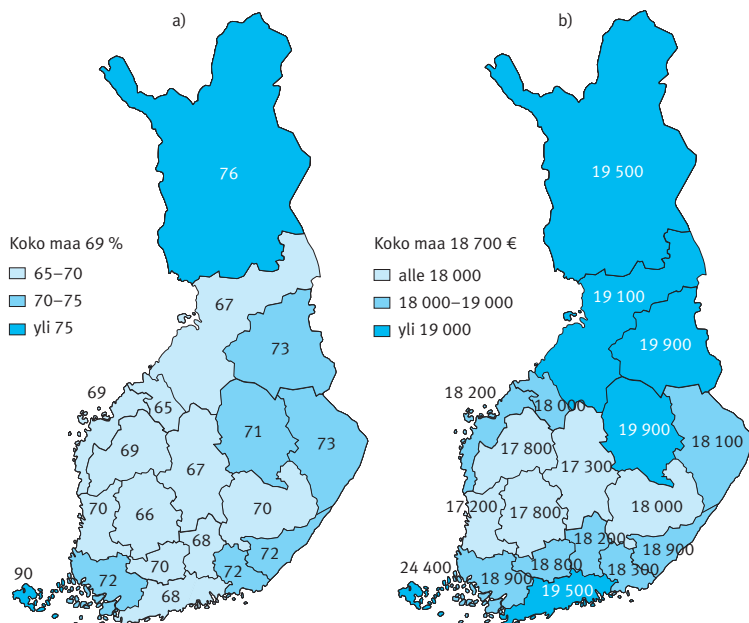
Työtulot olivat ammatin- ja liikkeenharjoittajilla yli 19 000 euroa vuodessa Uudellamaalla, Ahvenanmaalla sekä laajemmalti Pohjois-Suomessa ja Pohjois-Savossa. Ahvenanmaa erottuu selvästi muista maakunnista yli 24 000 euron työtulotasolla. Toinen merkillä pantava ilmiö on työtulojen jääminen alle 18 000 euroon Väli-Suomessa.

Pirkanmaa, Keski-Suomi ja Keski-Pohjanmaa ovat alueita, joilla sekä tulojen suhde että työtulojen taso ovat maan keskiarvoa alhaisempia. Alueellisille eroille ansiotulon ja työtulon suhteessa ja työtulon tasossa sekä näiden korrelaatiolle ei näyttäisi olevan yhtä selkeää selittäjää.

Osa maakuntien välisistä eroista selittyy erilaisilla ammattirakenteilla. Ammattiryhmistä Pohjanmaalla erottuvat esimerkiksi parturi-kampaajat. Heitä on siellä työskentelevistä yrittäjistä jopa 17 prosenttia, kun muualla maassa keskiarvo on kymmenen prosentin tietämillä. Kainuussa kuljettajien ammattiryhmässä on vajaat 20 prosenttia kaikista yrittäjistä. Vähiten kuljettajia suhteellisesti ottaen on Uudellamaalla (9 %). Uudellamaalla on puolestaan eniten lääkäreitä (9 %). Käsityöläisammateista Etelä-Pohjanmaa eroaa muista (6 %), kun heitä muualla on keskimäärin 3–4 prosenttia.

Kuvio 4.13.

a) työtulon ja ansiotulon suhde ja b) työtulo yrittäjän asuinmaakunnan mukaan vuonna 2013.

4.6 Ammatin- ja liikkeenharjoittajien kokonaistulo

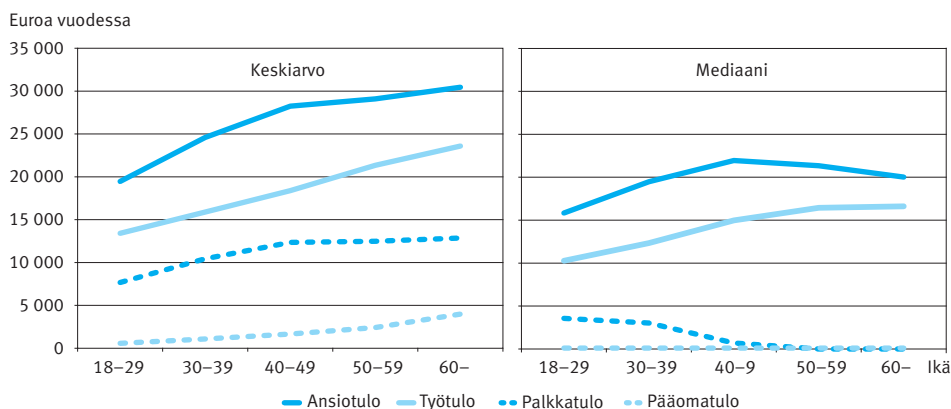
Yrittäjä voi saada ansiotulon lisäksi palkkatuloa muusta työstä sekä pääomatuloa yritystoiminnasta. Tässä luvussa tarkastellaan, kuinka suuri yrittäjien kokonaistulo on ja mikä on siinä kunkin tulolajin eli ansiotulon, palkan ja yritystoiminnan pääomatulon osuus. Tarkastelussa ei ole mukana muuta pääomatuloa kuin se, joka on saatu ammatin- ja liikkeenharjoittajana verotetusta toiminnasta.

Yrittäjän muuttaessa yritystoimintansa yhtiömuotoon on yhtenä syynä usein liiketoiminnan kasvu ja/tai verotus. Korkeiden ansiotulojen verotus on kireämpää kuin pääomatuloverotus. Ammatin- ja liikkeenharjoittajilla pääomatulo on harvinaisempaa kuin yhtiömuotoisessa liiketoiminnassa, mikä mahdollisesti kertoo toiminnan laajuudesta. Osalle yrittäjistä se on kuitenkin hyvin tärkeä tulonlähde. Vuonna 2013 ammatin- ja liikkeenharjoittajat saivat pääomatuloa keskimäärin 1 860 euroa. Mediaanilla mitaten pääomatulo oli nolla euroa. Pääomatulon hajonta yrittäjien kesken on toisin sanoen varsin suurta. Ikäluokan mukaan tarkasteltuna mediaani oli myös nolla euroa kaikissa ikäluokissa.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajat saivat työ- tai virkasuhteisen työskenteelyn perusteella palkkatuloa vuonna 2013 keskimäärin 11 590 euroa. Palkkatulon osuus (kuvio 4.14) olikin jopa neljännes yrittäjien kokonaistulosta. Suhde on melko samanlainen kaikissa ikäluokissa. Ikäryhmittäin tarkasteltuna palkkatulon mediaani oli alle 30-vuotiailla vajaat 18 prosenttia, 30–39-vuotiailla 13 prosenttia, 40–49-vuotiailla enää kolme prosenttia ja tätä vanhemmilla nolla prosenttia kokonaistulosta. Ilmiö kertoo siitä, että vaikka palkkatuloa saa runsaat puolet (39 000) kaikista yrittäjistä, suurelle osalle yrittäjiä muu palkkatulo ei ole erityisen merkittävää. Toisaalta keskipalkka oli 22 600 euroa ja mediaanipalkka 15 600 niiden yrittäjien keskuudessa, jotka saivat palkkatuloja yrittäjäansion lisäksi. Esimerkiksi sivutoimisilla yrittäjillä palkkatulo voi olla hyvinkin suuri. Yritystoiminta, siitä saatava ansio ja sen perusteella karttuva eläketurva voivat tällöin olla yrittäjälle vähämerkityksellisiä varsinaisen toimeentulon tullessa muualta.

Kuvio 4.14.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajien verotettujen tulojen rakenne ikäryhmittäin, keskiarvo ja mediaani, 2013.

Kuvioissa 4.14 esitetään yrittäjien tulolajit ikäryhmittäin vuonna 2013. Poikkeileikkaustarkastelun mukaan vanhemmilla on suuremmat tulot. Keskiarvotarkastelussa yrittäjien muusta kuin itse yrittämisestä saama palkkatulo on suhteellisen korkea verrattuna yrittäjien varsinaiseen YEL-ansiotuloon. Mediaanitarkastelussa palkkatulon merkitys kuitenkin häviää 40. ikävuoden jälkeen. Pienellä ryhmällä yrittäjistä palkkatulo voi olla hyvinkin korkea, ja se nostaa näin ollen merkittävästi keskiarvoa. Esimerkiksi lääkärit ovat yksi ammattiryhmä, jolle hyvätuloinen palkkatyö ja sen rinnalla harjoitettu yritystoiminta on tyypillistä. Suuressa mitta-

kaavassa yrittäjien palkkatulo, etenkin yli 40-vuotiailla, on kuitenkin varsin merkityksentöitä.

Työtulo on keskimäärin sitä korkeampi, mitä vanhemmasta yrittäjästä on kyse. Korotettu eläkekarttuma voi kannustaa työtulon tarkistamiseen. Työtulon ja ansiotulon suhde ei kuitenkaan olennaisesti muutu esimerkiksi 53. ikävuoden jälkeen, kun YEL:n karttumisprosentti kohoaa 1,5 prosentista 1,9 prosenttiin, sillä samalla myös ansiotulo kasvavaa iän myötä. Myöskään 63 vuotta täyttäneiden osalta ei ole havaittavissa suoranaista nousua työtulojen tasossa suhteessa ansiotuloihin, vaikka karttumisprosentti nousee 4,5 prosenttiin. On huomattava, että suuri osa yrittäjistä hakeutuu vanhuuseläkkeelle pian 63 vuotta täytettyään, koska vanhuuseläkkeen rinnalla tapahtuvan yrittäjätoiminnan vakuuttaminen on vapaaehtoista. Työtulo (ja myös verotettavat tulot) nousee voimakkaasti 63 vuoden täyttämisen jälkeen, mutta tällöin myös YEL-vakuutettujen määrä laskee vanhuuseläkkeelle siirtymisen takia. Näyttää siltä, että pieni joukko hyvätuloisia ja korkean työtulon omaavia yrittäjiä kartuttaa eläketurvaansa 4,5 prosentin korotetulla karttumalla (ei esitetty kuviossa). Lääkärit ovat yksi hyvätuloinen yrittäjien ammattikunta, josta merkittävä osa jatkaa yritystoimintaa ikääntyneenä. Vanhimmassa ikäryhmässä lääkärin ansiotulo oli keskimäärin 66 500 euroa vuodessa ja palkkatulo 33 500 euroa vuodessa.

Mediaanin mukaan tarkasteltuna yli 40-vuotiaat yrittäjät eivät saa enää palkkatuloa, mutta keskiarvotarkastelussa palkkatulo kasvaa iän mukaan (kuvio 4.14). Ilmiö kertonee yrittäjien jakaantuvan varsin voimakkaasti sen suhteen, saavatko he yrittäjäansioden lisäksi muuta palkkatuloa. Nuoret yrittäjät voivat tehdä useaa asiaa samanaikaisesti ja tavallaan katsoa muun palkkatyön ohella, lähteekö yritystoiminta tarpeeksi hyvin liikkeelle. Ikääntyneessä päässä suurin osa yrittäjistä on jo vakiintuneesti yrittäjiä, ja koko heidän tulonsa perustuu yrityksestä saatuun ansiotuloon ja pääomatuloon.

Pääomatulon merkitys on ammatin- ja liikkeenharjoittajille varsin pieni. Keskiarvon mukaan pääomatulojen osuus kasvaa iän mukaan alle 30-vuotiaiden kahdesta prosentista runsaaseen kahdeksaan prosenttiin 60 vuotta täyttäneiden osalta. Keskimäärin pääomatulo on noin viisi prosenttia yrittäjän kokonaistulosta. Eläkeiän kynnyksellä yrittäjät näyttävät nostavan selvästi eniten pääomatuloa. Tarkastelujakso oli tässä tapauksessa vain yhden vuoden poikkileikkaustilanne, jonka takia kovin suuria johtopäätöksiä tekemistä on syytä varoa.

Verotettavaa pääomatuloa saaneet ammatin- ja liikkeenharjoittajat

Seuraavaksi tarkastellaan pääomatuloa saaneita ammatin- ja liikkeenharjoittajia. Nämä tulokset ovat hieman toisenlaisia verrattuna edelliseen lukuun, jossa mukana olivat kaikki ammatin- ja liikkeenharjoittajat. Taulukossa 4.5 on mukana ainoastaan sellaiset yrittäjät, joilla on ansiotulon ja työtulon lisäksi pääomatuloa yritystoiminnasta. Aikaisempi joukko rajautuu tällöin vajaaseen puoleen.

Pääomatuloa saavien yrittäjien ansiotaso sekä YEL-työtulo ovat korkeampia kuin muilla. Kuitenkin mediaanin mukaan yrittäjien pääomatulo on vain vajaat 1 400 euroa vuodessa eli melko vähän. Pääomatulon osuus kokonaistulosta (ansiotulo + pääomatulo) oli keskimäärin 11 prosenttia niiden yrittäjien keskuudessa, joilla oli pääomatuloa vuonna 2013. Ilmeisesti ammatin- ja liikkeenharjoittajilla pääomatulon merkitys on pienempi kuin yrittäjillä kaikkiaan⁶.

Taulukko 4.5.

*Verotettavia pääomatuloja saaneiden ammatin- ja liikkeenharjoittajien tulolajit ja työtulon suhde niihin vuonna 2013.**

	Keskiarvo	Mediaani
Ansiotulo, €	33 000	26 200
Työtulo, €	21 400	16 900
Työtulon osuus ansiotulosta, %	65 %	65 %
Pääomatulo, €	4 200	1 400
Kokonaistulo, €	37 200	27 600
Työtulon osuus kokonaistulosta, %	58 %	61 %

*Vuonna 2013 pääomatuloa oli 44 prosentilla (n=33 400) kaikista aineiston ammatin- ja liikkeenharjoittajista.

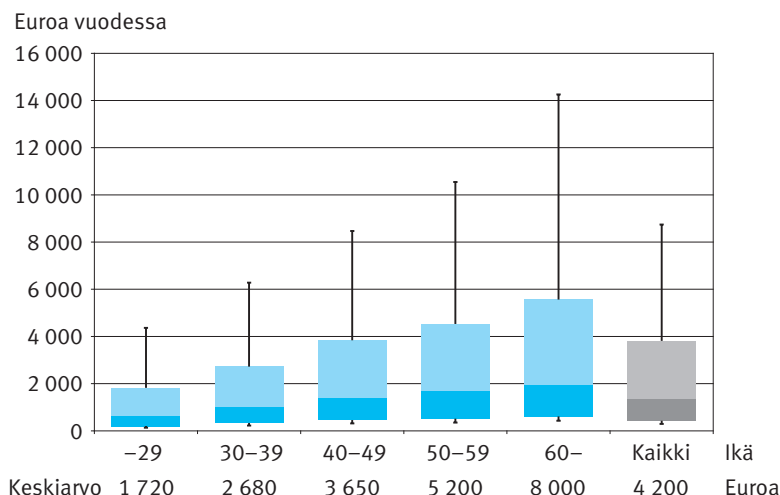
Kuviossa 4.15 esitetään niin sanottu box plot -kuvaaja pääomatuloja saaneista ammatin- ja liikkeenharjoittajista ikäryhmittäin jaoteltuna. Tässä kuviotyypissä laatikko on neljännespisteiden välinen osa, eli siihen väliin sijoittuu 50 prosenttia havainnoista. Laatikon alareuna vastaa alaneljännestä (P25) ja yläreuna yläneljännestä (P75). Laatikon sisään piirretty viiva vastaa mediaania, ja laatikossa esitetty luku on keskiarvo. Viivojen päät vastaavat tässä kuviossa alinta ja ylintä tulo luokkaa (P10 ja P90). Kuviosta voidaan ensinnäkin todeta, että pääomatulon rooli kasvaa yrittäjän iän myötä. Sen merkitys on tässäkin joukossa kuitenkin suhteellisen vähäinen suurelle osalle yrittäjiä. Mediaanilla mitattuna pääomatulon nou-

⁶ Verotietojen mukaan yrittäjillä pääomatulon osuus kaikista tuloista oli 27 prosenttia vuonna 2013 (Suomen Yrittäjät 2015).

su on varsin pientä. Ylimmän tulokymmenyksen raja (P90) havainnollistaa, että varallisuus kertyy harvoille yrittäjille. Pääomatulo voi olla jo hyvinkin merkittävä tulonlähde vanhemmille yrittäjille ainakin kertaluontoisesti. Pääomatulon vahvalle kasvulle erityisesti vanhuuseläkeiän kynnyksellä voi olla useita selityksiä. Yrittäjä voi esimerkiksi saada pääomatuloa yritystoimintaan liittyvän omaisuuden mynnistä luopuessaan yritystoiminnasta vanhuuseläkeiän lähestyessä. Nyt tarkasteltavassa aineistossa on mukana vain sellaisia yrittäjiä, joiden YEL-vakuutus on ollut voimassa koko vuoden 2013 – yrittäjät, jotka ovat kokonaan päättäneet yritystoimintansa (myyneet siihen liittyvän omaisuuden) ja lopettaneet YEL-vakuutuksen vuoden 2013 aikana, eivät siis ole mukana aineistossa. Jos nämä tarkasteluvuonna kokonaan yritystoiminnasta luopuneet henkilöt olisivat aineistossa mukana, keskimääräiset pääomatulot voisivat olla vanhemmilla ikäluokilla nyt esitettyä korkeammat.

Kuvio 4.15.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajien verotettavat pääomatulot ikäryhmän mukaan vuonna 2013. Mukana vain pääomatuloja saaneet.

Näyttää siltä, että pääomatuloja saavien ammatin- ja liikkeenharjoittajien joukossa YEL-vakuutettujen parhaiten ansaitseva ja suurimmalla työtulolla vakuutettu joukko jatkaa vakuuttamista yli 63 vuoden iän. Yrittäjien määrä vähenee kuitenkin nopeasti yli 60-vuotiaana. 61-vuotiaita ammatin- ja liikkeenharjoittajia oli YEL-vakuutettuna vajaa 3 500 henkeä, mutta 62-vuotiaita enää alle puolet siitä. 63-vuotiaiden määrä oli noin tuhat henkeä, 64-vuotiaita 512 henkilöä ja 65-vuotiaita 326 henkilöä.

Miesten pääomatulot ammatin- ja liikkeenharjoittajilla ovat pääosin huomattavasti suurempia kuin naisten pääomatulot (liitekuviot 4.3 ja 4.4). Ainoastaan ylimmän tulokymmenyksen (P90) rajalla 60 vuotta täyttäneet naiset ovat saaneet huomattavasti miehiä enemmän pääomatuloja. Tämä ilmiö selittyy ainakin osittain yhdellä erityisellä ammattiryhmällä, apteekkareilla, jotka muodostavat täysin oman luokkansa pääomatulojen näkökulmasta. Apteekkariala on naisvaltainen: noin kolme neljänestä 60 vuotta täyttäneistä apteekkareista on naisia. Apteekkarien pääomatulot olivat 60 vuotta täyttäneillä miehillä keskimäärin 109 000 euroa ja naisilla 85 000 euroa. Vertailun vuoksi esimerkiksi lääkärit olivat toisen suurempia pääomatuloja nostonut ammattiryhmä. Mieslääkäreillä pääomatulot jäivät 60 vuotta täyttäneillä keskimäärin 9 000 euroon ja naislääkäreillä runsaaseen 5 900 euroon.

Yrittäjien varallisuudesta ei ole saatavissa tietoja varallisuusveron poistuttua vuonna 2006, jolloin varallisuustietojen kerääminen loppui. Pääomatuloista saatavat tiedot antavat viitteitä siitä, että tyypillinen ammatin- ja liikkeenharjoittaja ei saa merkittäviä myyntituloja lopettaessaan yritystoiminnan, koska yritystoiminnan perusteella ei aktiiviaikana synny verotettavaa pääomatuloa, mikä voi johtua siitä, että yritystoimintaan ei sitoutunut pääomia.

4.7 Työtulon muuttaminen

Muut YEL-työtulon muutokset kuin normaali vuotuinen indeksikorotus kirjautuvat yrittäjän hallinnollisiin rekisteritietoihin. Aineisto sisältääkin päivämäärän, jolloin viimeisin työtulon muutos on tehty. Aineisto ei kuitenkaan sisällä tietoa mahdollisista aiemmista työtulomuutoksista. Työtuloa on voitu muuttaa joko suuremmaksi tai pienemmäksi, mutta muutoksen euromäärä voidaan päätellä vain vuonna 2013 tehdyistä muutoksista. Vuotuista indeksimuutoksesta (palkkakertomesta) johtuvaa työtulon korotusta ei tilastoida työtulon muutoksena.

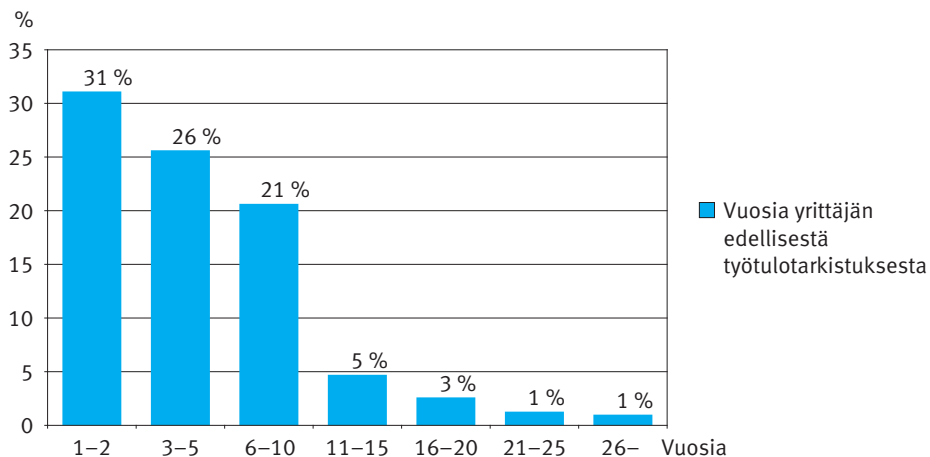
Tarkasteltaessa vuosien 2012 ja 2013 välisiä työtulomuutoksia näyttää siltä, että keskiarvotarkastelulla pieniä työtuloja pienennettiin entisestään ja toisaalta yli 20 000 euron työtuloja korotettiin. Aineiston mukaan osa (1 580 henkilöä) ammatin- ja liikkeenharjoittajista, mahdollisesti reaktiona taloudellisiin vaikeuksiin tai toiminnan supistumiseen, laski työtulonsa YEL-vakuutuksen alarajalle (7 303 €) vuonna 2013 (muutoskeskiarvo -11 prosenttia). Selkeän yrittäjäjoukon työtulon reaaliarvo on laskenut, sillä 1 170 henkilöllä työtulo seurasi tarkasti työttömyysturvan piiriin pääsemisen alarajaa, joka oli vuoden 2014 loppuun kiinteästi (ei vuotuisia indeksitarkistuksia) 8 520 euroa. Tämän ryhmän työtuloa on tar-

kistettu alaspäin juuri sen verran kuin vuotuinen indeksikorotus olisi sitä nostanut. Vuodesta 2015 alkaen työttömyysturvan piiriin kuulumisen alaraja on 12 326 euroa ja se tarkistetaan vuosittain palkkakertoimella, joten tämän tapainen ”työtulosuunnittelu” ei jatkossa ole mahdollista. Myös yrittäjien tapaturmavakuutuksen taso on 1.1.2016 alkaen sidottu YEL-työtuloon. Onkin mielenkiintoista nähdä tulevana vuosina, kuinka tämä työttömyysturvaan liittyvän ansiorajan määrittelyn muutos ja tapaturmavakuuttamisen muutokset vaikuttavat yrittäjien työtuloon.⁷ Osa yrittäjistä jäänee pois työttömyysturvan piiristä, mutta toisaalta osa nostaa tai on jo nostanut työtulojaan uuden rajan mukaisiksi. Yleisesti ottaen työtulon muutokset tasalukuihin olivat seuraavaksi suosituimpia.

Kaikista yrittäjistä lähes kolme neljästä on muuttanut työtuloa alkutyötulon (YEL-vakuutuksen voimaansaaton yhteydessä vahvistettu työtulo) jälkeen vuonna 2013. Toisin sanoen neljännes ei tehnyt muutoksia alkutyötuloonsa, eli työtulo oli samalla tasolla kuin se oli yrittäjätoiminnan alkaessa.⁸ Laskelmissa eivät ole mukana vuonna 2013 aloittaneet yrittäjät.

Kuvio 4.16.

Vuosia edellisestä työtulotarkistuksesta, vuoden 2013 tilanne.

Kuviosta 4.16 nähdään, kuinka monta vuotta yrittäjän edellisestä työtulotarkistuksesta (työtulon muutos tai YEL-vakuutuksen alkaminen) eläkelaitoksen kanssa on kulunut. Kuviossa ei ole mukana vuonna 2014 yrittäjyyden aloittaneita hen-

⁷ Tilastojen mukaan noin viidennes yrittäjistä kuului johonkin työttömyyskassaan vuonna 2013 (FIVA 2014). Oletettavasti ammatin- ja liikkeenharjoittajista kuuluu työttömyyskassaan suurempi osuus kuin viidennes.

⁸ Tähän prosenttiosuuteen on mielenkiintoista verrata tietoa, jonka mukaan työtulon määrittely yritystoiminnan tuloja pienemmäksi yleistyy yritystoiminnan keston myötä (Suomen Yrittäjät 2010).

kilöitä eikä vuonna 2014 työtuloa tarkistaneita yrittäjiä. Runsaalla 30 prosentilla ammatin- ja liikkeenharjoittajista on vain 1–2 vuotta aikaa viimeisestä työtulotarkistuksesta. 26 prosentilla tarkistuksesta on kulunut 3–5 vuotta ja 21 prosentilla 6–10 vuotta. Yksitoista vuotta tai enemmän viimeisestä eläkelaitoksen kanssa tapahtuneesta työtulotarkistuksesta oli kulunut noin kymmenellä prosentilla yrittäjistä. Kaikkiaan voi todeta, että merkittävä osa yrittäjistä on vakuuttanut työskentelynsä hyvin pitkään samantasoisella työtulolla. Osan kohdalla tämä varmasti on perusteltua, koska työpanos ei ole muuttunut, mutta varmasti on myös tilanteita, joissa vuosikausia kestäneen toiminnan aikana työpanos on muuttunut, mutta työtuloa ei ole tullut tarkistettua.

4.8 Sivutoiminen yrittäjyys

Yrittäjyys voi olla monelle varsinaisen palkkatyön rinnalla tapahtuvaa sivutoimista yrittäjyyttä, jonka laajuus voi paljonkin vaihdella. Tämän artikkelin kohdejoukossa on paljon erilaisia asiantuntijatehtävissä toimivia henkilöitä, jotka työ- tai virkasuhteisen päätoimen ohella toimivat myös sivutoimisina yrittäjinä. Sivutoiminen yrittäjyys voi tarjota lisäansioiden ohella mahdollisuuden testata yrityksen menestymismahdollisuuksia, ilman että yrittäjän koko toimeentulo olisi siitä riippuvaista. Seuraavaksi arvioidaan, miten sivutoimiset yrittäjät, joille karttuu eläkettä päätoimesta, vakuuttavat sivutoimisen yrittäjätoimintansa.

Osa ammatin- ja liikkeenharjoittajista ansaitsee merkittävässä määrin palkkatuloa toiselle tehdystä työstä. Ainakin osassa tällaisista tapauksista voidaan olettaa kyseessä olevan sivutoiminen yrittäjyys, jolloin varsinainen ansiotyö muualla kuin yrityksessä tuottaa merkittävän osan henkilön kokonaistulosta.

Oletetaan seuraavaksi, että yrittäjyys on enemmän tai vähemmän sivutoimista, jos henkilö on saanut palkkaa (palkkatuloja muun kuin yritystoiminnan perusteella) vähintään a) 30 000 euroa, b) 40 000 euroa tai c) 50 000 euroa vuodessa. Vaikka palkkatulon tason perusteella ei voi tehdä varmoja päätelmiä sen rinnalla harjoitetun yrittäjätoiminnan sivutoimisuudesta, niin useimmissa ammateissa edellä mainittujen euromäärien saavuttaminen vaatii jo merkittävää ajallista työpanosta.

Taulukossa 4.6 esitetään vähintään 30 000, 40 000 ja 50 000 euroa vuodessa ansiotyöstä palkkaa saavien ammatin- ja liikkeenharjoittajien työtulo ja ansiotulo eräillä mittareilla. Tulosten mukaan noin 8 300 yrittäjää eli noin 11 prosenttia kaikista ammatinharjoittajista ansaitsi muusta palkkatyöstä vähintään 30 000 euroa vuonna 2013. Naisia heistä oli noin 40 prosenttia, mikä ei juurikaan poikkea siitä suhteesta, mikä naisten osuus koko yrityskannassa on.

Taulukko 4.6.

Työtulo ja verotettava yrittäjätoiminnan ansiotulo palkkarajan mukaan vuonna 2013.*

	Palkkatuloa palkansaajana vähintään		
	30 000 €	40 000 €	50 000 €
Työtulo, keskiarvo	29 000	32 800	37 600
Työtulo, mediaani	17 600	13 200	12 800
Ansiotulo, P10	3 180	3 060	3 580
Ansiotulo, keskiarvo	38 200	45 000	53 800
Ansiotulo, mediaani	21 400	21 000	23 400
Ansiotulo, P90	84 600	111 600	139 800
Henkilöitä	8 300	4 900	3 400
Työtulo ka. / Ansiotulo ka., %	84 %	73 %	70 %

*Palkansaajien vuosiansio oli noin 39 100 euroa vuonna 2013 (SVT 2014).

Vähintään 40 000 euroa palkkatyöstä ansaitsevien määrä oli vajaat 5 000 yrittäjää, joka vastaa vajaata seitsemää prosenttia kaikista ammatin- ja liikkeenharjoittajista (taulukko 4.6). Vähintään 50 000 euroa vuodessa ansaitsevia oli noin neljä prosenttia kaikista ammatin- ja liikkeenharjoittajista. Kun taulukon 4.6 ansiotuloja verrataan eri palkkatuloa ansaitsevien välillä, nähdään että ansiotulojen keskiarvo nousee, mutta mediaani jopa laskee palkkarajan noustessa 30 000 eurosta 40 000 euroon. Korkeimpaan palkkaluokkarajaan siirryttäessä kaikki muut mitarit nousevat, paitsi työtulon mediaani, joka laskee edelleen. Ilmiö kertonee, että tähän joukkoon mahtuu hyvin erilaisia yrittäjiä ja ansiotulojen sekä työtulojen hajonta on suurta. Toisaalta varsinkin P90-prosenttipisteessä ansioiden nousu palkkatulorajan korottuessa kertonee myös yrittäjien erilaisuudesta.

Taulukossa 4.7 esitetään eräitä ammattiryhmiä yrittäjyydestä saatujen ansiotulojen sekä palkansaajana ansaittujen palkkatulojen suhteen. Ammattiryhmistä lääkärin muodostavat selvästi suurimman ryhmän vähintään 30 000 euroa vuodessa palkkatyöstä ansaitsevien keskuudessa. Tähän ryhmään kuuluvien lääkäreiden yrittäjyydestä saama ansiotulo on keskimäärin 42 600 euroa ja palkkatyöstä lähes kaksinkertainen (83 700 €). Tulos viittaa siihen suuntaan, että heillä on varsinainen päätoimi muualla ja sen lisäksi he tekevät yrittäjyyssluonteista työtä, pitävät esimerkiksi omaa vastaanottoa joinain päivinä viikossa. Toisena ryhmänä ovat autonkuljettajat, joiden ansiotulo yrittäjyydestä oli 31 900 euroa ja palkkatyöstä saatu ansio 38 900 euroa. Myös opettaja, sairaanhoitaja, rakennusmies ja psykologi ovat ammatteja, joissa tehdään pääasiallisesti palkkatyötä, mutta yrittäjyydestä saadut ansiot ovat silti merkittäviä.

Taulukko 4.7.

Verotettava ansiotulo yrittäjänä ja palkkatulo palkansaajana eräissä ammattiryhmissä vuonna 2013.

Ammattiryhmä	Henkilöitä	Ansiotulo yrittäjänä, €	Palkkatulo palkansaajana, €	Palkkatulo palkansaajana/ Ansiotulo yrittäjänä, %
Lääkäri	1 640	42 600	83 700	197
Kuljettaja	350	31 900	38 900	122
Opettaja	190	16 600	49 200	295
Sairaanhoidtaja	250	20 800	41 000	197
Psykologi	280	25 500	46 100	180

4.9 Yhteenveto ja pohdintaa

Työtulon, yrittäjän työpanoksen arvon, määrittely on YEL-vakuutusprosessin haastavin ja samalla merkityksellisin vaihe sekä vakuutusmaksun että vastaisen sosiaaliturvan tason kannalta. Yksittäisen yrittäjän työtulon määrittely on usein vaikeaa ja ongelma heijastuu myös siihen, kun tutkimuksellisesti pyritään selvittämään työtulon tason oikeellisuutta. Tämän artikkelin vertailuissa käytetty verotettu ansiotulo ei ole sama asia kuin työtulo. Verotettu ansiotulo on yksi käyttökelpoinen mittari yrittäjän työpanokselle etenkin sellaisen yritystoiminnan osalta, joka tyypillisesti perustuu yrittäjän omaan työpanokseen, kuten ammatin- ja liikkeenharjoittajien kohdalla usein on.

Ammatin- ja liikkeenharjoittajien työtulo vastasi keskimäärin runsasta 70 prosenttia verotettavasta yritystoiminnan ansiotulosta vuonna 2013. Keskimäärin yrittäjät ansaitsivat noin 27 100 euroa ja mediaanilla mitaten vajaat 20 400 euroa. Työtulo oli keskimäärin 18 700 euroa ja mediaani 14 700 euroa. Kohdejoukon keskimääräinen työtulo on alhaisempi kuin kaikkien YEL-vakuutettujen (noin 22 800 euroa vuonna 2013). Miesten työtulo suhteessa ansiotuloon oli 63 prosenttia ja naisten 79 prosenttia. Toisaalta naisten työtulo oli euromääräisesti korkeammalla tasolla miehiin verrattuna.

Yhteys työtulon ja ansiotulon välillä on keskimäärin sitä heikompi, mitä korkeammasta ansiotulosta on kyse. Artikkelin tulosten perusteella näyttää siltä, että pienituloiset yrittäjät vakuuttavat itsensä korkeammalla työtulolla kuin mitä heidän ansionsa keskimäärin ovat. Tämä voi johtua osaltaan siitä, että nyt tarkasteltavat vuodet ovat olleet yrittäjälle taloudellisesti vaikeita. Verotettavat ansiot ovat voineet alentua, mutta työtuloa ei kuitenkaan ole vastaavasti muutettu. On myös huomattava, että useasta muustakin syystä kuin taloudellisesta tilanteesta johtu-

en voi yrittäjän verotettava ansiotulo vaihdella huomattavasti yksittäisinä vuosina. Työtulon ja ansiotulon suhteen hajonta voi yhteen vuoteen rajoittuvassa yksilötason tarkastelussa olla suuri. Aineiston perusteella näyttää siltä, että monen yrittäjän työtulo näyttäisi olevan melko hyvällä tasolla, jos verotettavaa ansiotuloa pidetään mittarina.

Naisten ja miesten vakuutuskäyttäytyminen eroaa. On mahdollista, että erot ainakin osin selittyvät niillä toimialoilla, joilla kohdejoukon nais- ja miesyrittäjät tyypillisesti toimivat. Eroja voi selittää myös se, että naisten ansio on keskimäärin 80 prosenttia miesten ansioista ja alhaisilla tulotasolla vakuuttamishalukkuus on yleensä suurempaa. Naisten korkeampaa työtulon ja ansiotulon suhdetta saattavat nuoremmilla naisilla nostaa perhevapaat. On havaintoja, että osa naisista korottaa YEL-työtuloa ennen äitiyslomalle jääntä, jotta perhevapaakorvaus olisi suurempi.

Vaikuttaisi siltä, että palkkatyön rinnalla harjoitettua yrittäjätoimintaa ei alivakuuteta ainakaan sen yleisemmin kuin sellaista yritystoimintaa, joka muodostaa yrittäjän ainoan ansiotulolähteen. Osalla näistä sivutoimisista yrittäjistä kokonaisansio on jo sen suuruinen, että verotuksen progressio vaikuttaa selkeästi nettoansioihin. Tällöin YEL-vakuutusmaksujen vähennyskelpoisuus voi vaikuttaa työtulon tason määrittelyyn.

Pääomatulo ei muodosta mainittavaa tulolähdettä tämän tarkastelun yrittäjille. Osakeyhtiömuotoisessa toiminnassa pääomatulon rooli lieenee selvästi suurempi, mutta osakeyhtiötaustaiset yrittäjät eivät ole mukana tässä tarkastelussa. Ammatin- ja liikkeenharjoittajat edustavat usein perinteisiä ammattiryhmiä, joissa yrittäjän saama kokonaisansio muodostuu korvauksena hänen työpanoksestaan. Tiedetään kuitenkin, että osalle yrittäjistä liiketoiminnan myynti eläkkeen alkaessa tai aktiiviaikana kertynyt varallisuus on merkittävä tulolähde eläkkeen rinnalla. Tämän tarkastelun mukaan pääomatulo kasvaa iän myötä.

Artikkelin tulosten perusteella näyttää siltä, että osa yrittäjistä ei muuta aktiivisesti työtulon tasoa. Noin neljännes kohdejoukosta ei ole kertaakaan muuttanut työtuloaan YEL-vakuutuksen voimassaoloaikana. Osan kohdalla tämä voi olla perusteltua työpanoksen ollessa koko ajan samantasoinen, mutta osan kohdalla varmasti tapahtuu vuosien kuluessa muutoksia työpanoksessa. Tutkimusaineiston valossa yhteys alivakuuttamisen ja yritystoiminnan keston välillä jää heikoksi, mutta aiemmissa tutkimuksissa on todettu yhteys liian alhaisen työtulon ja yritystoiminnan keston välillä, jolloin alivakuuttaminen yleistyy toiminta-ajan kasvaessa. Tähän ilmiöön pitäisi pystyä puuttumaan, jos työtuloa haluttaisiin lähemmäksi todellista ansiotuloa. Käytännön toimenpiteet voivat olla vaikeita pelkästään

jo YEL-vakuutettujen suuren määrän takia, mutta mahdollisuudet kehittää eläkeyhtiöiden asiakasyhteydenpitoa tältä osin tulisi selvittää. Jos eläkeyhtiöt olisivat asiakkaaseen yhteydessä esimerkiksi, kun työtulo on ollut samalla tasolla viisi vuotta, osa työtulojen jälkeenjääneisyyksistä saataisiin korjattua.

Noin 10 prosentilla yrittäjistä työtulo oli enintään työttömyysturvaan vuonna 2013 oikeuttaneen minimirajan (8 520 euroa) suuruinen ja noin 30 prosentilla työtulo oli alle 10 000 euroa. Vuoden 2015 alusta yrittäjien työttömyysturvan alaraja nousi 12 326 euroon. On esitetty, että voisi olla järkevää korottaa YEL-työtulon alaraja samantasoiseksi työttömyysturvan alarajan kanssa. Alarajan korottamiseen ei tämän artikkelin perusteella liity suuria ongelmia, vaikkakaan asiaa ei tutkittu tästä näkökulmasta. YEL-vakuuttamisen alarajaa pohdittaessa on otettava huomioon myös alarajan noston vaikutus YEL-vakuutettavien lukumäärään ja sitä kautta maksutuloon. Jos työtulon alarajaa korotettaisiin työttömyysturvarajan tasolle, ainakin osa yrittäjistä jäisi YEL-vakuutuksen ulkopuolelle, mikä aiheuttaisi muutoksia kokonaismaksutuloon. Toisaalta keskitytulo nousisi, ja tämä vaikuttaisi maksutuloon positiivisesti. Tapaturmavakuutuslain muutosten myötä on vuodesta 2016 alkaen yrittäjän lakisääteinen sosiaaliturvan taso kaikilta merkittäviltä osin sidoksissa YEL-vakuutuksen työtuloon. Tämä korostaa työtulon tason oikeellisuuden merkitystä, ja on mielenkiintoista seurata, miten tämä kaikki näkyy työtulojen tasossa.

Käytössä olleista tilastoista ei ole mahdollista suoraan päätellä, ovatko yrittäjät pää- vai sivutoimisia yrittäjiä. Olisi kiinnostavaa nähdä, miten pää- ja sivutoimisten yrittäjien työtulot eroavat. Voidaan myös pohtia, tulisiko pää- ja sivutoimisille yrittäjille olla eritasoiset YEL-työtulon alarajat. Vaikka tässä artikkelissa näytettiin, että osalla yrittäjistä on suhteellisen korkeat tulot sekä palkkatyöstä että yrittäjyydestä, on myös olemassa paljon sivutoimiyrittäjiä, joiden yrittäjäansiot jäävät mataliksi eikä YEL-työtulon alarajan nosto ole mielekäästä tälle yrittäjäjoukolle. Jos päätoimisten yrittäjien työtulon alarajaa korotettaisiin, se parantaisi eläketurvan tasoa ja voisi joissakin tilanteissa parantaa tasapuolisuutta: tällä hetkellä jotkut päätoimiset yrittäjät saattavat hintakilpailukykyään parantaakseen ja eläketurvansa kustannuksella maksaa mahdollisimman pientä YEL-vakuutusmaksua. Sivutoimen määrittely ja etenkin sen todentaminen käytännössä on hankalaa ja YEL-työtulon alarajan jakaminen eritasoisiksi pää- ja sivutoimisille yrittäjille voisi aiheuttaa erilaisia käytännön ongelmia. Menetelmä voisi aiheuttaa myös kannustinloukkuja joillekin yrittäjille.

Tässä artikkelissa tarkasteltiin noin kolmasosaa kaikista YEL-vakuutetuista. Jatkossa olisikin mielenkiintoista selvittää, miten esimerkiksi osakeyhtiömuodos-

sa yritystoimintaa harjoittavien yrittäjien työtulo eroaa nyt tarkastellusta ryhmästä. Mielenkiintoista olisi myös tutkia nyt käsittelyssä ollutta yrittäjryhmää siten, että käytettävissä olisi useamman vuoden aineisto. Aineistoon voitaisiin myös liittää tietoja liikevaihdosta, joka ainakin joillakin aloilla voi olla asianmukainen mittari työtulon tasolle. Jos tarkastelussa on useampia vuosia, ei yksittäisen vuoden mahdollisesti poikkeuksellinen ansiotulo saisi liian suurta painoarvoa ja voitaisiin tarkastella pitemmällä ajanjaksolla työtulon ja verotettujen ansiotulojen suhdetta. Jatkossa onkin mielenkiintoista seurata useampi vuosi näitä yrittäjiä, jotka nyt yhden vuoden tarkastelussa näyttävät ali- tai ylivakuuttaneen yrittäjätöimintänsä. Onko työtulon ja ansiotulon suhde pysyvästi sama vai muuttuuko se pitemmällä tarkastelujaksolla?

LÄHTEET

Akola, Elisa & Heinonen, Jarna & Kovalainen, Anne & Suvanto, Katri (2008). Yrittäjyys valintana työuran eri vaiheissa – tarkastelussa nuoret ja ikääntyneet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 29/2008.

Eläketurvakeskus, Työtulo-opas. www.tyoelakelakipalvelu.fi/tyotulo-opas

FIVA (2014) Työttömyyskassat 2013. Finanssivalvonta: Helsinki.

Hyrkkänen, Raili (2009) Onko yrittäjien eläkevakuuttaminen kohdallaan? YEL-työtulon tasotarkastelua eri näkökulmista. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2/2009, Eläketurvakeskus: Helsinki.

Jussila, Juha (2006) Yrittäjätulo ja rekrytointi pienissä apteekeissa. Apteekkifarmasian erikoistumisopinnot proviisoreille, PD. Projektityö.

Järnefelt, Satu (2011) Miksi yrittäjien eläkevakuuttaminen ei ole kohdallaan. Tutkimus työtulon tason valintaan vaikuttavista syistä behavioraalisen taloustieteen näkökulmasta. Topsos – Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus. Sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto.

Kunnallinen eläkelaki 13.6.2003/549.

Laki elinkeinotulon verottamisesta 24.6.1968/360.

Lith, Pekka (2010) Yrittäjäksi palkkatyön tai eläkkeen ohella. Tieto & trendit 7/2010. Tilastokeskus.

Suomen Yrittäjät (2010) Yrittäjän sosiaaliturvakysely 2010. Suomen Yrittäjät.

Suomen Yrittäjät (2015) Yrittäjien tulot ja verot 2015 vuoden 2013 tulo- ja verotiedoilla. Suomen Yrittäjät.

SVT (2014) Ansiotasoindeksi [verkkojulkaisu]. ISSN=1796-3737. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 5.10.2015]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/ati/index.html>

TEM (2012) Yrittäjyyskatsaus 2012. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 46/2012.

TEM (2014) Yrityskatsaus 2014, murroksia ja uudistumista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 39/2014.

Tilastokeskus (2011) Ammattiluokitus 2010. Käsikirjoja 14. Tilastokeskus: Helsinki.

Tuloverolaki 30.12.1992/1535.

Työntekijän eläkelaki 19.5.2006/395.

Valtion eläkelaki 22.12.2006/1295.

Viljamaa, Anmari & Varamäki, Elina & Vainio, Arttu & Korsbäck, Anna & Sorama, Kirs-
ti (2014) Sivutoiminen yrittäjyys ja sivutoimisesta päätoimiseen yrittäjyyteen kasvun
tukeminen Etelä-Pohjanmaalla. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Ra-
portteja ja selvityksiä 90.

Yrittäjän eläkelaki 22.12.2006/1272.

LIITTEET

Liitetaulukko 4.1.

Kymmenen yleisintä toimialaa miesyrittäjien keskuudessa vuonna 2013, prosenttia.

Toimiala	%
Rakentaminen	31
Kuljetus ja varastointi	18
Tukku- ja vähittäisk...	11
Ammatillinen, tiet...	10
Terveys- ja sosiaalipalvelut	8
Teollisuus	7
Hallinto- ja tukipalvelu...	5
Muu palvelutoiminta	4
Informaatio ja viestintä	3
Taiteet, viihde ja virkistys	3

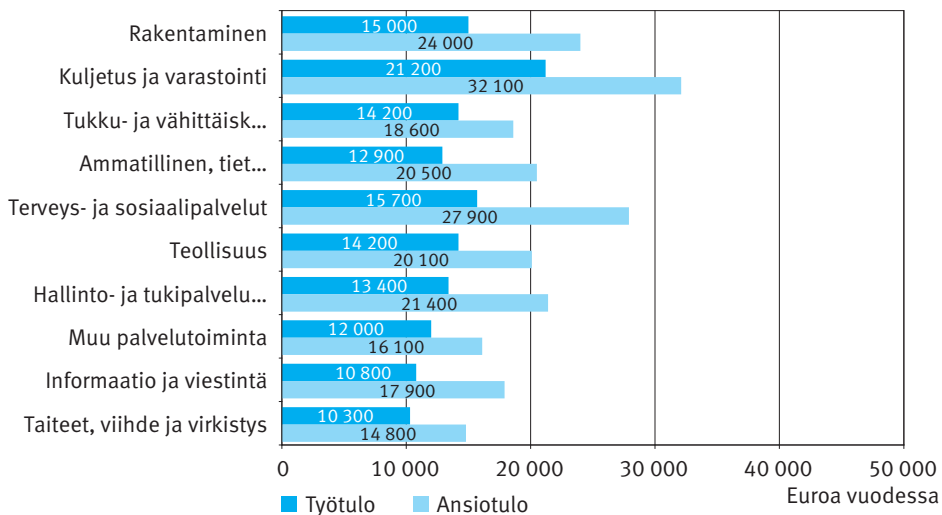
Liitetaulukko 4.2.

Kymmenen yleisintä toimialaa naisyrittäjien keskuudessa vuonna 2013, prosenttia.

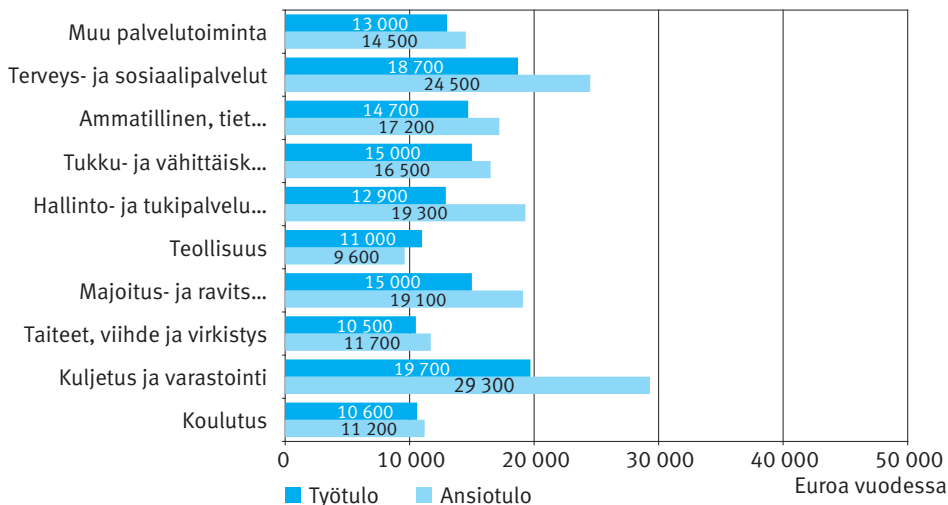
Toimiala	%
Muu palvelutoiminta	35
Terveys- ja sosiaalipalvelut	25
Ammatillinen, tiet...	12
Tukku- ja vähittäisk...	8
Hallinto- ja tukipalvelu...	6
Teollisuus	4
Majoitus- ja ravits...	4
Taiteet, viihde ja virkistys	3
Kuljetus ja varastointi	2
Koulutus	1

Liitekuvio 4.1.

Miesten verotettavan ansiotulon ja työtulon mediaani kymmenellä yleisimmällä toimialalla vuonna 2013, euroa.

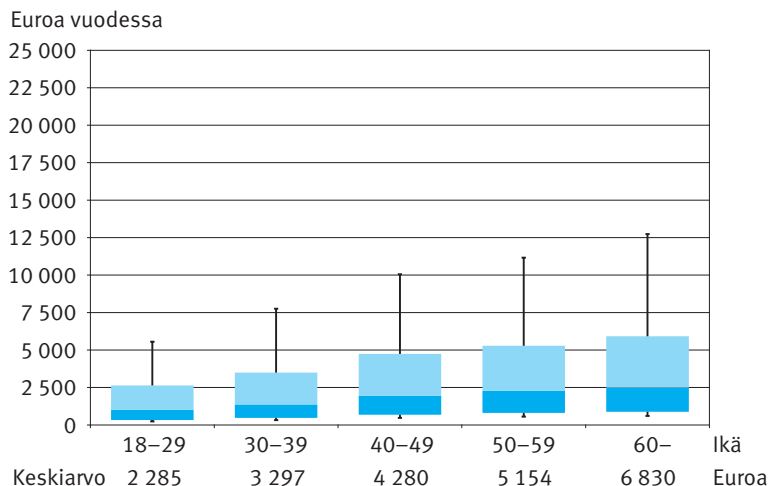
Liitekuvio 4.2.

Naisten verotettavan ansiotulon ja työtulon mediaani kymmenellä yleisimmällä toimialalla vuonna 2013, euroa.

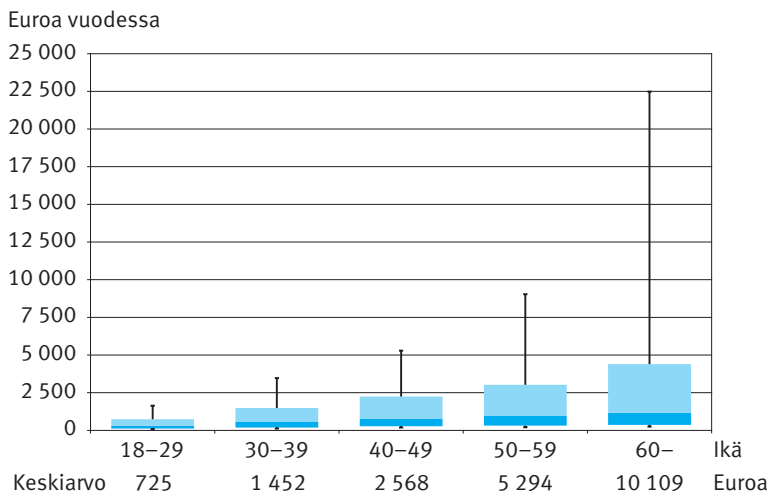

Liitekuvio 4.3.

Miesten verotettava pääomatulo ikäryhmän mukaan ammatin- ja liikkeenharjoittajilla vuonna 2013. Mukana vain pääomatuloja saaneet.

Liitekuvio 4.4.

Naisten verotettava pääomatulo ikäryhmän mukaan ammatin- ja liikkeenharjoittajilla vuonna 2013. Mukana vain pääomatuloja saaneet.

Janne Salonen

5 Lopuksi

Kirjan artikkeleista piirtyvä kuva yrittäjien eläkevakuuttamisen käytännöistä sekä yksilöinä järjestämässä omaa eläketurvaansa on tarkempi ja yksityiskohtaisempi kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Monin paikoin artikkeleissa tuodaan esille täysin uutta tietoa. Aikaisempiin arvioihin verrattuna raportista välittyy yhtenäisempi kuva vakiintuneiden yrittäjien eläketurvasta, työurasta ja YEL-eläketurvan käytännön haasteista. On selvää, että myös jatkotutkimukselle jää aiheita. Esimerkiksi yrittäjien työkyvyttömyyden syitä on tarpeen analysoida tarkemmin ja tulojen analyysiä on mahdollista syventää.

Onko yrittäjän lakisääteinen eläketurva kohdallaan?

Lakisääteisen eläkejärjestelmän yksi tavoite on turvata toimeentulon taso ja säilyminen myös eläkkeelle siirryttäessä (Suomen kansallinen... 2005; Korpiluoma ym. 2011; Rantala & Kivisaari 2014). Palkansaajien osalta on arvioitu, että eläketurva täyttää sille asetettua köyhyyden torjunnan ja toimeentulon jatkuvuuden tehtävää kohtuullisen hyvin (Kautto (toim.) 2011). Tämän raportin perusteella myös yrittäjän lakisääteisen eläketurvan tasoa voidaan kokonaisuutena pitää kohtuullisena ottaen huomioon eläkejärjestelmän luonteen ja reunaehdot. YEL-eläkkeet jäävät usein matalista työtuloista ja lyhyistä YEL-vakuutusajoista johtuen silmiinpistävän mataliksi. Käytännössä yrittäjien kokonaiseläketurva jää kuitenkin vain vähän matalammaksi kuin palkansaajilla: syynä on se, että yrittäjätaustaisten henkilöiden työuraan kuuluu useimmiten palkansaajana vakuutettua aikaa. Vaikka eläketurvan tasoa voidaankin pitää kohtuullisena, yksittäisissä tapauksissa eläke voi jäädä pieneksi.

Pieneksi jäävä eläke myös huolestuttaa. Kysyttäessä kansalaisten luottamusta eläketurvaan pienyrittäjät ja maatalousyrittäjät katsoivat odotettavissa olevan eläkkeen pienuuden heikentävän luottamusta eläketurvaan (Suomen Yrittäjät 2010, 25; Kahma & Takala 2012, 27). Toisaalta usko taloudellisen toimeentulon kohtuullisuuteen on yrittäjien joukossa kuitenkin kohtalaisen hyvällä tasolla; 75 prosenttia arvioi tulevansa erittäin tai melko hyvin toimeen eläkeaikanaan, kun työntekijöillä osuus on 61 prosenttia (TELA 2010, 29). Parempi käsitys toimeen-

tulosta voi selittyä säästämällä ja varallisuudella. Tutkimuksissa on havaittu, että yrittäjillä säästäminen eläkeaikaa ajatellen on yleisempää kuin muissa väestöryhmissä. Yrittäjien joukossa 70 prosenttia oli varautunut eläke aikaan säästämällä (Tenhunen 2012, 73).

Työtulon oikeellisuus

Työtulon oikea taso on olennaista yrittäjän tulevan eläketurvan kannalta. Tämänkin raportin tulosten perusteella työtulo on pienempi kuin yritystoiminnasta saatu ansiotulo. Erityisesti niiden yrittäjien osalta, joilla yritystoiminnan rinnalla ei ole palkkatyötä, tulisi varmistaa, että työtulo on ajan tasalla.

Kun halutaan parantaa YEL:n rahoitusasemaa, työtulon nousu ja vakuutettujen yrittäjien määrän kasvu auttaa lyhyellä aikavälillä. Pitkällä aikavälillä paremmat eläkkeet tarkoittavat lisääntyviä eläkemenoja. Eläkevakuutusmaksun nosto olisi pienyrittäjille vaikea asia, kun moni ei oikein selviä nykyisistäkään maksuista.

Vuoden 2017 alusta voimaan tuleva eläkeuudistus vaikuttaa vähäisessä määrin YEL:iin. YEL-eläkemeno pienenee hieman enemmän kuin muissa työeläkelaeissa. Palkansaajat tulevat yrittäjien kanssa tasa-arvoiseen asemaan työntekijän työeläkevakuutusmaksun vähennyksen poistuessa ja lisäksi eläkkeen karttumisprosentti on molemmilla sama (siirtymäkauden jälkeen 1,5 prosenttia kaikissa i'issä).

Vuoden 2017 alusta voimaan tulevan eläkeuudistuksen yhtenä tavoitteena on työeläkevakuutusmaksun nousun taittaminen. Maksutason vakiintumisella on vaikutuksia YEL:n rahoitukseen, erityisesti valtionosuuteen. Vaikka pitkällä aikavälillä maksupaine myös YEL:n osalta näyttää helpottavan, lähivuosina valtionosuuteen tulee kohdistumaan nykyistä suurempi nousupaine.

Valtion osarahoituksen tarve yrittäjien eläkelaeissa (YEL ja MYEL) oli Teivo Pentikäisen ja aikansa päättäjien tiedossa alusta alkaen (Ahtokari 1988, 307–308). Käytännössä valtio tuli mukaan YEL:n rahoitukseen ensimmäisen kerran vuonna 1979. Jo 1990-luvun lopulla kiinnitettiin huomiota YEL:stä valtiolle aiheutuviin kuluihin. Seikkaperäiset ehdotukset yrittäjän työeläkemaksun maksualennusten poistamisesta, yhteyden katkaisemisesta työntekijän vakuutusmaksuprosenttiin sekä se, että eläke karttuisi vain maksettujen vakuutusmaksujen perusteella, ovat toteutuneet vain osin. YEL-maksutulo ei riitä yrittäjien työeläkkeistä aiheutuvien menojen rahoittamiseen (Valtiontalouden tarkastusvirasto 1996; Kaus-

to 1997, 239). Valtion osuus YEL-eläketurvan rahoittamisessa vuonna 2014 on noin 67 miljoonaa euroa eli noin kuusi prosenttia YEL-eläkemenosta.

Käytännössä on kolme YEL-eläketurvan piirrettä, jotka sen selkeimmin erottavat TyEL:stä eli rajoitukset takautuvaan vakuuttamiseen, vanhentuneiden maksujen perustella tapahtuva eläkkeen leikkaaminen ja työtulokatto. Julkisessa keskustelussa nousee ajoittain esille ajatus eläkekatosta tasaamaan eroja työeläkkeissä (HS 22.12.2014). Syitä sille, että eläkejärjestelmässä ei yleisesti ole maksukattoa, on lukuisia (ks. Poutiainen ym. 2015). YEL:ssä on eläkekattoon verrattavissa oleva maksukatto. YEL:ssä on maksukatto, koska se estää haitallista vakuutus suunnittelua (yrittäjä voi palkansaajaa suuremmin vaikuttaa eläkevakuutusmaksuun ja eläketasoon). Myös valtion osuus rahoituksessa on keskeinen syy maksukattoon.

Yrittäjän työtulo ei aina ole ansioita matalampi. Taloussuhdanteilla on nopeat vaikutukset vakiintuneeseenkin yritystoimintaan. Kirjan neljännessä artikkelissa kiinnittää huomiota niiden yrittäjien suuri osuus (24 prosenttia vuonna 2013), joilla yritystoiminnasta saatu ansiotulo jää selvästi matalammaksi kuin työtulo. Tässä yhteydessä voisi puhua niin sanotusta ainakin hetkellisestä ylivakuuttamisesta, joskaan ongelma ei ole samaa mittaluokkaa kuin pidempään jatkuva alivakuuttaminen. Osa yrittäjistä on jatkuvasti pienituloisia. Yrittäjäköyhyys paikantuukin yksinyrittäjiin, joista pienituloisiksi lukeutuu 18 prosenttia (Okkonen 2011).

Työtulon muuttamatta jättäminen on tämän tarkastelun valossa yleistä: neljäsosa yrittäjistä ei ole muuttanut työtuloa vakuutuksen voimassaoloaikana (myös Suomen Yrittäjät 2010, 7). Ilmiöön voisi olla syytä puuttua, jotta työtulo vastaisi paremmin yritystoiminnan todellista ansiotuloa. Työtulon seuranta voi olla työlästä eikä välttämättä toivottu keskustelunaihe. Automaattinen työtulon nostaminen esimerkiksi yrittäjätoiminnan vakiinnuttua tai velvollisuus tiiviimpään seurantaan ja yhteydenottoon voisi vahvistaa työtulon ja yrittäjätoiminnasta saatujen tulojen vastaavuutta. Yrittäjälle maksu olisi tällöin suurempi, mutta työeläketurvakin parempi.

Työtuloa käytetään hyvin monen sosiaalietuuden perusteena tai määräytymisen viitetietona. Naisten korkeampaa työtulon ja ansiotulon suhdetta saattaa nuoremmilla naisilla nostaa tieto sosiaaliturvan, erityisesti vanhempainpäivärahojen, ehdoista. Osa naisista saattaa asettaa YEL-työtulon miehiä korkeammaksi tai korottaa sitä ennen äitiyslomalle jääntä siksi, että vanhempainvapaakorvaus olisi suurempi. Toisaalta alhaisilla tulotasoilla vakuuttamishalukkuus on suurempaa.

Vuoden 2015 alusta yrittäjien työttömyysturvaan oikeuttavan YEL-työtulon alaraja nousi 12 326 euroon. YEL-työtulon alarajan (7 502 €) korottaminen sa-

malle tasolle olisi yksi järjestelmiä yksinkertaistava tapa YEL-eläkkeiden tason nostamiseksi. Käytännössä tämä merkitsisi 65 prosentin korotusta nykyiseen alarajaan. Jos työtulon alarajaa korotettaisiin työttömyysturvarajan tasolle, ainakin osa yrittäjistä luultavasti jäisi YEL-vakuutuksen ulkopuolelle, mikä aiheuttaisi muutoksia kokonaismaksutuloon. Toisaalta jos riittävän moni yrittäjä tämän seurauksena korottaisi YEL-vakuutuksensa vähintään työttömyysturvarajan tasolle, voisi maksutulo jopa nousta.

YEL-vakuuttamisen toimeenpanoa voi pyrkiä tehostamaan esimerkiksi viestinnän, lainsäädännön tai ohjeistusten avulla. Yksi keino on työtulo-ohjeiden ajantasaistaminen uusien valvontatietojen perusteella siten, että useimpiin ammatteihin löytyisi nykyistä useammin sopiva lähtötaso, jota eläkelaitos ja aloittava yrittäjä voisivat arvioida. Toinen keino edellyttäisi lainsäädännön muuttamista siten, että pää- ja sivutoimiselle yrittäjyydelle määriteltäisiin erilliset työtulon minimitasot. Päätoimisen yrittäjän alkutyötulo voisi olla esimerkiksi kaksinkertainen nykyiseen nähden. Tähän voisi liittyä se, että YEL:ssä ja työtulon määrittämiseen liittyvässä ohjeistossa määriteltäisiin eri alkutyötuloja (tuloluokkia) yritystoiminnan luonteen mukaan. Kolmas keino liittyy eläkelaitosten kannustamiseen alkutyötuloa määriteltäessä sekä vakuutuksen voimassaoloaikana. Eläkelaitoksia voitaisiin kannustaa työtulon korottamiseen muuttamalla niiden saaman hoitokulun suuruutta, ottaen kuitenkin huomioon järjestelyn kustannusvaikutuksen eläkelaitoksille ja valtion maksusuuteen. Myös vakuutusmyyjän rooli työtuloa määrittäessä voisi olla arvioinnin arvoinen asia. Onkin arvioitu, että YEL:n alkuaikoina tapahtui virhe, kun vakuutusmyyjän palkkiota ei sidottu nuorempien yrittäjien osalta työtulon määrään (Pietiläinen 2005, 53; myös Järnefelt 2011, 7). Toki nykyaikana, internetin aikakaudella, eläkelaitosten tiedotus asiakkailleen on paremmalla tasolla.

Uusyrittäjyys yleistyy

Tämä raportti tarkastelee varsin perinteisiä ja vakiintuneita yrittäjiä, jotka laajasti itsekkin mieltävät itsensä yrittäjiksi, joita verotetaan yrittäjinä ja joiden toiminta on sen laajuista, että YEL-vakuuttamisvelvollisuus täyttyy. On kuitenkin hyvä huomata, että on olemassa yrittäjänä, käsite laajasti ymmärrettynä, harjoitettua toimintaa, jolla ihmiset elättävät itsensä ja joka jää tarkastelun ulkopuolelle. Osaan tästä toiminnasta ei liity ongelmia eläketurvan suhteen, mutta osaan voi liittyä.

Työn teettämisen muotojen muutos koskee erityisesti palkansaajia. Määräaikaisuus ja osa-aikaisuus ovat jo vakiintuneita työmuotoja, joiden piiriin kuuluu 10–17 prosenttia työsuhteista. Neljännessä artikkelissa arvioitiin myös sivutoimisen tai osa-aikaisen yrittäjyyden laajuutta. Sivutoimisia yrittäjiä on arviolta kymmenesosa kaikista ammatin- ja liikkeenharjoittajista. Vuokratyö on vakiintunut työmuoto, joskin selvästi harvinaisempi. Vuokratyötä tekevien osuus kaikista työllisistä on noin prosentti. Näiden lähinnä palkansaajia koskevien työmuotojen rinnalle on noussut itsensätyöllistäminen, joka sijoittuu palkkatyön ja yrittäjyyden välimaastoon. (TEM 2015, 11–13.) Laskutuspalveluyritysten käyttämisen yleistyminen erityisesti lyhytaikaisissa töissä, kuten palvelualoilla tai luovilla aloilla, haastaa käsityksiä työntekemuodoista. Työnantajavelvoitteista huolehtivat laskutuspalveluyritykset toimivat työn suorittavan yksityishenkilön (työnsuorittajan) ja toimeksi antavan yrityksen tai yksityishenkilön (toimeksiantajan) välissä. Eläketurvan kannalta on toisaalta olennaista, että eläketurvaa karttuu todellisen työpanoksen mukaisesti ja toisaalta se, että vakuuttamisesta vastaa oikea taho.

Edellä mainittujen ryhmien kohdalla on selvästi käsityksiä, että sosiaaliturva on vaikeaselkoinen ja etuuksia on vaikea hakea. Järjestelmä tunnetaan keskimäärin varsin hatarasti, ja se koetaan vaikeaselkoiseksi. Loppujen lopuksi ongelmana ei siis ehkä niinkään ole se, etteikö itsensätyöllistäjille olisi luotu sosiaaliturvajärjestelmää. Ongelma kiteytyy siihen, että tuo järjestelmä ja heidän tarpeensa eivät kohtaa. (Pärnänen & Sutela 2014.)

Yrittäjien eläketurvan laajennusta ja rahoitusta yleisesti voitaisiin lyhyellä aikavälillä parantaa vakuutettujen piiriä laajentamalla ja työtuloa korottamalla. Esimerkiksi vuonna 2011 toteutettu osakeyhtiörajan lasku 50 prosentista 30 prosenttiin lisäsi aloittavien yrittäjien määrää 69 prosentilla. Aloittavien yrittäjien keskimääräinen alkutyötulokin nousi 45 prosentilla. Uudet vakuutetut olivat lisäksi hyvin eri-ikäisiä, painottumatta iäkkäisiin. Rajan asteittaista laskua edelleen voitaisiin harkita.

Rajanveto yrittäjänä tai palkansaajana toimimiselle on merkityksellinen myös verotuksen kannalta. Yrittäjän verotus on kireämpää kuin palkansaajan: vuonna 2013 yrittäjien kokonaisveroaste oli 33,8 prosenttia, kun palkansaajilla luku oli 27,1 prosenttia. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavaa on, että pääomatulojen osuus on neljännes (27 %) kaikista tuloista. Arviolta muutama kymmenen tuhatta TyEL-vakuutettua kokee itsensä yrittäjäksi, mutta YEL-vakuutuksen ehdot eivät täyty. (Suomen Yrittäjät 2015, 6–8.)

Metodologisena pohdintana voidaan nostaa esille kirjan neljännessä artikkelissa käytetyn aineiston jatkokäyttö YEL-vakuuttamisen tason seurannassa. Ai-

neisto on kattavuudeltaan noin kolmasosa kaikista YEL-vakuutetuista. Jatkossa olisikin mielenkiintoista selvittää, miten esimerkiksi osakeyhtiömuodossa yritystoimintaa harjoittavien yrittäjien työtulo eroaa artikkelissa tarkastellusta ryhmästä. Mielenkiintoista olisi myös tutkia yrittäjien käyttäytymistä ja kannustinvaikutuksia useamman vuoden ajan. Tällöin yksittäinen poikkeusvuosi ansioissa olisi mahdollista sivuuttaa ja voitaisiin tarkastella työtulon ja ansiotulon suhdetta pidemmällä ajanjaksolla.

LÄHTEET

Ahtokari, Reijo (1988) Tuntematon vaikuttaja. Työeläkejärjestelmän isä Teivo Pentikäinen. WSOY: Porvoo.

Helsingin Sanomat 22.12.2014. Eläkekaton ajajat eivät ole miettineet seurauksia. Pääkirjoitus.

Järnefelt, Satu (2011) Miksi yrittäjien eläkevakuuttaminen ei ole kohdallaan. Tutkimus työtulon tason valintaan vaikuttavista syistä behavioraalisen taloustieteen näkökulmasta. Topsos – Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus. Sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto.

Kahma, Nina & Takala, Mervi (2012) Luottamus eläketurvaan. Eläketurvakeskuksen raportteja 01/2014. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Kausto, Risto (1997) YEL-eläkemenojen tasaustarve korostuu. Teoksessa: Varoma, Pekka (toim.) Eläkepolitiikka 2000-luvulle. Eläketurvakeskus ja TELA: Juva.

Kautto, Mikko (toim.) (2011) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011. Eläketurvakeskus: Vaasa.

Korpiluoma, Riitta & Grönlund, Harri & Herrlin, Ove & Kekäläinen, Jaana & Kouvonen, Keijo & Levander, Minna & Lilius, Sonja & Mustonen, Pasi & Määttä, Mikko & Perälähtö-Virkkala, Anne & Takanen, Maijaliisa & Tuomikoski, Jaakko (2011) Työeläke. Finva: Helsinki.

Okkonen, Kaisa-Mari (2011) Yrittäjäkotitalouksien tulot ja pienituloisuus. Tilastokeskus, Hyvinvointikatsaus 4/2011.

Pietiläinen, Seppo (2005) Kun yrittänyttä vakuutukseen laitettiin: yrittäjien eläkelain synty ja varttuminen. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2005:1. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Poutiainen, Eeva & Vidlund, Mika & Väänänen, Niko & Lampi, Jukka (2015) Eläkekattoa koskeva muistio. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 01/2015. Eläketurvakeskus: Helsinki.

Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna (2014) Itsensätyöllistäjän Suomessa 2013. Tilastokeskus: Helsinki.

Rantala, Jukka & Kivisaari, Esko (2014) Vakuutusoppi. FINVA. Turenki.

Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti (2005) Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2005:11. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Suomen Yrittäjät (2010) Yrittäjän sosiaaliturvakysely 2010. Suomen Yrittäjät.

Suomen yrittäjät (2015) Yrittäjien tulot ja verot 2015 vuoden 2013 tulo- ja verotiedoilla. Suomen Yrittäjät.

TELA (2010) Työeläkeasenteet 2010.

TEM (2015) Työvoiman käyttötapojen ja työn tekemisen muotojen muutostrendejä selvittävän ja kehittävän työryhmän loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriö. Työ ja yrittäjyys 2/2015.

Tenhunen, Sanna (2012) Varautuminen eläkeaikaan: vapaaehtoisen säästämisen laajuus. Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2012. Eläketurvakeskus: Tampere.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (1996) Valtiolle yrittäjien eläkelaista aiheutuvat menot (1996). Tarkastuskertomus 9/96.

Eläketurvakeskus on työeläketurvan kehittämisen ja toimeenpanon lakisääteinen yhteistyöelin, asiantuntija ja yhteisten palveluiden tuottaja. Tutkimustoiminnan tavoitteena on tuottaa korkeatasoista ja laajasti hyödynnettävää tietoa eläketurvan arvioimiseen ja kehittämiseen.

Pensionsskyddscentralen är ett lagstadgat samorgan och sakkunnig inom verkställigheten och utvecklingen av arbetspensionsskyddet. Vi producerar gemensamma tjänster för arbetspensionssystemet. Vår forskning har som mål att ta fram högklassig information som nyttiggörs på bred front vid bedömningen och utvecklingen av pensionsskyddet.

The Finnish Centre for Pensions is a statutory co-operation body, expert and producer of joint services for the development and implementation of earnings-related pension provision. The aim of our research is to produce high-quality, widely applicable information for the evaluation and development of pension provision.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN